

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

DECEMBAR 1964. GODINA VIII 12

JUGOSLOVENSKI PREGLAD

GODINA VIII
Decembar 1964.

Uredivački odbor:

SLAVKO KOMAR, *predsednik*

DRAGOLJUB BUDIMOVSKI, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, DUŠAN KVEDER,
LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, JOVAN POPOVIĆ, VOJISLAV RAKIĆ,
DRAŽEN SESARDIĆ, ALEKSANDAR ŠOKORAC, DRAGO VUČINIĆ

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

SADRŽAJ

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije	447—462
Rad Kongresa	447—449
Sastav najviših rukovodećih organa SKJ	450
Rezolucija Osmog kongresa o narednim zadacima Saveza komunista Jugoslavije	451—457
Statut Saveza komunista Jugoslavije	457—462

PRIVREDA

Bazna hemijska industrija	463—466
Proizvodnja potrošnja električnih aparata za domaćin- stvo	467—468

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Penzijsko osiguranje	469—474
Akutne zarazne bolesti	475—478

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Finansiranje školstva 1961—1964.	479—482
---------------------------------------	---------

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i Savezna Republika Nemačka	483—490
---	---------

OSMI KONGRES SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije održan je od 7. do 13. decembra 1964. u Beogradu.

UČESNICI KONGRESA. Za Osmi kongres izabrana su 1.302 delegata u organizacijama Saveza komunista svih republika i u organizacijama Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Na osnovu zaključka Šestog plenuma CK SKJ, na svakih 800 članova SKJ biran je jedan delegat, s tim što su — da bi se omogućilo da što veći broj opštinskih organizacija bude zastupljen na Kongresu — po jednog delegata birale i one opštinske organizacije koje su imale između 500 i 800 članova.

Od ukupnog broja izabranih delegata, u Bosni Hercegovini izabrana su 162, u Crnoj Gori 44, u Hrvatskoj 277, u Makedoniji 87, u Sloveniji 90, u Srbiji 532, i u JNA 110 delegata.

Kongres je, na osnovu predloga Šestog plenuma CK SKJ, priznao članovima Centralnog komiteta i Centralne revizione komisije SKJ sva prava delegata, osim prava učesća u odlučivanju o Izveštaju o radu Centralnog komiteta i Centralne revizione komisije SKJ od VII do VIII kongresa. Tako je ukupan broj delegata za Osmi kongres SKJ iznosio 1.452.

U radu Osmog kongresa nije učestvovalo 10 delegata (6 zbog bolesti, 1 zbog službenog puta u inostranstvo, 2 zbog smrti koja je nastupila posle izbora i 1 zbog isključenja iz Saveza komunista).

Profesionalni sastav delegata bio je: radnika iz proizvodnje 350, inženjera i tehničara 127, zemljoradnika 34, službenika 133, prosvetnih radnika 50, zdravstvenih radnika 16, društveno-političkih radnika 345, sekretara komiteta 238, oficira JNA 110, studenata i đaka 23, i ostalih 26.

Nacionalni sastav delegata bio je: Srba 655, Hrvata 278, Slovenaca 126, Makedonaca 98, Crnogoraca 103, Šiptara 44, Mađara 32, Turaka 3, nacionalno neopredeljenih 94, i ostalih 19.

Prosečan partijski staž delegata iznosio je 22 godine. Od ukupnog broja delegata, u Savez komunista primljeno je: do 1940. godine 201, od 1941. do 1945. godine 414, od 1946. do 1950. godine 354, od 1951. do 1960. godine 444, i posle 1960. godine 39.

Na kongresu Saveza komunista Jugoslavije je prvi put učestvovalo 1.115, ili 76,4% od ukupnog broja delegata.

Žena-delegata bilo je 239, ili 16,5% od ukupnog broja delegata.

Kongresu je prisustvovao i veći broj gostiju iz cele zemlje.

STRANI DELEGATI. Osmom kongresu prisustvovali su predstavnici 30 komunističkih, socijalističkih i drugih progresivnih partija i pokreta iz 27 zemalja Evrope, Azije, Afrike i Latinske Amerike.

Kongresu su prisustvovali predstavnici sledećih partija i pokreta: *Fronta nacionalnog oslobođenja Alžira* (član CK i poslanik Lahgur Laid, član CK i poslanik Bušaid Belhad, funkcioner u CK Šerid Ahmed); *Komunističke partije Austrije* (generalni sekretar KPA Fridl Firnberg, član Politbiroa CK Fridrih Heksman, i sekretar Pokrajinske organizacije Gornje Austrije Alojz Viplinger); *Komunističke partije Belgije* (potpredsednik Partije i član Politbiroa CK Frans van den Branden, član Politbiroa CK i sekretar Federacije za Brisel Luis van Gejt, član CK KPB Klod

Renar); *Komunističke partije Bugarske* (član Politbiroa CK i potpredsednik vlade Stanko Todorov, član CK i sekretar Oblasnog komiteta za Trnovo Dimitar Stoičkov, član CK i ambasador u Beogradu Grudi Atanasov); *Komunističke partije Čehoslovačke* (član Predsedništva CK KPČ i prvi sekretar KP Slovačke Aleksandar Dubček, član CK KPČ František Peha, zamenik načelnika Odeljenja za međunarodne veze u CK KPČ Miroslav Miler); *Komunističke partije Čilea* (član Političke komisije Izvršnog komiteta CK Aleksander Toro); *Socijalističke partije Čilea* (generalni sekretar Partije Raul Ampuero); *Komunističke partije Finske* (član Politbiroa i Sekretarijata CK Lars Juntala, saradnik u CK Gunar Asplunt); *Komunističke partije Francuske* (član Politbiroa i sekretar CK Gaston Plisone, član CK Andre Viegé, saradnik Sekcije za međunarodne veze CK Žan Garsia); *Partije narodne konvencije Gane* (sekretar Partije za Akru Vilijam Emanuel Atram, funkcioner u Partiji Kodvo Sam Anan); *Demokratske partije Gvineje* (stalni sekretar Partije i predsednik Parlamenta Leon Maka, ambasador Gvineje u Moskvi Moris Kamara, ambasador Gvineje u Beogradu Sike Kamara); *Komunističke partije Indije* (član Izvršnog komiteta CK KP Indije i sekretar Partije u državi Andri Nelan Rajšekar Redi, član Izvršnog komiteta CK KP Indije i sekretar Partije u Radžastanu Vjas Hari Krišna); *Komunističke partije Italije* (član Direkcije i Sekretarijata CK Đankarlo Pajeta, član Direkcije CK Alfredo Rajhlin, član CK Pjetto Sekia); *Socijalističke partije Italije* (zamenik generalnog sekretara Partije Đakomo Brodolini, član Direkcije Partije Salvatore Lauricela, član Direkcije Paolo Vitoreli); *Socijalističke partije proleterskog jedinstva Italije* (član Direkcije i Sekretarijata Partije Vičenco Gato, član Direkcije Partije Luidi Lokorotolo, član Nacionalnog saveta Partije Ecio Martone); *Socijalističke partije Japana* (poslanik Partije Motodjro Mori); *Mađarske socijalističke radničke partije* (član Politbiroa CK i potpredsednik vlade Feher Lajoš, član CK Molnar Frideš, drugi sekretar Komiteta MSRP u Budimpešti Veneci Janoš); *Sudanske unije rada Malija* (član Politbiroa i predsednik Bamaka Sumgolo Kulibali, direktor partijske škole i poslanik Mamadu Sar); *Komunističke partije Maroka* (generalni sekretar CK Ali Jata, član Politbiroa CK dr Masuak Hadi); *Mongolske narodne revolucionarne partije* (član CK Šagdarkuren Poncag, ambasador u Beogradu Batin Dorž); *Jedinstvene socijalističke partije Nemačke* (član Politbiroa i prvi sekretar Okružnog komiteta u Lajpcigu Paul Frelih, član CK Horst Dolus, član CK Peter Florin); *Komunističke partije Norveške* (član Politbiroa i sekretar CK Just Lipe); *Poljske ujedinjene radničke partije* (član Politbiroa CK i potpredsednik vlade Francišek Vanjolka, član CK Mječislav Marzec, ambasador u Beogradu Aleksander Malecki); *Rumunske radničke partije* (član Politbiroa CK Nikolae Čaušesku, član CK George Stojka, član CK Ilie Verdec, ambasador u Beogradu Aurel Malnašan); *Komunističke partije Sovjetskog Saveza* (kandidat za člana Prezidijuma CK KPSS Pjotr Njilovič Demičov, član CK KPSS i glavni urednik »Pravde« Aleksej Matvejevič Rumjancev, član CK KPSS i ambasador u Beogradu Aleksandar Mihajlovič Puzanov); *Komunističke partije Španije* (član Izvršnog komiteta i Sekretarijata CK Ignacio Galjago, član Izvršnog komiteta CK Manuel Delikado); *Partije rada Švajcarske* (član Politbiroa CK Henri Trib); *Komunističke partije Švedske* (sekretar CK Erih Karlson, član CK Lars Herlic); *Socijalističke ustavne partije Tunisa* (član Politbiroa Mahmud Mesadi, poslanik Tunisa u Beogradu Mahmud Mamuri, poslanik Braham Hajder); *Arapske socijalističke unije Ujedinjene Arapske Republike* (član Generalnog sekretarijata Unije Husein Zulfikar Sabri, potpredsednik Parlamenta i predsednik Sindikata UAR Ahmet Fahim, član Generalnog sekretarijata Unije dr Ibrahim Sad El Din).

Kongres je primio velik broj *pozdravnih telegrama od inostranih partija i pokreta*, među kojima telegrame Komunističke partije Grčke, Ujedinjene socijalističke partije Katalonije, Komunističke partije Sjedinjenih Američkih Država, Komunističke partije Izraela, Komunističke partije Nemačke, i grupe italijanskih partizana.

RAD KONGRESA

Radi potpunijeg i svestranijeg razmatranja pitanja koja su bila na dnevnom redu Kongresa, kao i radi omogućavanja učešća većeg broja delegata u njihovom pretresanju, Kongres je, pored rada u plenarnim sednicama, radio i u komisijama. Plenarne sednice Kongresa održane su 7, 8, 9, 10, 12. i 13. decembra, a sednice komisija 11. i 12. decembra.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije otvorio je generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito, koji je pozdravio sve prisutne delegate, goste i predstavnike inostranih komunističkih, socijalističkih i drugih naprednih partija i pokreta. Osmi kongres je zatim nizutom čutanja odao poštu preminulim članovima CK SKJ — Đuri Salaju, Mitru Bakiću, Ivanu Karaivanovu, Nikoli Kovačeviću, Božidaru Maslariću, Naumu Naumovskom, Joži Potruću i Slobodanu Peneziću, kao i članu Centralne revizije komisije Dimitriju Georgijeviću i svim članovima SKJ preminulim između Sedmog i Osmog kongresa. Delegacije Osmog kongresa SKJ položile su vence na Grobnicu narodnih heroja na Kalemegdanu, na Spomen-groblju oslobođenaca Beograda i u Aleji heroja na Novom groblju u Beogradu.

Kongres je jednoglasno usvojio sledeći dnevni red:

1. Izveštaj o radu Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Centralne revizije komisije od VII do VIII kongresa;

2. Uloga Saveza komunista u daljoj izgradnji socijalističkih društvenih odnosa i aktuelni problemi u međunarodnom radničkom pokretu i borbi za mir i socijalizam u svetu — referent Josip Broz Tito;

3. Društveno-ekonomski zadaci privrednog razvoja u narednom periodu — referent Edvard Kardelj;

4. Aktuelna pitanja daljeg rada i uloge Saveza komunista Jugoslavije — referent Aleksandar Ranković;

5. Idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg razvoja i dalji zadaci SKJ — referent Veljko Vlahović;

6. O izmenama i dopunama Statuta SKJ — referent Lazar Koliševski;

7. Usvajanje Rezolucije Osmog kongresa o narednim zadacima SKJ;

8. Izbor Centralnog komiteta SKJ i drugih organa Kongresa;

9. Razno.

Na predlog generalnog sekretara SKJ Josipa Broza Tita Kongres je jednoglasno izabrao *Radno predsedništvo* od 32 člana u sastavu: dr Vladimir Bakarić, Ljubiša Bogdanović, Josip Broz Tito, Krsto Crvenkovski, Smiljka Cvetojević, Rodoljub Čolaković, dr Savka Dabčević-Kučar, Ivan Gošnjak, dr Pavle Gregorić, dr Srdan Hajduković, Avdo Humo, Natalija Ilić, Đurica Jojkić, Blažo Jovanović, Edvard Kardelj, Lazar Koliševski, Franc Leskošek, Miha Marinko, Tibor Minta, Dimče Nastevski, inž. Anton Nedog, Đoko Pajković, Koča Popović, Đuro Pucar, Đordije Radulović, Aleksandar Ranković, Petar Stambolić, Lidija Šentjurs, Ali Šukria, Jovan Veselinov, Veljko Vlahović i Svetozar Vukmanović.

Posle usvajanja Poslovnika o radu Osmog kongresa SKJ, Radno predsedništvo je predložilo sastave radnih tela Kongresa, koji su jednoglasno prihvaćeni. Radna tela su sačinjavali:

Sekretariat Kongresa: Danilo Bilanović, Krsto Bulajić, Bogdan Crnobrnja, Lazar Mojsov, Bogdan Osolnik, Latinka Perović, Svetislav Popović, Dobrivoje Vidić i Vojo Vucelić.

Verifikaciona komisija: Božidar Bešić, Zvonko Brkić, Tomo Buklevski, Bosa Cvetić, Dmitar Dimitrovski, Milovan Dinić, Osman Gutošić, Stane Markić, Ljubo Ninković, Mirko Popović, Boro Princip, Jelica Radojčević, Franc Simonić, Dušan Višnjić i Miloš Zekić.

Komisija za redakciju kongresnih dokumenata: Pero Djetelić, Đuro Kladarin, Stevo Maoduš, Milka Minić, Boško Stankovski, Radovan Stijačić, Mirko Tepavac, Janez Vipotnik i Budislav Šoškić.

Komisija za izmene i dopune Statuta SKJ: Stojan Bjelajac, Dobrivoje Bošković, Ivan Božićević, Momčilo Dragović, Predrag Gligorić, Mito Hadživasilev, Idriz Idrizi, Simo Ivanovski, Mirko Jovanović, Risto Jovanović, Niko Jurinčić, Lazar Koliševski, Miha Košak, Dušanka Kovačević, Ljubo Kovačević, Redžep Krueziu, Ilijaz Kurteši, Todo Kurtović, Ivan Laća, Miličko Lutovac, Andrej Marinc, Franček Mirtiće, Milica Obradović, Branko Pešić, Dobrivoje Radosavljević, Đorđe Radosavljević, Milija Radovanović, Mitja Ribičić, Desanka Romić, Slavko Sedak, Dragi Stamenković, Drago Stojović, Jefto Šašić, Vlado Togunjac i Mika Tripalo.

Komisija za izradu Rezolucije i odluka Osmog kongresa o narednim zadacima SKJ: Jakov Blažević, Hasan Brkić, Krsto Bulajić, Krsto Crvenkovski, Dobrica Čosić, dr Savka Dabčević-Kučar, Milojko Drolović, Veselin Đuranović, Aleksandar Grljčkov, Kiro Hadživasilev, dr inž. Slavko Hodžar, Avdo Humo, Stane Kavčič, inž. Marija Kovačina, Sergej Krajger, Otmar Kreačić, dr Andrija Krešić, Mirko Lacković, Ivan Miglič, Anđel Markovski, Miloš Minić, Lazar Mojsov, Marko Nikezić, Džavid Nimani, Bogdan Osolnik, Milentije Popović, Milosav Prelić, Ilija Rajačić, Nikola Sekulić, dr Jakov Sirotković, Petar Stambolić, Mustafa Šabić, Boško Šiljegović, Mika Špiljak, Mijalko Todorović, Vida Tomšić, Andrej Verbić, Dobrivoje Vidić, Miroslav Vitorović, Veljko Vlahović i Svetozar Vukmanović.

Komisija za predstavke i žalbe Kongresu: Spasenija Babović, Dušan Crnčević, Pavle Davkov, Azra Hajduković, Sinan Hasani, Franc Hočevar, Blažo Janković, Sreten Knežić, Josip Krpan, Zora Krstonošić, Marjan Orožen, Paško Romac i Milan Vukasović.

Kandidaciona komisija: Rista Antunović, Ljupčo Arsov, Živko Babić, Vljako Begović, Jože Božić, Radomir Brkić, inž. Marko Bulc, Marjan Cvetković, Blažo Đuričić, Geza Farkaš, Ivan Gošnjak, Drago Haramija, Vlado Janić, Albert Jakopić, dr Stanka Kovačić, Stjepan Krtenjak, Mirjana Krstinić, Milorad Kukić, Velibor Ljujić, Milivoje Milivojević, Đoko Pajković, Krsto Popivoda, Mirko Radović, Lenče Spirovska, Velimir Stojnić, Vlado Šegrt, Lidija Šentjurs, Jovo Šotra, Blagoje Taleski, Jovan Veselinov i Kadri Reufi.

Izborna komisija: Ljubica Atanaskova, Ante Banina, Drago Božić, Milisav Đurić, Majda Gašpan, Bajram Gola Stjepan Ivić, Vojo Kovačević, Nevenka Maglajlić, Milan Mišković, Dragoslav Nikolić, Grujo Novaković, Dane Olbina, Mitja Stupan, Olga Strujić, inž. Pavle Spasojević, Hamdija Sulja, Borko Temelkovski, Tošo Tišma, Borivoje Trajković, Franc Tušek, Ljubomir Vrdoljak i Vujadin Vujović.

PLENARNE SEDNICE. Pošto je usvojen predlog da se Izveštaj o radu Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Centralne revizije komisije od VII do VIII kongresa ne čita, jer je ranije bio dostavljen delegatima, na plenarnim sednicama u toku prva tri dana podneli su referate:

— generalni sekretar Saveza komunista Jugoslavije Josip Broz Tito — o ulozi Saveza komunista u daljoj izgradnji socijalističkih društvenih odnosa i aktuelnim problemima u međunarodnom radničkom pokretu i borbi za mir i socijalizam u svetu (na prepodnevnoj plenarnoj sednici prvog dana);

— sekretar CK SKJ Edvard Kardelj — o društveno-ekonomskim zadacima privrednog razvoja u narednom periodu (na popodnevnoj plenarnoj sednici prvog dana);

— sekretar CK SKJ Aleksandar Ranković — o aktuelnim pitanjima daljeg rada i uloge Saveza komunista Jugoslavije (na prepodnevnoj plenarnoj sednici drugog dana);

— član Izvršnog komiteta CK SKJ Veljko Vlahović — o idejnim kretanjima na sadašnjem stepenu našeg razvoja i daljim zadacima SKJ (na popodnevnoj plenarnoj sednici drugog dana); i

— član Izvršnog komiteta CK SKJ Lazar Koliševski — o izmenama i dopunama Statuta Saveza komunista Jugoslavije (na prepodnevnoj plenarnoj sednici trećeg dana)

Da bi se što podrobnije i uspešnije razmotrila sva pitanja koja se nalaze na dnevnom redu Kongresa, i da bi u raspravljanju o njima učestvovao što veći broj delegata, Kongres je odlučio da se diskusija o Izveštaju CK i o podnesenim referatima vodi na plenarnim sednicama i u komisijama.

Diskusija u plenumu otpočela je trećeg dana Kongresa, 9. decembra, i nastavljena 10. decembra. U diskusiji na plenarnim sednicama učestvovalo je ukupno 20 delegata.

Trećeg dana rada, na predlog Radnog predsedništva, Kongres je doneo odluku o broju članova, kriterijumima za sastav i o načinu izbora Centralnog komiteta, Kontrolne i Revizione komisije Saveza komunista Jugoslavije. Kongres je zatim usvojio Odluku o načinu vođenja diskusije o izveštaju Centralnog komiteta i referatima na plenarnim sednicama i u komisijama i izabrao Kandidacionu komisiju od 31 člana za predlog članova Centralnog komiteta, Kontrolne i Revizione komisije.

Istog dana, Kongres je minutom ćutanja odao poštu istaknutim revolucionarima i borcima međunarodnog radničkog pokreta preminulim u periodu između dva kongresa: generalnom sekretaru KP Italije Palmiru Toljatiću, predsedniku KP Francuske Morisu Torezu, istaknutom nemačkom revolucionaru i članu Politbiroa Jedinjene socijalističke partije Nemačke Vilhelmu Piku, i članu Prezidijuma CK KPSS Otu Kusinenu. Kongres je takođe oštro osudio suđenje grupi istaknutih revolucionara u Španiji.

Četvrtog dana vođena je diskusija o Izveštaju CK i referatima.

Drugog, trećeg i četvrtog dana rada Kongres su pozdravili:

— drugog dana: predstavnik Komunističke partije SSSR Pjotr Njilovič Demičov, predstavnik Fronta nacionalnog oslobođenja Alžira Lahgar Laid, predstavnik Komunističke partije Austrije Fridl Firnberg, predstavnik Komunističke partije Belgije Frans van den Branden; predstavnik Komunističke partije Bugarske Stanko Todorov, predstavnik Socijalističke partije Italije Đakomo Brodolini;

— trećeg dana: predstavnik Komunističke partije Čehoslovačke Aleksandar Dubček, predstavnik Komunističke partije Čilea Aleksander Toro, predstavnik Komunističke partije Finske Lars Junttila, predstavnik Komunističke partije Francuske Gaston Plisone, predstavnik Partije narodne konvencije Gane Kodvo Sam Anan, predstavnik Demokratske partije Gvineje Leon Maka, predstavnik Komunističke partije Indije Nelan Rajšekar Redi, predstavnik Komunističke partije Italije Đankarlo Pajeta, predstavnik Socijalističke partije Čilea Raul Ampuero, predstavnik Socijalističke partije proletarskog jedinstva Italije Vićenco Gato, predstavnik Socijalističke partije Japana Motodžiro Mori, predstavnik Socijalističke radničke partije Mađarske Feher Lajoš;

— četvrtog dana: predstavnik Sudanske unije rada Malija Sungolo Kulibali, predstavnik Komunističke partije Maroka Ali Jata, predstavnik Radničke partije Rumunije Nikolae Čaušesku, predstavnik Narodne revolucionarne partije Mongolije Šagdarsuren Poncag, predstavnik Jedinjene socijalističke partije Nemačke Paul Frelih, predstavnik Komunističke partije Norveške Just Lipe, predstavnik Ujedinjene radničke partije Poljske Francišek Vanjolka, predstavnik Komunističke partije Španije Ignacio Galjago, predstavnik Partije rada Švajcarske Henri Trib, predstavnik Partije rada Švedske Erih Karlson, predstavnik Socijalističke ustavne partije Tunisa Mahmud Mesadi, predstavnik Arapske socijalističke unije UAR Husein Zulfikar Sabri.

Šestog dana, na plenarnoj sednici, donesena je Odluka o usvajanju Izveštaja o radu Centralnog komiteta i Centralne revizione komisije i davanju razrešnica Centralnom komitetu i Centralnoj revizionoj komisiji Saveza komunista Jugoslavije, usvojene izmene i dopune Statuta SKJ, prihvaćen predlog kandidatske liste za izbor CK, Kontrolne i Revizione komisije, i izabrana komisija od 23 člana za sprovođenje izbora Centralnog komiteta, Kontrolne i Revizione komisije.

Kongres je zatim saslušao izveštaje o radu komisija.

Kongres je završio rad 13. decembra izborom Centralnog komiteta, Kontrolne komisije i Revizione komisije i usvajanjem Rezolucije o narednim zadacima Saveza komunista Jugoslavije.

Na kraju rada Osmog kongresa generalni sekretar Saveza komunista Jugoslavije Josip Broz Tito dao je završnu reč.

RAD U KOMISIJAMA. Petog i šestog dana Kongres je radio u komisijama:

Komisija za društveno-ekonomski razvoj i dalji razvitak socijalističke demokratije izabrala je Radno predsedništvo u sastavu: Sergej Krajger — predsednik, Stanoje Aksić — zamenik predsednika, Veselin Đuranović — sekretar, i Pero Pirker — zamenik sekretara. U radu Komisije učestvovalo je oko 600 delegata, koji su, s obzirom na velik broj prijavljenih diskutanata, bili podeljeni u dve grupe. U diskusiji je učestvovalo 76 delegata, a 45 delegata priložilo je pismene diskusije. Izvestilac Komisije bio je Aleksandar Grličkov.

Komisija za aktuelna pitanja daljeg rada i uloge Saveza komunista izabrala je sledeće Radno predsedništvo: Đoko Pajković — predsednik, Marjan Cvetković — zamenik predsednika, Tomo Buklevski — sekretar, i Momčilo Dragović — zamenik sekretara. Sednicama komisije prisustvovalo je oko 400 delegata. U diskusiji je učestvovalo 46 delegata, a 22 delegata su priložila pismene diskusije. Izvestilac Komisije bio je Albert Jakopič.

Komisija za idejna kretanja na sadašnjem stepenu našeg društvenog razvoja imala je sledeće Radno predsedništvo: Mijalko Todorović — predsednik, Mito Hadživasilev — zamenik predsednika, i Mirjana Krstinić — sekretar. Sednicama je prisustvovalo oko 380 delegata i gostiju. U diskusiji je učestvovalo 48 delegata. Izvestilac Komisije bio je Budislav Šoškić.

Komisija za međunarodne probleme i međunarodni radnički pokret imala je sledeće Radno predsedništvo: Rato Dugonjić — predsednik, Milka Minić — zamenik predsednika, Jože Smole — sekretar, i Tomislav Badovinac — zamenik sekretara. Pored većeg broja delegata, rad Komisije je pratio i izvestan broj inostranih gostiju na Kongresu. Na sednicama Komisije diskutovalo je 20 delegata. Izvestilac Komisije bio je Đurica Jojkić.

SASTAV

NAJVIŠIH RUKOVODEĆIH ORGANA SKJ

Kongres je tajnim glasanjem izabrao novi Centralni komitet od 155 članova, Kontrolnu komisiju od 25 članova i Revizionu komisiju od 15 članova.

U novi Centralni komitet izabrano je iz Bosne i Hercegovine 23 člana, iz Crne Gore 17, iz Hrvatske 32, iz Makedonije 18, iz Slovenije 23, i iz Srbije — 42 člana. Od ukupnog broja članova 71 je prvi put izabran u ovaj partijski forum. Od izabranih članova CK na radu u radnim organizacijama se nalazi 19, u opštini i srezu 18, u pokrajinama 7, u republikama 49, u federaciji 53, i u JNA 9 članova. U sastavu Centralnog komiteta ima 19 žena. Prosečna starost članova Centralnog komiteta iznosi nešto više od 45 godina. U sastavu Centralnog komiteta 50 članova su poreklom radnici.

Novoizabrani Centralni komitet je na svojoj prvoj sednici, neposredno posle završetka Kongresa, izvršio konstituisanje i izabrao generalnog sekretara SKJ, sekretare CK i Izvršni komitet CK.

Za generalnog sekretara ponovo je izabran Josip Broz Tito, a za sekretare Centralnog komiteta Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković i Veljko Vlahović. U novi Izvršni komitet izabrano je 19 članova.

Za predsednika Kontrolne komisije izabran je Grujo Novaković, a za sekretara Paško Romac.

Za predsednika Revizione komisije izabran je Ilija Tepavac, a za sekretara Gojko Sekulovski.

CENTRALNI KOMITET SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Broz Josip Tito	Lacković Mirko
Albreht Roman	Leskošek Franc
Andrić Nikola	Lukić Vojin
Antunović Rista	Ljubičić Nikola
Avbelj Viktor	Maček Ivan
Babović Spasenija	Majer Boris
Badovinac Tomislav	Maksimović Dragiša
Bakarić Vladimir	Marinko Miha
Baltić Milutin	Marković Moma
Belinić Marko	Matić Petar
Berberović Muhamed	Matić Velimir
Berus Anka	Mićunović Veljko
Biber Antun	Mijatović Cvijetin
Bijelić Srećko	Milojević Dragan
Bjelajac Stojan	Milosavljević Slavko
Blažević Jakov	Miljanić Nikola
Bojčevski Jani	Minčev Nikola
Bole Tone	Minić Milka
Božičević Ivan	Minić Miloš
Brkić Hasan	Mirković Iko
Brkić Zvonko	Mojsov Lazar
Bulajić Krsto	Mugoša Dušan
Cetinić Marin	Neoričić Milijan
Crnobrnja Bogdan	Nikezić Marko
Crvenkovski Krste	Orožen Marjan
Cvetković Marijan	Osolnik Bogdan
Čolaković Rodoljub	Pajković Đoko
Čulafić Dobroslav	Pečujlić Miroslav
Dabčević-Kučar Savka	Petkovski Dane
Danilović Uglješa	Petrović Dušan
Davičo Oskar	Popivoda Krsto
Davkov Pavle	Popit Franc
Derosi Ema	Popović Koča
Dolničar Ivan	Popović Milentije
Doronjski Stevan	Popović Vladimir
Drulović Milojko	Prelić Milosav
Dugonjić Rato	Pucar Đuro
Đuranović Veselin	Rajačić Ilija
Đuričić Blažo	Ranković Aleksandar
Džunov Risto	Rukavina Milan
Gigov Strahil	Savović Đura
Gligorov Kiro	Sejfula Kemal
Gošnjak Ivan	Sekulić Nikola
Grličkov Aleksandar	Simić Tankosava
Hadživasilev Kiro	Skendžić Vasilije
Hodža Fadil	Smiljevski Vidoe
Humo Avdo	Stambolić Petar
Ivančić Vjekoslav	Stamenković Dragi
Jakopič Albert	Stankovski Boško
Jojkić Đurica	Stefanović Svetislav
Jovanović Blažo	Stojnić Velimir
Jurinčić Niko	Stojović Drago
Jurjević Ante	Strmole Francka
Karabegović Osman	Sučić Anto
Kardelj Edvard	Šabić Mustafa
Kavčič Stane	Šašić Jefto
Kekić Danilo	Šentjure Lidija
Kolak Rudi	Šiljegović Boško
Koliševski Lazar	Šoškić Budislav
Komar Slavko	Šoti Pal
Kosorić Pero	Špiljak Mika
Kovačević Dušana	Šukria Ali
Kovačević Veljko	Švabić Mihailo
Krajačić Ivan	Temelkovski Borko
Krajger Boris	Tikvicki Geza
Krajger Sergej	Todorović Mijalko
Kreačić Otmar	Tomić Ljudevit
Kurtović Todo	Tomšić Vida
	Tripalo Miko

Umičević Zagorka

Veber Norbert
Veli Deva
Verbič Andrej
Veselinov Jovan
Vidić Dobrivoje
Vipotnik Janez
Vitorović Perka
Vlahović Veljko

Vranjican Vanja
Vukasović Milan
Vukmanović Svetozar
Zatezalo Simeon
Zeković Veljko
Ziherl Boris
Zvekić-Miškolci Marija
Zulfićari Azem
Žohar Jože

IZVRŠNI KOMITET CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Broz Josip Tito	Pajković Đoko
Bakarić Vladimir	Pucar Đuro
Crvenkovski Krste	Ranković Aleksandar
Gošnjak Ivan	Stambolić Petar
Jovanović Blažo	Špiljak Mika
Kardelj Edvard	Todorović Mijalko
Koliševski Lazar	Veselinov Jovan
Krajger Boris	Vlahović Veljko
Marinko Miha	Vukmanović Svetozar
Mijatović Cvijetin	

GENERALNI SEKRETAR SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Broz Josip Tito

SEKRETARI CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Kardelj Edvard, Ranković Aleksandar, Vlahović Veljko

KONTROLNA KOMISIJA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Aceva Vera	Novaković Grujo
Brković Savo	Popović Mirko
Ivić Stjepan	Radojčević Jelica
Janić Vlado	Romac Paško
Jakovina Stevo	Rudolf Janko
Jelovica Kazimir	Sabo Ida
Joksović Branislav	Sterniša Janez
Kapetanović Hajro	Tahiri Čamuran
Ključić Anto	Todorović Vojo
Kurteši Ilijaz	Topalovski Ilija
Lazić Đorđe	Vrabić Olga
Markić Stane	Žižić Živko
Mugoša Andrija	

REVIZIONA KOMISIJA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Dinić Milovan	Puklek Stjepan
Djetelić Pero	Rakić Mičo
Dragović Momčilo	Raković Božo
Đakonović Nikola	Sekulovski Gojko
Katić Radojka	Šćepanović Milka
Mićunović Vukosava	Tepavac Ilija
Minovski Mitre	Vižintin Milan
Peršić Zorka	

REZOLUCIJA OSMOG KONGRESA O NAREDNIM ZADACIMA SKJ

Na završnoj sednici Osmog kongresa SKJ, održanoj 13. decembra, Kongres je jednoglasno usvojio sledeću rezoluciju:

»Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije razmotrio je pređeni put razvika naše socijalističke zajednice od Sedmog kongresa do danas.

Polazeći od potreba daljeg razvika socijalističkih društvenih odnosa, zasnovanih na principima društvenog samoupravljanja i raspodele dohotka prema radu, porasta proizvodnih snaga zemlje, jačanja uloge radnog čoveka u svim oblastima odlučivanja o društvenim poslovima, učvršćivanja ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije, demokratskih i prijateljskih odnosa među narodima i državama, nezavisnosti i slobodnog unutrašnjeg razvika svih naroda, napretka mira i socijalizma u svetu — Osmi kongres je dao svestranu analizu rezultata i uspeha, slabosti i teškoća i jasne smernice za dalju borbu komunista i svih radnih ljudi.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije konstatuje da su postignuti rezultati potvrdili bitne postavke Programa SKJ i generalnu liniju Sedmog kongresa, koji su idejno i politički usmerili društvenu akciju komunista i svih radnih ljudi u njihovoj borbi za socijalizam. Postignuti rezultati snažno su afirmisali vodeću idejno-političku ulogu SKJ u uslovima stalnog razvijanja neposredne socijalističke demokratije i društvenog samoupravljanja.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije konstatuje da je protekli period obeležen krupnim rezultatima i bogatim iskustvima. Sistem društvenog samoupravljanja i neposredne socijalističke demokratije, čije je principe i tekovine izrazio i ozakonio Ustav SFRJ, postao je neprikosnovana osnova stvaralačkih napora naših radnih ljudi u svim oblastima društvenog života. U našoj zemlji je postignut brz i dinamičan privredni razvoj i učvršćena materijalna osnova svestranog napretka socijalizma. Stalno su se poboljšavali materijalni i kulturni uslovi života radnih ljudi, rasla je njihova socijalistička svest i jačalo saznanje o jedinstvu njihovih ličnih i društvenih interesa.

U svetu i u međunarodnom radničkom pokretu još više je ojačao ugled socijalističke Jugoslavije, kao odlučnog i doslednog borca za svestranu međunarodnu saradnju na principima aktivne koegzistencije, za mir, socijalizam i društveni napredak čovečanstva, protiv imperijalizma i reakcije, za potpunu likvidaciju kolonijalizma i suzbijanje svih vidova neokolonijalizma.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije ističe značaj kongresnih referata, koji su ukazali na osnovne probleme i zadatke koje treba rešavati u narednom periodu, na ozbiljne slabosti koje su se ispoljile u našem društvu, pre svega u radu Saveza komunista, na bitne pravce i oblike naše socijalističke akcije u oblasti unutrašnje izgradnje, a posebno u pogledu daljeg odlučnijeg oslobađanja društveno-ekonomskih odnosa od etatističkih stega, još punije afirmacije uloge neposrednog proizvođača i radnog čoveka u procesu celokupne društvene reprodukcije. Referati su takođe ukazali na zadatke u oblasti međunarodnog radničkog pokreta i borbe za mir i socijalizam u svetu.

Diskusija na plenumu i u komisijama pokazala je visok stepen političke zrelosti i socijalističke svesti delegata, poznavanje i pravilno tretiranje problema, komunističku odgovornost prema potrebi bržeg progressa našeg društva i jedinstvenost u rešenosti da bitni kriterij celokupne delatnosti Saveza komunista i dalje bude interes radnih ljudi i razvoj samoupravljanja na bazi stvaralačke primene marksizma-lenjinizma.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije usvojio je referat druga Tita i ostale referate kao smernice za buduće zadatke Saveza komunista Jugoslavije i, polazeći od njih i diskusije koja ih je potvrdila, donosi sledeću Rezoluciju:

I

U periodu između Sedmog i Osmog kongresa SKJ odnos snaga u svetu se i dalje vidno menjao u korist mira i socijalizma. Socijalizam kao vodeća snaga i sve dinamičniji svetski društveni i ekonomski proces afirmiše se i prodire u najraznovrsnijim oblicima, sve više sužavajući sferu uticaja imperijalizma. Nastavljen je i proces porasta materijalnih snaga i razvika nauke i tehnike u socijalističkim zemljama, prvenstveno u Sovjetskom Savezu. Porast svesti naroda o neophodnosti očuvanja mira radi opstanka i napretka čovečanstva dovodi do nove polarizacije u svetu, u kojoj snage mira i progressa stižu sve izrazitiju prevagu nad snagama reakcije i hladnog rata. Politika aktivne miroljubive koegzistencije između država sa različitim društveno-političkim sistemima postala je, u uslovima pretnji nuklearnim ratom, jedina alternativa za opstanak čovečanstva i najšira platforma ravnopravne saradnje i progresivne akcije. Ipak, međunarodna situacija je opterećena ozbiljnim opasnostima za mir i nezavisnost naroda, a mnogi svetski problemi i dalje ostaju otvoreni. Snage imperijalizma i reakcije odupiru se uspostavljanju ravnopravnih međunarodnih odnosa, borbi za oslobođenje i konsolidaciju nezavisnosti novooslobođenih zemalja.

Međunarodni radnički pokret — ojačan stečenim iskustvima, potiskivanjem dogmatizma u teoriji i praksi, prevazilaženjem preživelih oblika političke akcije, jačanjem samostalnosti i odgovornosti radničkih partija pred sopstvenim narodima i razvijanjem saradnje i solidarnosti na novim osnovama — sve uspešnije rešava, i pored teškoća, nove krupne probleme i zadatke sa kojima se suočava.

Smatrajući da je dalji razvoj socijalizma neodvojivo povezan sa očuvanjem i učvršćenjem mira, Savez komunista Jugoslavije će se i dalje odlučno boriti za jačanje politike aktivne miroljubive koegzistencije. Isto tako, mir i miroljubiva koegzistencija ne mogu biti obezbeđeni i stabilni, ako svi narodi ne budu oslobođeni od kolonijalnog ugnjetavanja i svake vrste neravnopravnosti i mešanja spolja u njihove unutrašnje odnose. Savez komunista Jugoslavije uveren je da će takvom razviku međunarodnih odnosa naročito doprineti dosledno sprovođenje politike formulisane na Beogradskoj i Kairskoj konferenciji šefova država i vlada nesvrstanih zemalja, koja se afirmisala kao trajan faktor mira, progressa i međunarodne saradnje od svetskog značaja.

Savez komunista Jugoslavije će se, u duhu svoje načelne politike, i nadalje zalagati za unapređivanje odnosa i razvijanje svestrane ravnopravne saradnje sa svim zemljama koje žele takvu saradnju.

Uveren da ostatke kolonijalizma treba što pre sasvim likvidirati — što predstavlja nasušni zahtev ugnjetanih naroda i potrebu mira i slobode svih zemalja — Savez komunista Jugoslavije će nastaviti politiku podrške i pomoći borbi naroda kolonija za njihovo oslobođenje. Sa istom rešenošću kao i dosad SKJ će se boriti protiv svih oblika neokolonijalizma i hegemonizma kojima imperijalističke snage žele da sačuvaju privilegije i steknu nove pozicije.

Savez komunista Jugoslavije smatra da je neophodno nastaviti borbu za takve ekonomske odnose u svetu koji će doprineti prosperitetu svih naroda a naročito prevazilaženju dubokih razlika u ekonomskom razvoju između razvijenih i manje razvijenih zemalja — za ubrzan razvoj zemalja u razvoju, za novu međunarodnu podelu rada, što predstavlja jedan od ključnih međunarodnih problema. U ostvarenju tih ciljeva naša zemlja će i ubuduće aktivno saradivati sa svim zemljama, socijalističkim i progresivnim snagama i učestvovati u svim akcijama koje mogu tome doprineti, smatrajući da je to obaveza međunarodne zajednice u celini.

Savez komunista Jugoslavije smatra neodložnim da se u sadašnje vreme svestrano pojača akcija za obustavljanje trke u naoružanju, protiv svih eksperimenata nuklearnim oružjem i svih oblika širenja tog oružja, za obustavljanje proizvodnje i likvidaciju postojećih zaliha nuklearnog oružja, kao i za sve druge praktične mere u cilju opšteg i potpunog razoružanja. Tome bi posebno doprinelo sazivanje svetske konferencije za razoružanje.

Savez komunista Jugoslavije smatra da je zalaganje svih progresivnih snaga neophodno da bi OUN, stvorena radi zaštite mira, miroljubive međunarodne saradnje i slobodnog razvoja svih zemalja, u potpunosti odgovorila očekivanjima čovečanstva, izraženim u Povelji, i da je u tom cilju potrebno ostvarenje pune univerzalnosti i dalje usavršavanje strukture njenih organa u skladu sa novim uslovima i potrebama.

Prevaga snaga socijalizma u svetu, raznovrsnost oblika u kojima se pojavljuje i složenost uslova borbe stavljaju međunarodni radnički pokret, a u tom okviru i SKJ, pred nove, krupne zadatke. Savez komunista Jugoslavije, shvatajući socijalizam kao svetski proces, zasniva svoje delovanje i na saradnji svih progresivnih snaga. Savez komunista Jugoslavije smatra da je u borbi za mir i socijalizam moguće i neophodno ostvarivati saradnju i borbenu solidarnost kako u okviru međunarodnog radničkog pokreta, tako i sa svim drugim naprednim, miroljubivim i oslobođilačkim pokretima.

Savez komunista Jugoslavije smatra da su razlike u međunarodnom radničkom pokretu koje odražavaju neravnomerni razvitak socijalizma, normalna pojava u procesu izgrađivanja saradnje i solidarnosti pokreta. Taj proces se ostvaruje u neprekidnoj konstruktivnoj akciji, kojoj svaka komunistička i radnička partija može najefikasnije da doprinosi samostalnim stvaralačkim delovanjem, ravnopravnom saradnjom i podrškom progresivnim ostvarenjima svuda gde se javljaju.

Priznavanje različitih puteva u socijalizam i prava svake partije da svoje zadatke određuje prema sopstvenim uslovima — u skladu je sa principom pune odgovornosti svakog pokreta za progresivni razvoj i u svojoj zemlji i u svetu. Savez komunista Jugoslavije uveren je da otvorena, objektivna i principijelna diskusija između partija i konstruktivna kritika, bez nametanja gledišta drugim pokretima, mogu samo da koriste razumevanju, ravnopravnoj saradnji i zajedničkom rešavanju složenih i raznovrsnih problema sa kojima se danas suočava radnički pokret. Postojanje i nametanje bilo kakvog međunarodnog centra za rukovođenje celokupnom borbom radničkog pokreta je istorijski prevaziđeno. To bi bilo u suprotnosti sa stvarnim potrebama pokreta u celini, sa samostalnošću svake partije i stvarnom nezavisnošću zemalja i štetno za dalje jačanje snaga socijalizma. Uzaludno je svako nastojanje da se težište ka jedinstvu međunarodnog radničkog pokreta i prevladavanje postojećih protivrečnosti ostvaruju formalnim kompromisima i popuštanjem dogmatskim i drugim tendencijama i snagama, čiji postupci potvrđuju da ne teže jedinstvu međunarodnog radničkog pokreta, već dominaciji nad njima.

Zbog toga se Savez komunista Jugoslavije odlučno suprotstavlja sadašnjoj politici rukovodstva KP Kine, politici koja nanosi ogromnu štetu stvari mira i socijalizma time što pseudorevolucionarnim tretiranjem borbe za mir i socijalizam otežava sprovođenje politike miroljubive koegzistencije i napredak u svetu. Podjednako su štetna i zabrinjavajuća nastojanja rukovodstva KP Kine da podvoji radničke, progresivne i nacionalnooslobodilačke pokrete i da sopstvene stavove, kao jedino ispravne i obavezne, nametne celom međunarodnom radničkom pokretu i da postane njegov centar. Borba protiv takvih shvatanja i takve prakse predstavlja sastavni deo borbe za mir i socijalizam, za ravnopravne odnose među socijalističkim zemljama i među komunističkim partijama, za stvarno jedinstvo međunarodnog radničkog pokreta i svih progresivnih snaga. Nezavisno od negativnog odnosa kineskog rukovodstva prema našoj zemlji, Savez komunista Jugoslavije

je uvek zastupao mišljenje da Kini treba pomoći da se ubrzano i nesmetano razvija i da joj se ne može uskracivati da zauzme ravnopravno mesto u međunarodnoj političkoj zajednici.

Odlučni da daju svoj doprinos jačanju saradnje i solidarnosti svih snaga koje se bore za mir, demokratiju i socijalizam, Savez komunista i sve svesne socijalističke snage Jugoslavije razvijaju široku ravnopravnu saradnju sa svim delovima međunarodnog radničkog i progresivnog pokreta koji takvu saradnju prihvataju, bez obzira na razlike u nekim političkim i ideološkim pogledima, i podržavaju svaku formu razmene mišljenja i iskustava, kao i zajedničkog delovanja kada ono doprinosi stvarnom jačanju miroljubivih i naprednih snaga u svetu.

Na toj osnovi Savez komunista Jugoslavije smatra svojom prirodnom obavezom da dalje razvija ravnopravnu saradnju sa svim komunističkim partijama koje to takođe žele, i da najaktivnije učestvuje u rešavanju postojećih problema i zadataka međunarodnog radničkog pokreta, čiji je on sastavni deo.

Savez komunista Jugoslavije pridaje u tom pogledu poseban značaj razvijanju što svestranije saradnje naše zemlje sa socijalističkim zemljama. Socijalističke snage Jugoslavije i dalje će jačati svoju solidarnost sa radničkom klasom u kapitalističkim zemljama, koja se bori za izvojevanje svojih prava i ostvarenje one istorijske uloge koju joj savremene potrebe i razvitak postavljaju. Pružanje podrške i pomoći nacionalnooslobodilačkim pokretima u kolonijama i narodnim pokretima u novooslobođenim zemljama, koji predstavljaju značajne faktore napretka, Savez komunista smatra svojom dužnošću i doprinosom miru, demokratiji i jačanju socijalističkih snaga u svetu. Savez komunista Jugoslavije će, i pored postojećih razlika, dalje raditi na proširivanju veza i unapređivanju saradnje sa socijalističkim i socijaldemokratskim partijama, uveren da se time doprinosi neophodnoj saradnji svih snaga radničke klase u borbi za mir i socijalizam.

Savez komunista Jugoslavije će i dalje, svuda gde se odvija politička aktivnost njegovih članova, aktivno raditi da se aktuelna i dugoročna pitanja borbe za mir, socijalizam i progres naroda što temeljnije objašnjavaju i diskutuju u cilju da celokupno članstvo Saveza komunista i čitava naša javnost aktivno učestvuje u izgrađivanju i sprovođenju naše međunarodne politike.

II

Kongres usvaja ocene i zadatke u oblasti društveno-ekonomskih odnosa, sadržane u kongresnim referatima, kojima su delegati u diskusiji na Kongresu dali punu podršku.

Razvojni put našeg društva od prvih radničkih saveta do današnjih razvijenih oblika radničkog i društvenog samoupravljanja u svim oblastima društvene aktivnosti i stvaralaštva, od radnih organizacija do skupštinskog sistema, predstavlja veliku revolucionarnu tekovinu radničke klase i njenu odlučujuću pobedu u borbi za socijalizam.

U periodu samoupravljanja ostvareni su značajni rezultati u privrednom razvoju, koji se ogledaju u brzom porastu materijalne proizvodnje i nacionalnog dohotka, u stalnom povećanju učešća društvenog sektora u ukupnoj proizvodnji. Znatno je porasla društvena produktivnost rada i izvršene su krupne promene u ekonomskoj strukturi zemlje. Svi ti rezultati su omogućili porast lične potrošnje i životnog standarda radnih ljudi.

Razvoj radničkog i društvenog samoupravljanja bio je suočen i sa raznim teškoćama i problemima. Sistem raspodele društvenog proizvoda nije se prilagođavao razvoju proizvodnih snaga i novih produkcionih odnosa, što je otežavalo prostu i proširenu reprodukciju i sužavalo inicijativu radnih kolektiva za veću produktivnost rada, racionalniju proizvodnju i potpunije korišćenje rezervi. To je imalo za posledicu i stalno zaostajanje lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka. Administrativno mešanje političkih faktora u društvenu proizvodnju, zahvatanje

najvećeg dela sredstava i neefikasno ulaganje dovodilo je do poznatih poremećaja i kolebanja u našem ekonomskom razviku, do nestabilnosti na tržištu, što je izazivalo nezadovoljstvo građana. U formiranju i režimu cena, u spoljnotrgovinskom i deviznom režimu, najizrazitiji su elementi starog, administrativnog sistema. Sve je to ometalo da se, pod uticajem slobodnijeg dejstva tržišta, uspostave realniji odnosi u cenama, pa time i ujednačeniji uslovi privređivanja.

Ostvareni stepen razvoja našeg društva već omogućava preovladavanje starih odnosa i prakse, i nameće potrebu doslednog i odlučnog kursa u izgradnji i sprovođenju novog privrednog sistema.

Rukovodstva Saveza komunista nisu bila dovoljno odlučna u nastojanju da se dosledno sprovedu stavovi i odluke sadržani u Pismu Izvršnog komiteta SKJ i Zaključcima Četvrtog plenuma CK SKJ o ovim pitanjima.

Kongres ističe da su u Saveznoj skupštini doneti veoma važni dokumenti za razvoj privrednog sistema: Rezolucija o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema i Rezolucija o smernicama za izradu sedmogodišnjeg plana. Kongres obavezuje komuniste da se u punoj meri založe za sprovođenje politike izražene u tim dokumentima.

Od bitne je važnosti sprovođenje odlučnijih promena u društvenoj raspodeli u cilju realizacije Ustavom zagarantovanih prava i uloge neposrednih proizvođača u oblasti proširene reprodukcije. Jačanje materijalne osnove radnih organizacija omogućuje radnim kolektivima da sami odlučuju o uslovima i sredstvima svoga rada, a samim tim i o racionalnom raspolaganju plodovima svoga rada. Na osnovu takvog samostalnog i slobodnog privređivanja, sticanja i neposrednog raspodeljivanja dohotka, radne organizacije će se uključivati u jedinstveni sistem privređivanja, udruživati svoje snage i organizovati neophodnu podelu rada. Na takvoj će osnovi jačati socijalistički odnosi u radnim organizacijama, što će odlučujuće uticati na celokupan razvoj društva i društvenih odnosa, na sve veću povezanost interesa pojedinaca, radnih kolektiva, komune i zajednice kao celine.

Dostignuti stepen razvoja privrede i društvenih odnosa zahteva stabilan i skladan privredni razvoj, što treba osigurati celokupnom ekonomskom politikom. Taj je proces nerazdvojno povezan sa samostalnošću kolektiva u odlučivanju o proširenoj reprodukciji. To će ujedno stvarati uslove i omogućiti dalji brz porast proizvodnih snaga zemlje, nacionalnog dohotka i životnog standarda.

Potrebno je obezbediti slobodnije dejstvo tržišta, brže napuštanje administrativnog regulisanja cena, kako bi se otklonili postojeći odnosi u cenama koji izazivaju razlike u uslovima privređivanja. Društvena kontrola cena ubuduće treba da počiva na sistematskom praćenju i proučavanju kretanja na tržištu, na ekonomskim analizama i kriterijumima. Ostvarivanje ovih zadataka u oblasti tržišta i cena od bitne je važnosti za razvoj privrednog sistema, za stabilan privredni razvoj i stabilno tržište, za eliminisanje postojećeg administrativnog regulisanja deviznog i spoljnotrgovinskog režima.

Funkcija, sistem i metod planiranja, u uslovima kada neposredni proizvođači odlučuju o proširenoj reprodukciji, postaju istovremeno i sredstvo samih proizvođača i sredstvo zajednice u usmeravanju privrednog razvoja. Funkcije federacije, republika i ostalih društveno-političkih zajednica treba da se sastoje, pre svega, u uspostavljanju opštih uslova za skladniji razvoj privrede, a sve manje putem neposrednog raspolaganja sredstvima, što je bitna pretpostavka za ostvarenje principa raspodele dohotka prema radu.

Ekonomska politika treba da obezbedi da se ukupna potrošnja društva po obimu i strukturi kreće u skladu sa realnim mogućnostima i raspoloživim sredstvima koja stvara privreda zemlje. Od bitne je važnosti da se obim investicija dovede u sklad sa materijalnim mogućnostima privrede i sa potrebom stabilnog porasta životnog standarda.

Neophodna je borba protiv neracionalnog investiranja od strane faktora van radnih organizacija, što direktno pogada životni standard ljudi. Istovremeno je potrebno smanjivati i opšte upravne troškove, a pre svega sredstva namenjena finansiranju administrativnih troškova društveno-političkih zajednica i službi. Radi sprovođenja ovih mera potrebno je pojačati aktivnost samoupravnih organa i povećati odgovornost komunista u svim samoupravnim organima i predstavničkim telima.

Osvajanje savremene intenzivne proizvodnje na bazi specijalizacije i kooperacije, uključivanja u međunarodnu podelu rada, uz punu primenu tekovina savremene nauke i tehnike i uz daleko razvijeniji sistem obrazovanja kadrova i organizacije naučnoistraživačkog rada — danas je jedan od odlučujućih faktora za uspešan razvoj privrede i društva. Ostvarenje svog zadatka postaje moguće sa ostvarivanjem prava neposrednih proizvođača da odlučuju o proširenoj reprodukciji.

Nužno je obezbediti brži razvoj poljoprivredne proizvodnje i njenu intenzifikaciju unapređenjem i daljim razvojem društvenog sektora i širenjem kooperacije sa individualnim proizvođačima. To je potrebno sprovesti i s obzirom na uticaj poljoprivrede na sveukupnost privrednih kretanja u društvenim odnosima, kao i na životni standard građana.

Potrebno je obezbediti da se privredne organizacije u elektroprivredi, železnicama i pošti stave u isti položaj kao i sve druge radne organizacije u pogledu uslova privređivanja i raspodele. To će doprineti izgrađivanju, bržem razvijanju samoupravljanja u tim organizacijama, savlađivanju teritorijalnog zatvaranja i njihovom potpunijem uključivanju u privredni sistem Jugoslavije.

Proširenje materijalne osnove radničkog i društvenog samoupravljanja doprineće intenzivnijem uspostavljanju raznih oblika privrednog i društvenog udruživanja proizvođača. Integraciona kretanja postaju jedan od bitnih faktora razvoja proizvodnih snaga i produktivnosti rada i proširivanja baze neposrednog društvenog regulisanja ekonomskih tokova.

Radna organizacija i njeni interesi odlučujući je činilac i pokretačka snaga integracionih kretanja. Odnosi između udruženih preduzeća treba da počivaju na principima samoupravljanja i raspodele dohotka prema radu. Komunisti treba da izvuku pouke iz deformacija u dosadašnjim integracionim procesima, koje su uglavnom bile posledica administrativnog uplitanja i političkog pritiska od strane odgovornih organa društveno-političkih zajednica i pojedinih rukovodstava Saveza komunista.

Trajan je zadatak komunista da se odlučno bore za afirmaciju socijalističkih društvenih odnosa u radnim organizacijama, pre svega idejnom i političkom mobilizacijom radnih ljudi za razvijanje njihovih samoupravnih prava, za njihovo što neposrednije upravljanje radnom jedinicom i radnom organizacijom, jednom rečju za uspostavljanje takvih unutrašnjih odnosa u kojima će radni čovek što neposrednije odlučivati o stvaranju i raspodeli dohotka. Posebno komunisti treba da se zalažu za usavršavanje i izgrađivanje unutrašnjeg sistema upravljanja i raspodele prema radu u radnim jedinicama, kao i u svim oblicima udruživanja. U politici raspodele ličnih dohodaka treba polaziti od dosledne primene principa raspodele prema radu, što će uticati na postepeno smanjivanje razlika između umnog i fizičkog rada, u skladu sa porastom proizvodnih snaga, produktivnosti i društvene vrednosti pojedinih ljudskih delatnosti.

U skladu sa porastom proizvodnje, produktivnosti rada i nacionalnog dohotka, potrebno je stalno proširivati materijalnu bazu obrazovanja, zdravstva, stambene izgradnje i socijalnih službi, radi što potpunijeg zadovoljenja rastućih potreba radnih ljudi i skladnijeg razvoja društva u celini. U svim ovim delatnostima potrebno je ubrzavati proces deatizacije, stvarajući pri tome materijalne uslove koji će razvijati samoupravljanje, samostalnost i društvenu odgovornost kolektiva i kroz to prevazilaziti suprotnosti koje proističu iz nasledene podelu društvenog rada. Od

posebne je važnosti da se u socijalnom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti, koji raspolažu velikim društvenim sredstvima, obezbedi neposredan uticaj i odlučivanje radnih ljudi.

Usavršavanje i produbljivanje rada skupštinskog sistema, opštinskih, sreskih, republičkih i Savezne skupštine, važan je element u ukupnom razvoju sistema društvenog samoupravljanja. Proširenje funkcija predstavničkih organa društveno-političkih zajednica pretpostavlja političku aktivnost svih društvenih snaga da bi se rad i odluke predstavničkih organa kretali u duhu opštih smernica socijalističkog razvika. Komunisti će se zalagati da se u radu društveno-političkih zajednica obezbedi donošenje odluka o svim pitanjima na demokratski način i osigura uticaj svih organa samoupravljanja i javnog mnjenja na donošenje odluka.

Zadatak je komunista da svoju aktivnost u Socijalističkom savezu i drugim društveno-političkim organizacijama usmere u pravcu jačanja uloge tih organizacija u celokupnom samoupravnom sistemu, kako bi radni ljudi razmenom mišljenja, diskusijama, dogovorima, borbom za izgrađivanje političkih stavova o svim važnijim društveno-ekonomskim, političkim, kulturnim i drugim pitanjima, kao i raznovrsnošću drugih svojih aktivnosti, što neposrednije politički uticali na sva društvena zbivanja.

Kongres je ukazao na potrebu da se Savez komunista angažuje u preduzimanju mera od strane radnih kolektiva i njihovih organa upravljanja za poboljšanje uslova rada žena, za podizanje njihovih kvalifikacija i za znatno veće učešće žena u poslovima upravljanja.

Kongres smatra da treba preduzeti neposredne mere za stabilizaciju tržišta suzbijanjem i organičavanjem onih investicija koje nisu od bitnog značaja za skladniji i stabilniji razvitak privrede i životnog standarda. I u budžet-skoj potrošnji potrebno je sprovesti efikasnu štednju i eliminisati rashode koji su mimo naših mogućnosti. Savez komunista treba da se angažuje da pomenute mere u tekućoj politici dobiju punu podršku naših radnih kolektiva i predstavničkih tela od komunke do federacije, jer je uspostavljanje stabilnih odnosa u privredi preduslov za njen skladniji razvoj i podizanje životnog standarda radnih ljudi.

III

U socijalističkoj Jugoslaviji, zajednici slobodno i dobrovoljno udruživanja naroda, u proteklom periodu stalno je jačala i produbljivala se nacionalna ravnopravnost.

Povezanost i jedinstvo interesa naroda i narodnosti Jugoslavije postali su u sistemu društvenog samoupravljanja čvršći i sadržajni.

Dalji pozitivan razvoj međunacionalnih odnosa i učvršćenje bratstva i jedinstva naših naroda najtešnje su povezani sa jačanjem društvenih socijalističkih odnosa u celini.

Dosadašnji razvoj pratile su i teškoće koje proističu prvenstveno iz još uvek dubokih razlika u ekonomskoj snazi i mogućnostima razvika raznih nacionalnih područja. One takođe izviru iz administrativno-etastičkih elemenata u ekonomskim odnosima, kao i zbog subjektivnih slabosti, koje su se ispoljele pre svega u redovima Saveza komunista.

Na tim osnovama izrastaju i određene pojave nacionalizma. Izraz tih pojava, koje treba suzbijati, jesu i pogrešna mišljenja da su nacije u našem socijalističkom društvenom razvoju preživele i da treba stvarati jedinstvenu jugoslovensku naciju, što je izraz birokratskog centralizma i unitarizma. Takva mišljenja se obično ispoljavaju u ignorisanju političkih, društvenih, ekonomskih i drugih funkcija republika i autonomnih pokrajina. Takođe treba odlučno suzbijati sputavanje međunacionalnih integracionih procesa, stvaranje veštačkih barijera neposrednom povezivanju radnih i društvenih zajednica raznih nacionalnih područja, ili pokušaje zatvaranja u »svoje« republičke granice.

Najviše štete od toga trpi radničko i društveno samoupravljanje, radni kolektivi, jer oni teže socijalističkoj integraciji u proizvodnji i društvenim odnosima. Socijalistička integracija je, istovremeno, osnova na kojoj će

se još punije i izrazitije ispoljiti objektivno jedinstvo i međuzavisnost interesa svih naših naroda i narodnosti.

Na području obrazovanja, kulture, nauke i umetnosti dolaze do izražaja, često i pod pritiskom negativnog nasleđa prošlosti, neki specifični oblici nacionalističkih pojava.

Osmi kongres SKJ ističe da se danas u oblasti međunacionalnih odnosa pred nas kao osnovno postavlja pitanje daljeg razvijanja njihovog socijalističkog karaktera. U cilju jačanja ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije potrebno je obezbediti potpunije osposobljavanje svih njih, kao i cele društvene zajednice, da svestranije, brže i efikasnije razvijaju kako materijalne proizvodne snage, tako i društveno samoupravljanje i raspodelu dohotka prema radu.

Savez komunista Jugoslavije pridaje poseban značaj problemu ekonomskog razvoja nerazvijenih republika i autonomnih pokrajina, u cilju njihovog osposobljavanja da sopstvenim snagama ostvaruju svoj dalji ekonomski razvitak, što je u interesu čitave zajednice, a ne samo određene republike ili oblasti. U skladu sa objektivnim mogućnostima cele privrede, treba obezbediti kao organski deo jedinstvene politike privrednog razvoja i u smislu opštih interesa svih radnih ljudi i svih područja Jugoslavije — postepeno i efikasno uklanjanje bitnih razlika u razvijenosti materijalne baze naših naroda.

I na polju kulture i obrazovanja Savez komunista se istovremeno zalaže za odlučno suzbijanje birokratskih tendencija unitarizma i uniformnosti, kao i zatvaranja u svoje nacionalne okvire, koje u stvari ograničavaju i sputavaju kulturni razvitak naroda i njihovo dublje povezivanje. Komunisti će se zalagati za socijalističku, humanističku sadržinu i idejnu orijentaciju kulturnog stvaralaštva u okviru svoje nacije, kao i za što doslednije ostvarivanje principa društvenog samoupravljanja, kako bi se bitni interesi radnih ljudi što neposrednije izražavali u različitim domenima kulturnog života i obrazovanja.

Kongres obavezuje komuniste i poziva sve ostale socijalističke snage da, polazeći od pozitivnih iskustava i ostvarenja uklanjanju birokratske smetnje, kako bi se radni ljudi, radne i društvene zajednice raznih nacionalnih područja, kao i socijalističke republike, neposredno povezivale i razvijale svestranu saradnju u cilju rešavanja zajedničkih problema razvika privrede, prosvete, nauke, kulture, socijalno-zdravstvene zaštite i drugih sektora društvenog života.

Kongres ističe da su komunisti, a naročito rukovodstva, dužni da budu na čelu idejne borbe protiv svih vidova nacionalizma i šovinizma, pre svega u svojoj sredini.

U ostvarivanju jasno formulisane i prihvaćene politike u pogledu narodnosti, komunisti su dužni da i dalje, polazeći od pozitivnih iskustava i postignutih rezultata, nastoje da sami pripadnici narodnosti, u saradnji sa drugim narodima i narodnostima Jugoslavije, pre svega aktivnim učestvovanjem u organima društvenog samoupravljanja i sve većom aktivnošću u društveno-političkim organizacijama, što neposrednije realizuju svoja prava.

Savez komunista Jugoslavije će na izloženim osnovama, dosledan svojim internacionalističkim tradicijama i principima Programa SKJ, razvijati široku idejno-vaspitnu delatnost na daljem jačanju bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti, na jačanju internacionalističke svesti naših radnih ljudi i jugoslovenskog socijalističkog patriotizma.

IV

Razvoj privrede i jačanje socijalističkih odnosa omogućili su u proteklom periodu svestraniji razvoj obrazovanja i vaspitanja, kao i stvaralaštva u oblasti nauke, kulture, prosvete i umetnosti.

U narednom periodu Savez komunista treba da uloži još veće napore da se razvoj ovih delatnosti potpunije uskladi sa potrebama društveno-ekonomskog kretanja, da se realnije shvate sve veće potrebe na području obra-

zovanja i vaspitanja, koje proizlaze iz intenzivnog privrednog razvoja, primene savremenih naučnih dostignuća, kao i iz materijalnih i duhovnih potreba radnog čoveka.

Sve to traži stalno poboljšanje kvalifikacione strukture radnih ljudi, obrazovanje i kulturno uzdizanje stanovništva i njegovo osposobljavanje za dalji razvoj samoupravljanja i za aktivniji društveni život. Zbog toga je neophodno usavršavati sistem obrazovanja i stvarati povoljnije materijalne i kadrovske uslove.

Na području obrazovanja komunisti će se, zajedno sa svim radnicima iz ove oblasti, zalagati za doslednu primenu društvenog samoupravljanja i raspodele dohotka prema radu, za takva merila u nagrađivanju koja će omogućiti punu društvenu afirmaciju stvaralačkog i stručnog rada pojedinca i kolektiva, kao i jačanje njihove uloge u društvu.

Dužnost je komunista da se zalažu za dalje poboljšanje materijalne baze institucija u oblasti obrazovanja, za povoljnije uslove rada nastavnog kadra, u skladu sa porastom materijalne proizvodnje. Neposredno se treba zaloziti za otklanjanje sadašnjeg zaostajanja materijalnog položaja prosvetnih radnika.

Osmi kongres ukazuje na potrebu daljeg prevazilaženja sistema budžetsko-administrativnog određivanja sredstava za škole i obrazovanje, i na potrebu učešća svih zainteresovanih društvenih faktora u formiranju potrebnih sredstava.

Zadatak je komunista da poklanjaju najveću pažnju usavršavanju sistema obrazovanja, koji će postepeno omogućavati radnom čoveku da se obrazuje u toku svoga rada, koji će dalje povezati nastavu sa društvenim radom i razviti školske metode koje će odgovarati današnjoj društvenoj ulozi škole. Potrebno je najveću brigu pokloniti podizanju kvaliteta obrazovanja, efikasnijem i bržem završavanju školovanja, elastičnijem usklađivanju sistema obrazovanja, naročito stručnog, sa potrebama moderne privrede i društvenog razvika.

Isto tako neophodno je, pored već ustaljenih oblika stvarati nove mogućnosti da se radnici obrazuju uporedo sa radom.

U našem socijalističkom društvu treba razvijati takve sadržaje i oblike obrazovanja koji podstiču stvaralački odnos omladine prema radu, budućem pozivu i pripremaju je za aktivan društveni život.

U cilju usavršavanja sistema obrazovanja i vaspitanja moramo dalje jačati saradnju međunarodnih i međurepubličkih obrazovnih i vaspitnih institucija i svih ostalih društvenih faktora u toj oblasti. Osnova za takvu saradnju mora biti borba za afirmaciju socijalističkog i humanističkog sadržaja vaspitanja, za unošenje savremene, progresivne, naučne misli u obrazovanje i vaspitanje, za dosledno uklanjanje i suzbijanje svih nacionalističkih, idealističkih i nazadnih primesa u nastavnim planovima, programima, udžbenicima, kao i u samoj nastavi.

Na današnjem stupnju razvika socijalističkog društva, nauka i primena naučnih dostignuća ističu se kao neophodan preduslov društveno-ekonomskog progressa, veće društvene produktivnosti rada, podizanja životnog standarda, oslobođenja rada i čovekove ličnosti.

Savez komunista će se zalagati da se naučnoistraživački rad sve jače povezuje sa svim drugim područjima društvenih delatnosti. Jedino u takvim uslovima naučno stvaranje može da postane istinski slobodno, da utiče na jačanje vlastite materijalne baze i da potpunije ispunjava svoju društvenu ulogu. Sve proizvodne i društvene delatnosti preduzimanjem konkretnih mera treba da osiguravaju povoljnije materijalne i društvene uslove za intenzivnije povezivanje njihovog rada sa naučnim stvaranjem. Takva politika ima danas sve realniju osnovu u položaju i pravima proizvođača, radnih organizacija i društveno-političkih zajednica.

Doslednije razvijanje samoupravljanja u naučnim institucijama nužno će oslobađati stvaralačku inicijativu

naučnih radnika i doprinositi jačanju njihovog društvenog i materijalnog položaja.

Savez komunista će se i dalje zalagati za stvaranje što povoljnijih društvenih uslova za razvoj kulture i umetničkog stvaralaštva u duhu načela sadržanih u Programu Saveza komunista Jugoslavije, za slobodu naučnog i umetničkog stvaranja. Međutim, stvarna sloboda nauke i umetnosti u našem demokratskom društvu pretpostavlja i aktivnu idejnu borbu protiv preživelih i nazadnih ideja i shvatanja.

U tu svrhu Savez komunista će podsticati svestranu kritiku i borbu mišljenja, boriti se protiv birokratskih i monopolističkih odnosa u ovoj oblasti, raditi na tome da kultura i umetnost postanu svojina radnih ljudi i da odgovaraju njihovim potrebama i interesima.

V

Problemi omladine i njihovo rešavanje stvar su celog našeg društva i stoga treba da predstavljaju stalnu brigu svih organizacija Saveza komunista.

Osnovni putevi rešavanja tih zadataka sastoje se u stvaranju povoljnijih uslova i mogućnosti za aktivno uključivanje omladine u sve procese naše socijalističke izgradnje, za stalno jačanje njenog angažovanja u organizacijama koje okupljaju omladinu, u čitavoj društveno-političkoj delatnosti, u organima društvenog samoupravljanja i drugim društvenim telima. Time se podiže njena društvena odgovornost pri donošenju i ostvarivanju odluka o bitnim pitanjima našeg razvika, od kojeg zavisi i položaj omladine u našoj socijalističkoj zajednici. To je istovremeno i osnova njenog vaspitanja i najvažniji zadatak komunista u oblasti izgradnje socijalističke društvene svesti omladine. I sama naša zajednica brže će napredovati takvim širokim uključivanjem omladine u sva područja društvenog života.

Kongres SKJ takođe ističe punu odgovornost radnih organizacija, komunista i društvenih organizacija, a posebno škola i drugih obrazovnih ustanova, za razvijanje svestrane brige o materijalnim i društvenim uslovima života i vaspitanja omladine. U pogledu stručnog obrazovanja i zapošljavanja omladine odlučujuću ulogu treba da imaju radni kvaliteti i sposobnosti mladog čoveka.

Komunisti treba energično da se bore protiv pojava podvajanja intelektualne i radničke omladine, do kojih dolazi zbog zaostajanja u razvijanju samoupravnih odnosa, nedosledne primene načela raspodele dohotka prema radu, zapostavljanja neposrednih proizvođača u raspodeli i slabosti u sistemu obrazovanja. Sve to usporava prevazilaženje razlika između umnog i fizičkog rada, a naročito negativno može da se odražava na vaspitanje omladine. U cilju zblizavanja i povezivanja celokupne omladine iz raznih društvenih sredina, treba podržati i podsticati zajedničke akcije omladine i razne oblike političko-radnog i društveno-zabavnog, zajednički organizovanog života. Posebna odgovornost leži na komunistima na univerzitetima i u studentskim organizacijama u pogledu povezivanja studentske i intelektualne omladine sa ostalim slojevima radne omladine.

Dobrovoljne radne akcije omladine, kao tradicionalni vid njenog angažovanja u socijalističkoj izgradnji i jačanja jedinstva mladih generacija, treba i ubuduće razvijati u skladu sa društvenim i ekonomskim uslovima. Pri tome je potrebno da se komunisti u radnim organizacijama, mesnim zajednicama i komunama još više angažuju da se dobrovoljne radne aktivnosti omladine uklapaju u svakodnevni život kao važan element i vid samoupravljanja radnih ljudi i radnog vaspitanja omladine.

Potrebno je i dalje ulagati napore na stalnom poboljšavanju materijalnih i ostalih uslova za kulturni život, za razvika fizičke kulture i za bogatiju rasonodu i zabavu dece i omladine. Komunisti su dužni da posebnu pažnju poklanjaju sadržini i karakteru tih delatnosti, kako bi one bile prožimane socijalističkim shvatanjima ljudskih odnosa.

Komunisti treba da doprinose da se način organizovanja, idejno-politička aktivnost, metod i sadržaj delovanja Saveza

omladine Jugoslavije, kao jedinstvene idejno-vaspitne i političke organizacije mladih, što više i stalno prilagođavaju savremenim društvenim uslovima i stremljenjima mlade generacije, njenim interesima i potrebama, kako bi se i njena aktivnost još snažnije povezivala sa opštim društvenim naporima u socijalističkoj izgradnji.

VI

Razmatrajući bogata iskustva i uspehe u radu Saveza komunista, kao i slabosti i njihove uzroke, Osmi kongres naglašava značaj takvog razvitka i delovanja Saveza komunista koji će obezbeđivati što punije i doslednije ostvarivanje njegove vodeće idejno-političke uloge u borbi za dalje jačanje socijalističkih odnosa. Ciljevi i neposredni zadaci te borbe određuju razvitak unutrašnjih odnosa u Savezu i organizovanost i način delovanja komunista. Stvarni uspesi Saveza komunista u ostvarivanju njegove vodeće uloge mogu se sagledavati samo na osnovu rezultata društveno-političke akcije radnog čoveka u sistemu samoupravljanja, razvijenosti neposrednog socijalističkog demokratizma u društveno-ekonomskim i političkim odnosima, kao i na osnovu socijalističke sadržine odluka koje svakodnevno donose mnogobrojni činioци privrednog, društvenog i kulturnog života. U neposrednoj društveno-političkoj akciji radnih ljudi kroz samoupravne organe i društveno-političke organizacije Savez komunista potvrđuje svoju vodeću društvenu ulogu, proverava realnost politike i versishodnost oblika organizovanja i načina svog delovanja.

Borba za dalju, puniju afirmaciju uloge i prava radnog čoveka kao nosioca svih društvenih aktivnosti i stalno razvijanje njegove socijalističke svesti — danas je osnovni zadatak komunista. Dalji idejno-politički i organizacioni razvitak Saveza komunista zahteva da komunisti budu što borbenija i uticajnija idejna i politička snaga, da stalno budu u središtu društvene akcije, da sadržinom i načinom svog rada podstiču razvijanje socijalističkih odnosa i neposrednog odlučivanja radnih ljudi o svim društvenim poslovima, da čitavo članstvo Saveza učestvuje u izgrađivanju politike i stavova Saveza i time doprinosi daljoj demokratizaciji unutrašnjeg života u Savezu komunista i društvenih odnosa u celini.

Razvijanje stvaralačkog i samostalnog rada organa neposredne demokratije i društveno-političkih organizacija pretpostavlja što samostalnu akciju komunista, njihovom veću aktivnost i jačanje njihove društvene odgovornosti. Borba za razvijanje samoupravnih odnosa i njeni rezultati treba da budu osnovno merilo borbenosti, aktivnosti i svesti članova Saveza komunista. Od toga treba polaziti i prilikom proširivanja redova Saveza novim članovima. Treba energičnije otklanjati sve prepreke i shvatanja koja otežavaju prijem u Savez komunista onih neposrednih proizvođača, žena i mladih ljudi koji ispunjavaju potrebne uslove.

Idejnom borbom i neposrednom političkom akcijom za nove društvene odnose, organizacije Saveza komunista treba da učvršćuju saznanje da u njihovim redovima nema mesta za one koji ispoljavaju birokratska, anarho-liberalistička i nacionalistička shvatanja, koji sprečavaju samoupravljanje, ne poštuju demokratska prava čoveka, odstupaju od Programa i Statuta SKJ i ne sprovode zaključke i stavove organizacija i rukovodstava Saveza komunista. Takva shvatanja i postupci, kao i nedemokratsko donošenje zaključaka, narušavaju jedinstvo Saveza komunista.

Neophodno je da se u organizacijama Saveza razvija takav intenzivan idejno-politički život koji će obezbeđivati da se blagovremeno izgrađuju stavovi i jasni pogledi o svim bitnim pitanjima iz njihove delatnosti. To će osposobljavati komuniste da u razmatranju svakog pitanja lakše razlikuju progresivna i socijalistička od birokratskih i malograđanskih shvatanja. Time bi svaki član Saveza uspešno ostvarivao svoju ulogu, zauzimao ispravnije stavove tamo gde idejno i politički deluje, brže bi se preodolevali formalizam i praktikizam u radu organizacija.

Idejno i akciono jedinstvo Saveza komunista jedan je od bitnih uslova uspešne borbe radnih ljudi za razvijanje socijalističkih društvenih odnosa i ostvarivanje njihovih trajnih interesa. Za neprekidno jačanje tog jedinstva zainteresovani su ne samo članovi Saveza, već i svi radni ljudi. Izgrađivanje jedinstvenih stavova pretpostavlja demokratsku borbu mišljenja za najprogresivnija rešenja, razumevanje suštine kretanja našeg društva, stvaralačko i kritičko istraživanje socijalističke prakse i iskustava koja stiču radni ljudi, i davanje odgovora na nova pitanja koja ta praksa nameće.

Demokratski odnosi u društvu i u Savezu komunista zahtevaju povećanu ličnu i društvenu odgovornost svakog člana, a posebno funkcionera Saveza kako na radnom mestu, tako i u čitavoj društvenoj aktivnosti. Za svoju javnu delatnost komunist snosi javnu odgovornost.

Savez komunista u sistemu samoupravljanja uspešno deluje samo javnošću svoga rada, što obezbeđuje sve veći uticaj radnog čoveka i na politiku Saveza u svim oblastima društvenog života i na njegov unutrašnji razvitak. Zato Savez komunista treba svoje stavove da učini dostupnim svim radnim ljudima i da se u borbi za sprovođenje tih stavova u praksi oslanja na njihovu aktivnost.

Savez komunista smatra da su intenzivna kritika i demokratska borba mišljenja sa pozicija socijalizma neophodne za razvijanje socijalističkih odnosa. Komunisti su dužni da se energično bore protiv svih pokušaja sprečavanja radnih ljudi da svojom kritikom stvaralački deluju i doprinese socijalističkom progresu.

Oblike organizovanja, dogovaranja i aktivnosti komunista, kao i metod rada organizacija i rukovodstava Saveza komunista, treba uskladiti sa potrebama razvijanja takve idejno-političke aktivnosti koja će onemogućavati da se komunisti, pod uticajem birokratskih i drugih negativnih tendencija, udaljavaju od borbe za društvene odnose i zatvaraju u okvire svoje organizacije.

Treba prevazilaziti postojeći nesklad između povećanih potreba za idejno-političkim delovanjem komunista i nedovoljnog idejnog nivoa jednog dela članstva. Rad na idejnom osposobljavanju i obrazovanju čitavog članstva treba da bude stalan, sistematski i sadržajan i da, kao sastavni deo idejne borbe, bude povezan sa problemima i potrebama socijalističke prakse.

Savez komunista treba da posvećuje više pažnje sredstvima informisanja i uzdizanju kadrova u toj oblasti. Komunisti koji rade na tim poslovima treba da se bore da ova sredstva, odražavajući najpozitivnije karakteristike društvenih kretanja, sve šire ostvaruju funkciju političkog, idejnog i kulturnog uticaja.

Savez komunista ističe potrebu stalne brige naše socijalističke zajednice, narodne vlasti, radnih kolektiva i svih političkih i društvenih faktora za dalje jačanje odbrambene snage naše zemlje.

Komunisti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji treba i ubuduće intenzivno da rade na daljoj izgradnji i usavršavanju Armije, na učvršćenju njenog idejno-političkog jedinstva i borbene gotovosti.

Potrebno je ostvariti još veću saradnju organizacija i rukovodstava Saveza komunista u Armiji i na terenu.

Savez komunista treba i dalje da se zalaže za efikasnije i brže rešavanje materijalnog položaja boraca, da podstiče inicijativu i brigu svih nadležnih faktora u rešavanju nerešenih boračkih pitanja i za dalje aktivno učešće boraca i boračkih organizacija u celokupnom društvenom i političkom životu.

Savez komunista će se zalagati za doslednu primenu demokratskih principa kadrovske politike u svim oblastima društvenog života, kao funkcije društvenog samoupravljanja. Zajedno sa radnim ljudima, komunisti su dužni da se zalažu za punu javnost u izboru kadrova, za osposobljavanje što većeg broja ljudi za društvene funkcije, za afirmisanje ljudi prema njihovom radu, za dosledno ostvarivanje principa rotacije i ograničenja ponovnog izbora, a protiv

raznih vidova protekcionazma, familijarnosti i karijerizma, kao i protiv nagomilavanja funkcija.

Neophodno je dalje razvijati demokratski postupak u izboru rukovodstava Saveza, polazeći od radnih sposobnosti, idejno-političkih kvaliteta i ugleda kandidata, kao i njihove tesne povezanosti sa organizacijama i članstvom, vodeći računa o socijalnom i nacionalnom sastavu.

Rukovodstva SKJ u sadašnjim uslovima treba bolje da se organizuju, da sistematski analiziraju i uopštavaju iskustva iz prakse, da blagovremeno izgrađuju stavove o svim bitnim pitanjima, da obezbeđuju sprovođenje usvojenih zaključaka, da brže reaguju na uočene idejne i političke probleme, da ostvare intenzivniju razmenu mišljenja, ideja i iskustava. Članovi rukovodstava treba da ostvaruju češći i neposredniji kontakt sa organizacijama i članstvom.

Ostvarenje vodeće uloge Saveza komunista na sadašnjem stepenu društvenog razvika traži da se formiranje

politike i aktivnost komunista što više zasnivaju na naučnom istraživanju aktuelnih problema i uopštavanju iskustava. Savez komunista će se i dalje zalagati za takvu društvenu atmosferu koja će podsticati i pomagati razvitak naučne marksističke misli i stvaralačke socijalističke prakse.

Osmi kongres poziva sve komuniste i sve radne ljude da u narednom periodu ulože još veće napore za dalje idejno i političko jačanje našeg društva, za dalje uspehe u privredi i svim drugim društvenim delatnostima, za još snažniji razvitak samoupravnog sistema, za bolji materijalni položaj i veći uticaj radnog čoveka u društvu, za još veći ugled naše socijalističke zajednice u svetu.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije obavezuje komuniste, a u prvom redu rukovodstva, da dosledno, principijelno i bez kolebanja, sprovedu stavove i zaključke Kongresa.«

STATUT SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Savez komunista Jugoslavije je organizovana idejna i politička snaga radničke klase i svih radnih ljudi Jugoslavije. Polazeći od vodeće društvene uloge radničke klase i izražavajući njene istorijske težnje, Savez komunista se bori za razvoj socijalističkih društveno-ekonomskih i političkih odnosa; za jačanje socijalističke svesti radnih ljudi Jugoslavije u sistemu društvenog samoupravljanja i za ostvarenje komunizma kao krajnjeg cilja Saveza komunista Jugoslavije.

Savez komunista se u svojoj delatnosti rukovodi teorijom naučnog socijalizma — marksizmom-lenjinizmom — koja se stalno razvija i obogaćuje savremenom društvenom praksom i novim naučnim saznanjima. Program Saveza komunista Jugoslavije je osnova idejne borbe i društveno-političke akcije svakog člana Saveza komunista.

U Savez komunista se organizuju najaktivniji, svesni borci za socijalizam. Savez komunista pokreće i usmerava akcije radnih ljudi u borbi za dalji razvoj socijalističke revolucije; za razvitak socijalističkih društvenih odnosa i podizanje proizvodnih snaga; za stvaranje uslova koji omogućavaju svestran razvitak zajednice; za interes radnih ljudi na osnovu sistema samoupravljanja; za stvaranje što humanijih odnosa u društvu; za jačanje solidarnosti radnih ljudi, očuvanje i razvijanje ravnopravnosti, bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije; za prevazilaženje svih ostataka klasnog društva i izgradnju komunizma. Ta borba i njeni rezultati stalno jačaju vodeću ulogu Saveza komunista i čine ga idejnom i političkom snagom radnih ljudi Jugoslavije i naše socijalističke zajednice.

U sistemu neposredne socijalističke demokratije, u kojem radni ljudi sami odlučuju o uslovima svoga rada i života, o svojim uzajamnim društveno-ekonomskim odnosima Savez komunista je organizovana snaga koja se idejnim i političkim sredstvima bori za društvene odluke koje su u skladu sa principima i ciljevima socijalističkog razvika. Komunisti se u toj aktivnosti, zajedno sa ostalim radnim ljudima, u isto vreme i osposobljavaju za što samostalnije ostvarivanje svoje društvene uloge i utiču na jačanje društvene inicijative i socijalističke svesti.

Rad Saveza komunista je javan, što omogućava i podstiče aktivno učešće njegovih članova i svih radnih ljudi, organizovanih u Socijalističkom savezu i drugim društveno-političkim i društvenim organizacijama, u izgrađivanju i ostvarivanju politike koja odgovara interesima i potrebama radnih ljudi; jača društvenu odgovornost komu-

nista, organizacija i rukovodstava i doprinosi razvijanju demokratskih odnosa u Savezu komunista.

U Savez komunista prima se onaj građanin Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji je svojom svesću, političkom aktivnošću, moralnim vrednostima i ličnim osobinama stekao društveno poverenje i politički ugled, a koji je dobrovoljno izrazio želju da postane član Saveza i spreman je da se u društvenoj praksi bori za ostvarivanje načela i stavova Programa, odredaba Statuta i politike Saveza komunista Jugoslavije.

Članstvo u Savezu komunista Jugoslavije ne povlači nikakve društvene privilegije.

Savez komunista je jedinstvena organizacija komunista Jugoslavije zasnovana na principu demokratskog centralizma.

U Savezu komunista utvrđuju se stavovi i zaključci i donose odluke na osnovu svestrane razmene i borbe mišljenja, kritike i samokritike i najšireg učešća članstva i organizacija, na čemu se zasniva idejno i akciono jedinstvo, svesna disciplina i unutrašnji odnosi u Savezu komunista.

Savez komunista Jugoslavije rukovodi se u međunarodnim odnosima načelima socijalističkog internacionalizma. Uveren da je solidarnost svih naprednih snaga sveta bitan uslov uspešne borbe za mir, socijalizam i društveni progres, Savez komunista Jugoslavije uspostavlja i razvija, na osnovu principa ravnopravnosti i samostalnosti, saradnju sa komunističkim, radničkim i drugim antiimperijalističkim, naprednim i demokratskim partijama i pokretima u svetu. Savez komunista pruža aktivnu podršku svim socijalističkim, oslobodilačkim i drugim naprednim pokretima i stremljenjima u svetu.

1. ČLAN SAVEZA KOMUNISTA

1. Član Saveza komunista je onaj ko usvaja Program i Statut Saveza i dosledno se zalaže za njihovo ostvarivanje, ko sa punom moralnom i političkom odgovornošću učestvuje u utvrđivanju i ostvarivanju politike Saveza, ko svojim radom i ličnim primerom doprinosi ugledu Saveza komunista, pripada jednoj od njegovih organizacija i plaća članarinu.

U članstvo Saveza komunista prima se na ličnu želju, na predlog članova i rukovodstava Saveza, aktiva komunista, političkih i društvenih organizacija i organa društvenog samoupravljanja. O prijemu u članstvo odlučuje osnovna organizacija, a izuzetno i rukovodstvo Saveza. Prijem u članstvo je javan i obavlja se pojedinačno, po pravilu sa navršenom osamnaestom godinom.

Članstvo u Savezu komunista prestaje napuštanjem Saveza po svojoj volji ili isključenjem iz Saveza.

2. Obaveze i prava člana Saveza komunista jesu:

da prati i poznaje praksu i iskustva socijalističke izgradnje i politiku Saveza; da se ovladavanjem teorije naučnog socijalizma osposobljava za što samostalnije društveno-političko delovanje;

da učestvuje u izgrađivanju, objašnjavanju i ostvarivanju politike Saveza; da svesno i odgovorno izvršava usvojene stavove organizacije i rukovodstva, da je aktivan u organizaciji kojoj pripada i u drugim delatnostima koje organizuje Savez komunista;

da politički deluje u svojoj radnoj organizaciji, mesnoj zajednici i komuni, u Socijalističkom savezu radnog naroda i u drugim društveno-političkim i društvenim organizacijama i organima samoupravljanja u radu na razvijanju i jačanju demokratskih odnosa u njima;

da doprinosi utvrđivanju i ostvarivanju demokratskih načela i kriterija u kadrovskoj politici, ne samo u Savezu komunista, već i u društveno-političkim organizacijama, samoupravnim i drugim društvenim organima;

da se stalno bori da radni ljudi neposredno u sistemu društvenog samoupravljanja učestvuju u donošenju i ostvarivanju odluka koje su u njihovom interesu i u interesu društvene zajednice, za izgrađivanje i primenu socijalističkih društvenih normi, a protiv nesocijalističkih tendencija i pojava;

da iznosi svoje mišljenje, daje predloge, postavlja pitanja i traži odgovor na njih od bilo kog rukovodstva ili organa Saveza komunista Jugoslavije;

da svoj stav i mišljenje o svim pitanjima društvenog razvika izlaže i brani u organizacijama Saveza; da na sastancima i u štampi Saveza komunista učestvuje u raspravljanju i utvrđivanju politike Saveza;

da u toku izvršavanja usvojenih stavova i odluka, a na osnovu iskustava iz prakse, daje svoje primedbe na njih i predloge organizaciji i rukovodstvima Saveza;

da na sastancima Saveza komunista raspravlja o radu svakog člana, funkcionera ili rukovodstva Saveza i da kritikuje njihov rad i postupke ukoliko nisu u skladu sa Programom, Statutom i politikom Saveza komunista;

da bira i da bude biran u rukovodstva i organe Saveza, da prilikom biranja učestvuje u utvrđivanju načela i kriterija za njihov sastav, da predlaže kandidate i o svakom predloženoj kandidatu daje svoje mišljenje konferenciji, odnosno kongresu;

da lično učestvuje kada se raspravlja i odlučuje o njegovom radu i postupcima i kada se donose druge odluke koje se neposredno njega tiču.

2. ORGANIZACIONI PRINCIPI I ORGANIZACIONA STRUKTURA SAVEZA KOMUNISTA

3. Savez komunista je organizovan na principu demokratskog centralizma.

Organizacije, organi i rukovodstva Saveza rade samostalno i odgovorni su za ostvarivanje Programa, Statuta i politike Saveza.

Organizacije, organi i rukovodstva Saveza izgrađuju stavove i zaključke i donose odluke svestranom razmenom mišljenja; zaključci i odluke se donose većinom glasova svih članova, odnosno izabranih delegata; manjina je obavezna da, kao i svi oštali članovi, ostvaruje odluke većine.

Organi i rukovodstva Saveza rade kolektivno; o stavovima, zaključcima i odlukama obaveštavaju niža rukovodstva i organizacije; za stavove koje zauzimaju, odluke koje donose i politiku koju vode, njihovi članovi snose kolektivnu i pojedninačnu odgovornost.

Svi organi i rukovodstva Saveza su izborni i za svoj rad odgovaraju organizacijama koje su ih izabrale.

Organizacije, organi i rukovodstva Saveza su obavezni da izvršavaju odluke viših organa i rukovodstava.

Rukovodstva i organizacije se međusobno obaveštavaju o radu. Osnovne organizacije i rukovodstva su obavezni da upoznaju viša rukovodstva i organe sa problemima na koje nailaze u svojoj delatnosti, da iznose svoja zapažanja o radu viših rukovodstava i daju predloge za izgrađivanje politike Saveza komunista. Rukovodstva su obavezna da razmatraju predloge i kritičke primedbe koje upućuju članovi, osnovne organizacije i niža rukovodstva Saveza komunista, i da ih o svome stavu obaveštavaju.

4. Savez komunista je, po pravilu, organizovan na proizvodno-radnom i teritorijalno-samoupravnom principu.

5. Organizaciona struktura Saveza je sledeća:

a) osnovna organizacija Saveza komunista;

b) u opštini: opštinska konferencija, opštinski komitet, opštinska kontrolna komisija i opštinska revizionna komisija;

c) u srezu: sreska konferencija, sreski komitet, sreska kontrolna komisija i sreska revizionna komisija;

d) u pokrajini: pokrajinska konferencija, pokrajinski komitet, pokrajinska kontrolna komisija i pokrajinska revizionna komisija;

e) u socijalističkoj republici: kongres, centralni komitet, kontrolna komisija i revizionna komisija Saveza komunista socijalističke republike;

f) u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji: kongres, Centralni komitet, Kontrolna komisija i Revizionna komisija Saveza komunista Jugoslavije.

6. Radi izgrađivanja i usklađivanja stavova o pojedinim pitanjima i usmeravanja aktivnosti članstva na određenim mestima i područjima društvene delatnosti, rukovodstva, prema potrebi, okupljaju komuniste u aktive.

7. Rukovodstva Saveza komunista održavaju, prema potrebi, proširene sednice, organizuju savetovanja, a primenjuju i druge oblike rada.

8. Za praćenje i proučavanje idejnih, političkih, kadrovskih, organizacionih i drugih problema, kao i za rad na tekućim poslovima, rukovodstva Saveza mogu obrazovati svoje pomoćne organe.

9. Konferencija i kongres punovažno odlučuju ako je na njima prisutno najmanje četiri petine izabranih delegata.

10. Izbori u Savezu komunista obavljaju se tajnim glasanjem i pojedinačno za svakog kandidata.

11. Broj članova komiteta, kontrolnih i revizionnih komisija i kriterij za njihov izbor utvrđuje konferencija, odnosno kongres Saveza komunista na osnovu predloga delegata i mišljenja koja su iznesena u organizacijama Saveza komunista u toku njihovih priprema.

O broju kandidata za izbor komiteta, kontrolnih i revizionnih komisija Saveza komunista odlučuje konferencija, odnosno kongres.

Ako predlog ne sadrži više kandidata od broja koji se bira, izabrani su oni kandidati koji su dobili dvotrećinsku većinu glasova. Ako u predlogu ima više kandidata od broja koji se bira, izabrani su oni kandidati koji su dobili najveći broj glasova, ali pri tom moraju imati više od polovine glasova prisutnih delegata.

Ako prilikom glasanja nije izabran potreban broj članova rukovodstva, odnosno kontrolne i revizione komisije, naknadno se bira onoliko kandidata koliko je potrebno do popune određenog broja.

12. Prilikom izbora, sastav komiteta, kontrolnih i revizionnih komisija Saveza komunista, obavezno se obnavlja najmanje za četvrtinu članova.

Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije i centralni komiteti Saveza komunista socijalističkih republika

obavezni su da redovno obnavljaju sastav svojih izvršnih organa.

13. Na funkcije u osnovnim organizacijama Saveza komunista i u rukovodećim i drugim organima Saveza primenjuje se načelo ograničenja ponovnog izbora i imenovanja.

Član Saveza komunista Jugoslavije može biti biran na istu izvršnu funkciju u osnovnoj organizaciji, komitetu, kontrolnoj i revizionoj komisiji više od dva puta uzastopno samo ako to zahtevaju opravdani razlozi, o čemu odlučuje osnovna organizacija, komitet, kontrolna i reviziona komisija.

14. U rukovodstva Saveza komunista mogu se kooptirati novi članovi samo izuzetno, i to najviše do tri člana, ali u okviru broja članova komiteta, kontrolne i revizione komisije koji je utvrdio kongres, odnosno konferencija.

15. Broj delegata za kongres i konferenciju i način njihovog izbora određuje komitet koji saziva kongres, odnosno konferenciju.

Članovi komiteta, kontrolne i revizione komisije imaju sva prava delegata na konferenciji, odnosno kongresu, izuzev glasanja o izveštaju i razrešnici komiteta, kontrolne i revizione komisije.

3. OSNOVNA ORGANIZACIJA SAVEZA KOMUNISTA

16. Organizacionu osnovu Saveza komunista sačinjavaju osnovne organizacije.

17. Osnovne organizacije se obrazuju u proizvodnim i drugim radnim i samoupravnim organizacijama, mesnim zajednicama, selima, jedinicama i ustanovama Jugoslovenske narodne armije, kao i na drugim mestima gde se za to ukaže potreba.

Osnovna organizacija bira sekretara, zamenika sekretara i blagajnika, a po potrebi i sekretarijat.

Osnovne organizacije mogu obrazovati odeljenja i na njih preneti neka svoja prava. Odeljenja biraju sekretara i zamenika; u izuzetnim slučajevima odeljenja mogu birati i sekretarijat.

Sekretar, zamenik i blagajnik, odnosno sekretarijat biraju se svake godine.

Sva važnija pitanja osnovna organizacija razmatra na svojim sastancima koji se održavaju prema potrebi.

Osnovne organizacije mogu, zbog bolesti i drugih opravdanih razloga, oslobađati svoje članove prisustvovanja sastancima na određeno vreme.

18. U većim radnim organizacijama i mesnim zajednicama može se obrazovati više osnovnih organizacija, koje na zajedničkoj konferenciji svake druge godine biraju komitet ili sekretarijat. Bliže zadatke komiteta, odnosno sekretarijata utvrđuje konferencija, koja se sastaje po potrebi i razmatra zajednička pitanja iz rada organizacija.

19. Zadaci osnovne organizacije Saveza komunista jesu:

da je stalno u toku društvenih zbivanja svoje sredine, da delatnošću svojih članova obezbeđuje ostvarivanje principa, ciljeva i zadataka u materijalnoj izgradnji i razvitku društvenih odnosa; da doprinosi osposobljavanju svojih članova za idejnu borbu i društveno-političku akciju u sistemu samoupravljanja i društveno-političkim organizacijama; da razvija među svojim članovima osećanje lične i društvene odgovornosti na radnom mestu i društvenoj funkciji;

da iz redova radnih ljudi, a osobito neposrednih proizvođača, stalno prima nove članove u Savez komunista;

da razmatra izveštaje o radu opštinskog komiteta i značajne dokumente drugih rukovodstava Saveza, da daje inicijativu za rešavanje pojedinih pitanja u opštini i široj društveno-političkoj zajednici;

da raspravlja o kandidatima za članove opštinskog komiteta i bira delegate za opštinsku konferenciju.

4. ORGANIZACIJA U OPŠTINI

20. Organizacija Saveza komunista u opštini deluje kao jedinstvena celina.

Najviši organ Saveza komunista u opštini je opštinska konferencija.

Opštinska konferencija se održava svake druge godine, a saziva je opštinski komitet.

Opštinska konferencija razmatra izveštaje komiteta, kontrolne i revizione komisije, aktuelne idejne, društveno-političke i ekonomske probleme, kao i pitanja razvika Saveza komunista u opštini; ocenjuje postignute rezultate u ostvarivanju politike Saveza komunista Jugoslavije i stvaralački je razrađuje prema prilikama u opštini; određuje zadatke za dalji rad komunista, organizacija i opštinskog komiteta.

Bira opštinski komitet, kontrolnu i revizionu komisiju.

Na osnovu iskustava iz rada organizacija, opštinska konferencija daje inicijativu i predloge za utvrđivanje politike Saveza u višim organima i rukovodstvima Saveza komunista Jugoslavije.

Opštinska konferencija, ili po njenom ovlašćenju opštinski komitet, odlučuje gde će se obrazovati osnovne organizacije Saveza komunista, u kojim radnim organizacijama i mesnim zajednicama se obrazuje više osnovnih organizacija i odgovarajući komitet, odnosno sekretarijat; odlučuje i o drugim oblicima organizovanja komunista u opštini.

Delegata za više organe Saveza komunista bira, po pravilu, opštinska konferencija.

Konferencija rešava o žalbama i molbama članova i osnovnih organizacija Saveza komunista.

Prema potrebi, može se sazvati i vanredna konferencija, koju saziva komitet po svojoj odluci, ili na zahtev jedne trećine članova, ili jedne trećine organizacija. Rok za sazivanje vanredne konferencije na zahtev članova, odnosno organizacija je dva meseca.

21. Organizacijom Saveza komunista u opštini između dve konferencije rukovodi opštinski komitet.

Opštinski komitet priprema opštinsku konferenciju i radi na ostvarivanju njenih zaključaka; razmatra aktuelne probleme i zauzima stavove o njima; organizuje rad članstva i usmerava ga na razmatranje celine društveno-ekonomskih i idejno-političkih odnosa u opštini; na osnovu iskustava iz rada daje predloge višim rukovodstvima i organima Saveza komunista.

Komitet bira političkog sekretara, potreban broj sekretara za određene poslove, a prema potrebi i sekretarijat.

5. ORGANIZACIJA U SREZU

22. Najviši organ Saveza komunista u srezu (gradu) je sreska (gradska) konferencija.

Konferencija se održava svake druge godine, a saziva je sreski komitet.

Prema ukazanoj potrebi može se održati i vanredna konferencija, koju saziva sreski komitet po svojoj odluci, ili na zahtev jedne trećine članova, ili jedne trećine opštinskih organizacija Saveza komunista. Rok za sazivanje vanredne konferencije na zahtev jedne trećine članova, odnosno organizacija je tri meseca.

Konferencija razmatra: idejne, političke i druge aktuelne društvene probleme, kao i pitanja razvika Saveza u srezu; izveštaj komiteta, kontrolne i revizione komisije; ocenjuje rezultate postignute u ostvarivanju politike Saveza na svom području; donosi zaključke za dalji rad organizacija Saveza komunista u srezu; rešava o žalbama i molbama članova i organizacija Saveza komunista; bira sreski komitet, kontrolnu i revizionu komisiju.

Na osnovu iskustava iz rada, sreska konferencija daje inicijativu i predloge za utvrđivanje politike Saveza u višim organima i rukovodstvima Saveza komunista.

23. Sreski komitet priprema sresku konferenciju i radi na ostvarivanju njenih zaključaka, razmatra idejne, političke i druge društvene probleme na području sreza.

Blíže zadatke sreskih komiteta utvrđuje sreska konferencija prema prilikama na svom području, a u skladu sa stavovima i zaključcima viših organa i rukovodstava Saveza komunista Jugoslavije.

Sreski komitet bira političkog sekretara, potreban broj sekretara za određene poslove, a prema potrebi i sekretarijat.

6. ORGANIZACIJA U POKRAJINI

24. Najviši organ Saveza komunista u pokrajini je pokrajinska konferencija. Ona razmatra izveštaje pokrajinskog komiteta, kontrolne i revizione komisije, idejne, političke i druge aktuelne društvene probleme; utvrđuje stavove Saveza komunista u pokrajini u skladu sa politikom viših organa i rukovodstava Saveza komunista; daje inicijativu za razmatranje pojedinih aktuelnih pitanja kongresu i centralnom komitetu Saveza komunista socijalističke republike i kongresu i Centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije; rešava o žalbama i molbama članova i organizacija Saveza komunista u pokrajini; bira pokrajinski komitet, kontrolnu i revizionu komisiju.

Konferencija se održava svake četvrte godine, a saziva je pokrajinski komitet.

Prema ukazanoj potrebi održava se vanredna konferencija, koju saziva pokrajinski komitet po svojoj odluci, ili na zahtev jedne trećine članova, ili jedne trećine opštinskih organizacija u pokrajini. Rok za sazivanje vanredne konferencije na zahtev jedne trećine članova, odnosno organizacija Saveza je tri meseca.

25. Radom Saveza komunista u pokrajini između dve konferencije rukovodi pokrajinski komitet.

Pokrajinski komitet razmatra idejno-političke i druge društvene probleme i pitanja razvitka Saveza komunista; na osnovu odluka pokrajinske konferencije i stavova viših organa i rukovodstava Saveza komunista, a prema uslovima u pokrajini, razrađuje i utvrđuje stavove Saveza komunista u pokrajini i radi na njihovom ostvarivanju;

daje inicijativu za razmatranje značajnih društvenih i političkih pitanja u višim organima Saveza komunista, razmatra pitanja i predloge članova i organizacija Saveza komunista u pokrajini.

Pokrajinski komitet, radi pripremanja svojih sastanaka, vođenja tekućih poslova i organizovanja rada na ostvarivanju svojih zaključaka, bira sekretarijat kao svoj izvršni organ, političkog sekretara i potreban broj sekretara za određene poslove.

Sekretarijat podnosi o svom radu izveštaj pokrajinskom komitetu.

7. SAVEZ KOMUNISTA U SOCIJALISTIČKOJ REPUBLICI

26. Članovi i organizacije Saveza komunista Jugoslavije u socijalističkoj republici sačinjavaju Savez komunista socijalističke republike.

27. Najviši organ Saveza komunista socijalističke republike je kongres, koji se održava jednom u četiri godine a saziva ga Centralni komitet Saveza komunista socijalističke republike.

Kongres Saveza komunista u socijalističkoj republici po pravilu se održava pre kongresa Saveza komunista Jugoslavije.

Vanredni kongres se saziva na inicijativu centralnog komiteta Saveza komunista socijalističke republike, ili na zahtev jedne trećine članova Saveza, ili jedne trećine opštinskih organizacija. Rok za sazivanje vanrednog kongresa na zahtev članstva, odnosno opštinskih organizacija je tri meseca.

Odluka o sazivanju kongresa, dnevni red i teze o pitanjima koja će se razmatrati, objavljuju se najmanje dva meseca pre održavanja kongresa.

28. Kongres Saveza komunista socijalističke republike: razmatra idejno-politička, ekonomska i druga društvena kretanja u republici, pitanja razvitka Saveza komunista socijalističke republike, izveštaje centralnog komiteta, kontrolne i revizione komisije i odlučuje o njima;

utvrđuje politiku, stavove i zadatke Saveza komunista socijalističke republike u skladu sa politikom Saveza komunista Jugoslavije i uslovima u republici; daje inicijativu kongresu i Centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije za razmatranje pojedinih naročito aktuelnih pitanja; bira centralni komitet, kontrolnu i revizionu komisiju; rešava o žalbama i molbama članova i organizacija.

29. Između dva kongresa radom Saveza komunista socijalističke republike rukovodi centralni komitet.

Centralni komitet: razrađuje smernice, zaključke i odluke kongresa; razmatra društveno-politička, ekonomska i druga aktuelna pitanja u republici i o njima zauzima stavove; razmatra razvoj organizacija Saveza komunista na svome području, kao i predloge rukovodstava, organizacija i članova Saveza.

Centralni komitet održava sednice prema potrebi, a najmanje tri puta godišnje.

Sednice centralnog komiteta saziva izvršni komitet. Inicijativu za sednicu centralnog komiteta mogu dati: članovi centralnog komiteta, organi, rukovodstva i organizacije Saveza komunista.

Centralni komitet, radi pripremanja svojih sastanaka, vođenja tekućih poslova i organizovanja rada na ostvarivanju zaključaka, bira izvršni komitet, političkog sekretara, a može birati i potreban broj sekretara za određene poslove.

Izvršni komitet odgovoran je za svoj rad centralnom komitetu i redovno mu podnosi izveštaj.

Za obavljanje tekućih poslova izvršni komitet može imenovati sekretarijat.

8. NAJVIŠI ORGANI SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

30. Najviši organ Saveza komunista Jugoslavije je kongres, koji se održava jedanput u četiri godine, a saziva ga Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije.

Vanredni kongres saziva Centralni komitet — kada odluči da celo članstvo učestvuje u utvrđivanju politike o nekom izuzetno važnom pitanju, kada se o nekom značajnom pitanju ne postigne saglasnost u Centralnom komitetu, kad organizacije Saveza komunista dve socijalističke republike smatraju da izvesna pitanja treba razmotriti na kongresu Saveza komunista Jugoslavije.

Rok za sazivanje vanrednog kongresa na zahtev Saveza komunista dveju socijalističkih republika je tri meseca.

U slučaju da Centralni komitet ne sazove vanredni kongres u predviđenom roku, organizacije koje su zahtevale sazivanje vanrednog kongresa imaju pravo da obrazuju organizacioni komitet za pripremu i saziv vanrednog kongresa.

Odluka o sazivanju kongresa, dnevni red i teze o pitanjima koja će se raspravljati objavljuju se najmanje dva meseca unapred.

Centralni komitet je dužan da predlog izmena Programa i Statuta Saveza komunista Jugoslavije objavi, takođe, dva meseca unapred.

31. Kongres Saveza komunista Jugoslavije: donosi Program i Statut Saveza i vrši izmene u njima; razmatra izveštaje Centralnog komiteta, Kontrolne i Revizione komisije i odlučuje o njima; određuje politiku Saveza komunista Jugoslavije; bira Centralni komitet, Kontrolnu i Revizionu komisiju;

rešava o žalbama i molbama članova i organizacija.

32. Između dva kongresa Savezom komunista Jugoslavije rukovodi Centralni komitet i za svoj rad odgovoran je kongresu.

Centralni komitet: radi na ostvarivanju zaključaka kongresa; razrađuje politiku i utvrđuje stavove Saveza komunista Jugoslavije; razmatra razvitak organizacije Saveza komunista Jugoslavije i značajna idejna, politička, društveno-ekonomska i druga pitanja, daje i podstiče inicijativu za njihovo rešavanje; razmatra predloge rukovodstava, organizacija i članova Saveza komunista Jugoslavije.

Centralni komitet predstavlja Savez komunista Jugoslavije u zemlji i u odnosima sa inostranim partijama.

33. Centralni komitet bira Izvršni komitet i generalnog sekretara Saveza komunista Jugoslavije, a može birati i potreban broj sekretara Centralnog komiteta.

34. Politički sekretar centralnog komiteta Saveza komunista socijalističke republike, ako nije član Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, prisustvuje njegovim sednicama i ravnopravno učestvuje u radu.

35. Sednice Centralnog komiteta saziva Izvršni komitet. Inicijativu za sazivanje sednica mogu dati članovi Centralnog komiteta, organizacije i rukovodstva Saveza. Sednice se održavaju prema potrebi, a najmanje dva puta godišnje.

36. Izvršni komitet rukovodi radom u Savezu komunista između sednica Centralnog komiteta; priprema sednice Centralnog komiteta i organizuje rad na ostvarivanju zaključaka donetih na sednicama Centralnog komiteta. Za svoj rad odgovoran je Centralnom komitetu i redovno mu podnosi izveštaj.

37. Za pripremanje sednica i vođenje tekućih poslova Izvršni komitet može imenovati sekretarijat.

38. Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije donosi bliža uputstva o izdavanju članskih knjižica, o vođenju evidencije članstva, o prelazu članova iz jedne organizacije u drugu; o primanju stranih državljana u Savez komunista Jugoslavije; o priznavanju staža u Savezu komunista Jugoslavije u slučaju prekida članstva; o priznavanju staža članovima drugih komunističkih partija; o primeni disciplinskih mera; o nagrađivanju profesionalnih političkih radnika u Savezu komunista, kao i o drugim sličnim pitanjima.

9. ORGANIZACIJA SAVEZA KOMUNISTA U JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMII

39. Organizacijom Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji rukovodi Opunomoćstvo Centralnog komiteta SKJ za organizaciju Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

Opunomoćstvo Centralnog komiteta SKJ za organizaciju Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, za armijske oblasti, Ratno vazduhoplovstvo i Granične jedinice imenuje Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije. Opunomoćstvo se imenuje na dve godine.

Opunomoćstvo Centralnog komiteta SKJ za organizaciju Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji podnosi izveštaj Centralnom komitetu Saveza komunista Jugoslavije o celokupnom radu organizacije Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

40. Kontrolna komisija Saveza komunista Jugoslavije imenuje kontrolne komisije za organizaciju Saveza

komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, za organizacije u armijskim oblastima, Ratnom vazduhoplovstvu i Graničnim jedinicama.

41. Organizaciju strukturu Saveza komunista i način izbora u Jugoslovenskoj narodnoj armiji utvrđuje Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije na osnovu Statuta Saveza komunista Jugoslavije.

10. KONTROLNE KOMISIJE SAVEZA KOMUNISTA

42. Kontrolne komisije rešavaju žalbe članova Saveza komunista na disciplinske mere i pitanja u vezi sa priznavanjem staža u Savezu komunista Jugoslavije.

Na osnovu svojih zapažanja, žalbi članova i predloga organizacija i rukovodstava Saveza, kontrolne komisije razmatraju i druge slučajeve kršenja Statuta i daju predloge odgovarajućim rukovodstvima za preduzimanje potrebnih mera prema pojedincima, organizacijama i rukovodstvima Saveza.

43. Kontrolne komisije obaveštavaju komitet o značajnijim problemima na koje nailaze u svom radu. Komiteti su obavezni da razmatraju probleme i sugestije koje ističu kontrolne komisije. Kada se o tim pitanjima raspravlja, kontrolna komisija upućuje svoje predstavnike na sednicu komiteta.

44. Kontrolne komisije iz svojih redova biraju predsednika i sekretara.

45. O svom radu i o pitanjima iz delokruga svoga rada kontrolne komisije podnose izveštaj konferenciji, odnosno kongresu.

11. REVIZIONE KOMISIJE SAVEZA KOMUNISTA

46. Revizione komisije kontrolišu finansijsko i materijalno poslovanje rukovodstava Saveza.

47. Revizione komisije vrše pregled poslovanja najmanje jedanput godišnje i o nalazima obaveštavaju komitet. Komiteti su obavezni da razmatraju predloge, primedbe i sugestije revizionih komisija. Kada se o tim pitanjima raspravlja, revizione komisije upućuju svoje predstavnike na sednicu komiteta.

Komiteti Saveza komunista dužni su da omoguće revizionim komisijama uvid u svoje materijalno i finansijsko poslovanje.

48. Revizione komisije biraju predsednika i sekretara.

49. O svom radu i finansijsko-materijalnom poslovanju rukovodstava, revizione komisije podnose izveštaj konferenciji, odnosno kongresu.

12. DISCIPLINSKE MERE U SAVEZU KOMUNISTA

50. Organizacije i rukovodstva su dužni da članovima Saveza komunista blagovremeno ukazuju na njihove postupke koji nisu u skladu sa obavezama i dužnostima člana Saveza komunista.

Prema članovima Saveza komunista koji u svom radu krše odredbe Statuta, organizacije Saveza preduzimaju disciplinske mere.

Svaki prekršaj se prethodno savesno i brižljivo ispituje.

51. Disciplinske mere su: opomena, ukor, poslednja opomena i isključenje iz Saveza komunista Jugoslavije. Odluku o disciplinskoj meri donosi osnovna organizacija.

Komitet može primenjivati disciplinske mere prema svojim članovima, a izuzetno i prema drugim članovima Saveza komunista. O svojoj odluci obaveštava osnovnu organizaciju i podnosi izveštaj opštinskoj konferenciji.

Prema članovima Saveza komunista Jugoslavije izabranim u rukovodstva i onima koji se nalaze na rukovodećim dužnostima u Savezu komunista, a krše odredbe Statuta, može se primenjivati i disciplinska mera smenjivanja sa

funkcije u Savezu komunista — o čemu odlučuje odgovarajuće rukovodstvo.

52. Kada se osnovna organizacija u svojoj delatnosti ne pridržava Statuta Saveza komunista Jugoslavije, opštinski komitet, uz saglasnost centralnog komiteta Saveza komunista socijalističke republike, može je raspustiti. Posle toga utvrđuje se pojedinačna odgovornost svakog člana te organizacije i donosi se odluka o njegovom članstvu u Savezu.

Odluku o raspuštanju nižeg rukovodstva donosi centralni komitet Saveza komunista socijalističke republike i saziva konferenciju za izbor novog rukovodstva.

53. Organizacije su dužne da povremeno, a najmanje jedanput godišnje, razmatraju vaspitni uticaj disciplinskih mera. Odluku o ukidanju izrečenih disciplinskih mera donosi osnovna organizacija. Disciplinska mera može se ukinuti: na ličnu molbu člana, ili na inicijativu drugih članova, organizacije, kontrolne komisije i rukovodstva Saveza.

Svaki član ima pravo da se žali na odluku o disciplinskoj meri svim kontrolnim komisijama Saveza komunista Jugoslavije. Organizacija, odnosno rukovodstvo čija je odluka o disciplinskoj meri preinačena može podneti žalbu višim kontrolnim komisijama.

Na odluke o disciplinskim merama koje je donela osnovna organizacija žalba se podnosi kontrolnoj komisiji Saveza komunista u opštini, i to u roku od dva meseca posle saopštenja odluke. Odluka o žalbi donosi se najkasnije tri meseca posle njenog podnošenja. Žalba na odluku opštinske komisije može se podneti ma kojoj višoj kontrolnoj komisiji.

O svakoj kazni i žalbi donosi se pismena odluka.

13. MATERIJALNA SREDSTVA SAVEZA KOMUNISTA

54. Sredstva kojima raspolažu organizacije Saveza komunista Jugoslavije potiču od članarine i ostalih prihoda.

O visini i raspodeli članarine odlučuje Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije sporazumno sa centralnim komitetima Saveza komunista socijalističkih republika.

55. Osnovno uputstvo o načinu upotrebe sredstava, o obrazovanju fondova, o donošenju i izvršenju finansijskog plana, o donošenju završnog računa i o drugim pitanjima koja se tiču sredstava i načina finansijskog poslovanja organizacije i komiteta donosi Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije.

56. Finansijski plan komiteti utvrđuju na svojim sednicama, a izveštaj o problemima iz oblasti finansiranja podnose kongresu, odnosno konferenciji.

14. AMBLEM I ZASTAVA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

57. Amblem Saveza komunista Jugoslavije je crvena petokraka sa srpom i čekićem u sredini. Srp i čekić i ivice zvezde su zlatne boje. Ispod zvezde, između njena dva kraka, nalaze se početna slova Saveza komunista Jugoslavije — SKJ.

58. Zastava Saveza komunista Jugoslavije je crvena, odnos dužine prema širini je 2 : 1. U gornjem levom uglu je amblem Saveza komunista Jugoslavije, sa natpisom iznad zvezde: »Proleterii svih zemalja, ujedinite se!»

BAZNA HEMIJSKA INDUSTRIJA

Razvoj hemijske industrije u Jugoslaviji posle rata bio je veoma brz, a naročito u poslednjih deset godina: u periodu 1954—1963. stopa rasta fizičkog obima proizvodnje hemijske industrije bila je stalno veća od stope rasta cele industrije. Razvoj ove grane industrije bio je naročito brz u periodu 1957—1963, kada je prosečna godišnja stopa rasta njenog fizičkog obima proizvodnje iznosila oko 18%, dok je u celoj industriji taj porast iznosio 12%. Međutim, pri oceni tog porasta treba imati u vidu i njegovu relativno nisku startnu osnovu. Stoga, i pored brzog porasta, hemijska industrija još zaostaje, i to kako za potrebama unutrašnje potrošnje, koje sve više rastu, tako i u odnosu na vrlo povoljne prirodne uslove za njen razvoj.

Hemijska industrija, a naročito bazna, ima veoma velik značaj za privredu Jugoslavije. Proizvodi bazne hemijske industrije koriste se, bilo direktno, bilo posrednim putem, u svim privrednim oblastima, a naročito u industriji i poljoprivredi. Pored toga što služi kao osnova za razvoj farmaceutске i prerađivačke hemijske industrije, bazna hemijska industrija u veoma velikoj meri utiče i na razvoj poljoprivrede i niza industrijskih grana (obojene metalurgije, rudarstva, industrije nafte, metaloprerađivačke industrije, brodogradnje, tekstilne industrije, i dr.) kojima njeni proizvodi služe kao reprodukcioni materijal, kao i na razvoj lične potrošnje i životnog standarda (lakovi, plastične mase, sredstva za pranje i čišćenje, boje i dr.). Bazna hemijska industrija ima poseban značaj i za razvoj spoljnotrgovinske razmene, a naročito za rešavanje problema platnog bilansa (u prvom redu supstitucijom uvoza domaćom proizvodnjom.)

Sirovinska baza i drugi prirodni uslovi u zemlji pružaju velike mogućnosti za razvoj bazne hemijske industrije. U Jugoslaviji postoje raznovrsna i bogata nalazišta minerala, velike zalihe uglja, nalazišta nafte i prirodnog gasa, otpadni proizvodi ostalih privrednih delatnosti (metalurgija, koksa-re), kao i sirovine iz poljoprivrede i šumarstva.

Povoljni energetska izvori takođe omogućavaju razvoj bazne hemijske industrije, a naročito elektrohemijske i elektrotermijske, koje troše veliku količinu električne energije.¹

STANJE PRE RATA I POSLERATNI RAZVOJ

Pre rata bazna hemijska industrija u Jugoslaviji, u celini posmatrana, bila je na vrlo niskom nivou, tako da ni po obimu proizvodnje niti po asortimanu proizvoda nije odgovarala nivou bazne hemijske industrije evropskih zemalja.

U toku rata oštećeno je ili uništeno oko 25% od ukupne vrednosti objekata bazne hemijske industrije. Najteže su oštećene fabrika sode u Lukavcu, fabrika hlora, hlornih derivata i ferossilicijuma u Jajcu (sada »Elektrobosna«) i fabrika karbida i cijanamida u Dugom Ratu (»Dalmacija«).

Obnova bazne hemijske industrije, kojoj se pristupilo neposredno posle rata, završena je početkom 1947.

INVESTICIJE uložene posle rata u baznu hemijsku industriju najvećim delom su iskorišćene za izgradnju

novih, velikih baznih hemijskih fabrika, kao i za razvoj onih sektora bazne hemijske industrije koji pre rata nisu postojali. Pored toga, izvršena je rekonstrukcija mnogih zatečenih pogona, uz otklanjanje uskih grla, zamenu dotrajale opreme i modernizaciju tehnoloških procesa.

Ukupne investicije u hemijsku industriju u periodu 1947—1956. iznosile su oko 118 milijardi din., ili oko 6% od ukupnih ulaganja u industriju i rudarstvo, a u periodu 1957—1963. godine 205 milijardi din., odnosno oko 8,6% od ukupnih ulaganja u industriju i rudarstvo.² Najveći deo ovih sredstava — oko 80% — bio je uložen u razvoj bazne hemijske industrije.

Investicije u hemijsku industriju naročito su povećane poslednjih godina. Tako je u 1957. učešće investicionih ulaganja u hemijsku industriju u ukupnim ulaganjima u industriju iznosilo 5,3% (11,1 milijardi din.), a u 1963. godini 9,6% (53 milijarde din.). Učešće prosečnih godišnjih ulaganja naročito je poraslo u periodu 1961—1963, kada su ulaganja u hemijsku industriju iznosila 10,4% od ukupnih investicija u industriju.

NOVOIZGRAĐENI OBJEKTI. Posleratna investiciona ulaganja omogućila su izgradnju velikog broja potpuno novih objekata bazne hemijske industrije, kao i izgradnju niza kapaciteta u sklopu već postojećih objekata hemijske industrije. U posleratnom periodu izgrađeni su ovi najvažniji objekti bazne hemijske industrije:

- Tvornica kemijskih proizvoda i plastičnih masa »Jugovinil« u Kaštel Sućurcu (proizvodi polivinilhlorid u prahu — suspenzioni i emulzioni, primarne prerađevine hlora, elektrolitsku sodu i natrijum-hipohlorit, a u manjim količinama i 2-etilheksanol, butanol, natrijum-hlorat i još neke nove proizvode);

- Fabrika azotnih jedinjenja u Goraždu (azotna kiselina i amonijum-nitrat);

- Fabrika viskozničkih proizvoda »Viskoza« u Loznici (celulozna vlakna pamučnog i vunenog tipa, rajon, kord, celofan i ugljen-disulfid);

- Tovarna elektrokemijskih izdelkov »Belinka« u Ljubljani (vodonik-peroksid);

- Hemijsko-elektrometalurški kombinat »Jugohrom« u Jegunovicima (ferolegure, hromna jedinjenja — natrijum-bihromat i hromna kiselina, kalcijum-karbid i kalcijum-cijanamid);

- Fabrika sumporne kiseline u Boru;

- Fabrika superfosfata u Prahovu;

- Fabrika azotnih đubriva u Lukavcu (krečni amonijum-nitrat);

- Fabrika azotnih đubriva u Pančevu (krečni amonijum-nitrat);

- Fabrika sumporne kiseline i superfosfata u Kosovskoj Mitrovici;

- Fabrika petrohemijskih proizvoda »Organska hemijska industrija« (OKI) u Zagrebu (polistirol, polietilen, fenol, aceton i monostirol); i

- Fabrika sintetičkih vlakana i proizvoda od acetilena »Naum Naumovski-Borče« u Skoplju (poliakrilonitril, polivinilhlorid, polivinilacetat, hlor, elektrolitska soda, dodecilbenzol).

Od novoizgrađenih kapaciteta i proširenja u sklopu već postojećih fabrika najvažniji su sledeći:

- u Hemijskoj fabrici »Zorka« u Šapcu povećani su kapaciteti za proizvodnju sumporne kiseline i superfosfata i izgrađen je nov kapacitet za proizvodnju elektrolitskog cinka, kao i kapaciteti za proizvodnju znatnog broja drugih hemijskih proizvoda;

- u Hemijskoj fabrici »Župa« u Kruševcu rekonstruisano je postrojenje za proizvodnju sumporne kiseline i povećan njegov kapacitet, a izgrađen je i nov kapacitet za proizvodnju ksantata;

¹ Iscrpnije o razvoju hemijske industrije uopšte i o prirodnim uslovima za njen razvoj vidi: »Jug. pregled«, 1959, februar, str. 61—66 (23—28), i 1962, maj, str. 206—210 (94—98).

² Ulaganja u periodu 1947—1956. računata su po cenama iz 1956 a ulaganja u periodu 1957—1963. po cenama iz 1963.

— u Fabrici sode u Lukavcu prošireni su kapaciteti za proizvodnju kalcinirane sode i kaustične sode po amoni-jačnom postupku i izgrađena nova elektroliza soli;

— u Hemijskoj fabrici »Zorka« u Subotici povećan je kapacitet za proizvodnju sumporne kiseline i izgrađen nov kapacitet za proizvodnju superfosfata;

— u Kemičkoj tovarni u Hrastniku izgrađeni su novi kapaciteti za elektrolizu kuhinjske soli (hlor i kaustična soda) i za proizvodnju tripolifosfata;

— u Fabrici azotnih jedinjenja u Goraždu i u Preduzeću za proizvodnju nafte u Lendavi izgrađeni su novi kapaciteti za proizvodnju metanola;

— Elektrohemijska fabrika »Elektrobosna« u Jajcu modernizovala je i proširila svoje kapacitete za proizvodnju ferosilicijuma i za elektrolizu kuhinjske soli i hlornih derivata;

— u okviru nekih fabrika celuloze izgrađeni su i novi pogoni za proizvodnju hlora i elektrolitske sode.

Prosečni stepen korišćenja kapaciteta u baznoj hemijskoj industriji u 1963. kretao se oko 88%. Imajući u vidu i činjenicu da su pri radu neizbežni i izvesni gubici, ovako visok stepen korišćenja kapaciteta praktično znači da se na bazi postojećih postrojenja ne može očekivati znatnije povećanje proizvodnje.

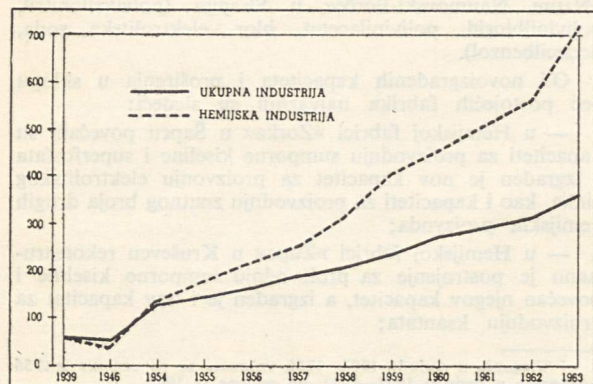
PROIZVODNJA. Počev od 1954. a naročito u poslednjim godinama, porast proizvodnje hemijske industrije bio je stalno veći od porasta proizvodnje ukupne industrije. (Tabela 1.)

TABELA 1 — INDEKSI PROIZVODNJE UKUPNE INDUSTRIJE I HEMIJSKE INDUSTRIJE 1939—1963.
(1952=100)

Godina	Industrija ukupno	Hemijska industrija
1939	61	61
1946	48	42
1954	126	134
1955	147	179
1956	162	217
1957	189	256
1958	210	314
1959	238	400
1960	274	452
1961	294	506
1962	314	563
1963	363	718

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 11/1964.

GRAFIKON 1 — PROIZVODNJA UKUPNE INDUSTRIJE I HEMIJSKE INDUSTRIJE 1939—1963.
(Indeks 1952=100)

Posleratni razvoj bazne hemijske industrije bio je usmeren prvenstveno u pravcu povećanja proizvodnje onih proizvoda koji omogućavaju što potpunije snabdevanje privrede neophodnim sirovinama. Tako je u 1963. u odnosu na 1939. proizvodnja sumporne kiseline povećana za oko 16 puta, kalcinirane sode za oko 4 puta, kaustične sode za oko 5 puta, kalcijum-karbida za oko 2 puta, veštačkog đubriva za oko 39 puta, itd.

Pored toga, osvojena je proizvodnja velikog broja proizvoda i grupa proizvoda koji se ranije nisu proizvodili: celuloznih vlakana, rajona, korda i raznih veštačkih masa (polivinilhlorid, celofan, celuloid, polietilen, polistirol), zatim azotnih jedinjenja, i dr. (Tabela 2.)

TABELA 2 — PROIZVODNJA VAŽNIJIH PROIZVODA BAZNE HEMIJSKE INDUSTRIJE U 1939. I 1963.
(U tonama)

Proizvodi	1939	1963	Indeks 1963 1939
Sumporna kiselina	23.233	390.795	1.682
Sona kiselina	750	12.859	1.714
Azotna kiselina	—	164.523	...
Amonijum-nitrat 100%	—	5.332	...
Kaustična soda	13.673	70.205	520
Kalcinirana soda	21.967	90.887	413
Kalcijum-karbid	54.920	106.817	194
Veštačka đubriva	27.755	1.078.728	3.900
Polivinilhlorid (u prahu)	—	8.444	...
Proizvodi viskoze	—	21.046	...

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 11/1964.

KADROVI. Kvalifikaciona struktura zaposlenih u hemijskoj industriji još ne zadovoljava. Hemijska industrija po svojoj prirodi ne upošljava velik broj radnika, ali zahteva visokokvalifikovan i specijalizovan stručni kadar. To se naročito odnosi na baznu hemijsku industriju, jer se ona naglo razvija i u njoj dolazi do brzih promena i poboljšanja u tehnološkim procesima, što zahteva stalno prilagođavanje novim otkrićima i brzu modernizaciju postojeće industrije.

Nedostatak visokokvalifikovanog tehničkog kadra prouzrokuje mnoge negativne posledice: velik utrošak sirovina i energije, nedovoljno korišćenje kapaciteta, loše održavanje postrojenja, itd. Sadašnji kvalifikovani kadar uglavnom je angažovan na tekućim problemima proizvodnje i nije u mogućnosti da u većoj meri pokloni pažnju usavršavanju postojeće i osvajanju nove proizvodnje. Pored toga, često fluktuacija visokokvalifikovanog tehničkog kadra onemogućava stvaranje specijalizovanih stručnih kadrova, što se takođe nepovoljno odražava na proizvodnju i njen rentabilitet.

NAUČNOISTRAŽIVAČKI RAD. S obzirom da se u savremenoj baznoj hemijskoj industriji tehnološki procesi brzo usavršavaju i menjaju, da se sirovinška baza proširuje obuhvatanjem i ranije nekorisćenih sirovinskih izvora, i da se asortiman proizvoda brzo obogaćuje, za razvoj bazne hemijske industrije od posebnog je značaja sistematsko naučno praćenje i proučavanje metoda rada, sirovina, održavanje uređaja, itd.

Slabo razvijena i oslonjena kapitalom na inostrane koncerne, bazna hemijska industrija pre rata nije razvijala naučnoistraživački rad, već je rešavanje problema iz te oblasti poveravala naučnim centrima u inostranstvu. Međutim, već na početku posleratnog perioda, racionalizacije, rekonstrukcije i proširenja pojedinih kapaciteta u baznoj hemijskoj industriji uticali su da naučnoistraživački rad postane potreba i važan činilac u daljem razvoju, tako da je ubrzo došlo do formiranja niza laboratorija, zavoda, instituta i projektantskih ustanova. U to vreme, naročito

u prvom periodu radničkog samoupravljanja, osnivaju se istraživačke laboratorije u većim preduzećima, kao i instituti u republičkim centrima. Istraživački rad u tom periodu bio je usmeren uglavnom na poboljšanje postojećih procesa proizvodnje, na rešavanje problema rekonstrukcije, kao i na osvajanje novih proizvoda.

Sa razviktom zemlje naučnoistraživački rad u hemijskoj industriji dobio je svoju neophodnu materijalnu bazu, koja je veoma skupa. Naime, naučnoistraživački radovi postaju sve složeniji i često su u najužoj vezi sa fundamentalnim istraživanjem, izvode se kolektivno, traju duže vremena, iziskuju veoma skupe specijalne aparate, itd.

Mada je dosadašnji razvoj naučnoistraživačkog rada dao niz pozitivnih rezultata koji su omogućili da se osvoji industrijska proizvodnja čitavog niza proizvoda, on još uvek zaostaje i nije u skladu sa potrebama razvoja baze hemijske industrije.

IZVOZ I UVOZ

I pored visokog porasta u posleratnom periodu, proizvodnja domaće hemijske industrije znatno zaostaje za potrebama celokupne potrošnje. To pokazuju i podaci o vrednosti izvoza i uvoza proizvoda hemijske industrije.

Uvoz hemijskih proizvoda u 1963. bio je za 5,6 puta a izvoz svega za 2,5 puta veći nego u 1952. U istom periodu stalno je raslo i učešće vrednosti uvoza hemijskih proizvoda u ukupnom uvozu, tako da se u 1963. povećalo u odnosu na 1952. za 2,4 puta, dok se učešće izvoza hemijskih proizvoda smanjilo. (Tabela 3.)

TABELA 3 — VREDNOST UVOZA I IZVOZA PROIZVODA HEMIJSKE INDUSTRIJE U 1952. I 1963.

Godina	U v o z		I z v o z	
	vrednost	% učešća u ukupnom uvozu	vrednost	% učešća u ukupnom izvozu
1952	10,8	7,6	3,2	3,5
1963	35,2*	11,1	6,3**	2,6

* Bez uvoza veštačkih vlakana i sintetičkog kaučuka, koji se iskazuju u tekstilnoj industriji odnosno industriji gume.

** Bez izvoza viskoznih vlakana, koji se iskazuju u tekstilnoj industriji.

Podaci: Statistički godišnjak Jugoslavije 1964.

Vrednost uvoza proizvoda hemijske industrije zauzima u 1963. drugo mesto u ukupnom industrijskom uvozu (posle metaloprerađivačke industrije sa mašinogradnjom), dok se u ukupnom industrijskom izvozu vrednost izvoza proizvoda hemijske industrije nalazi tek na jedanaestom mestu.

Uvoz. Usled nedovoljno razvijene baze, kao što pokazuju podaci o visini učešća uvoza hemijskih proizvoda u ukupnom uvozu Jugoslavija je, u snabdevanju reprodukcijom materijalima u velikoj meri zavisila od uvoza.

Povećanje uvoza u periodu 1952—1963. bilo je naročito veliko kod veštačkih đubriva i reprodukcijom materijala namenjenog hemijskoj industriji (sumporna kiselina, soda, rastvarači, omekšivači, veštačke materije) i drugim industrijskim granama (organske boje, i dr.). (Tabela 4.)

Izvoz. Nerazvijenost baznih sektora hemijske industrije onemogućavala je znatniju ekspanziju direktnog izvoza hemijskih proizvoda. I pored apsolutnog porasta njegove vrednosti, učešće izvoza hemijskih proizvoda u ukupnom izvozu pokazuje čak i tendenciju opadanja. Struktura izvoza, međutim, znatno je poboljšana. Dok su

GRAFIKON 2 — STRUKTURA UVOZA I IZVOZA PROIZVODA HEMIJSKE INDUSTRIJE U 1952. I 1963.

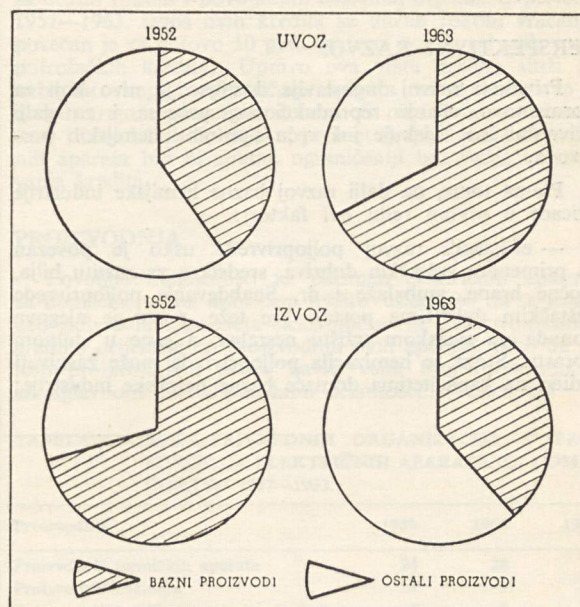

TABELA 4 — STRUKTURA UVOZA PROIZVODA HEMIJSKE INDUSTRIJE U 1952. I 1963.

(Vrednost u milijardama din., po kursu 1 \$ = 300 din.)

Proizvodi	1952		1963	
	vrednost	procent	vrednost	procent
Ukupno	5,2	100,0	35,2*	100,0
Bazne neorganske hemikalije i veštačka đubriva	0,8	15,4	14,0	39,8
Bazne organske hemikalije i veštačke materije	1,3	25,0	9,8	27,8
Proizvodi prerađivačke industrije	0,5	9,6	3,5	9,9
Farmaceutski proizvodi	1,1	21,1	3,1	8,8
Ostalo	1,5	28,9	4,8	13,7

* Bez vrednosti uvoza veštačkih vlakana i sintetičkog kaučuka.

Podaci: Dokumentacija Savezne privredne komore — Saveta hemijske industrije, i Saveznog zavoda za privredno planiranje.

u 1952. više od polovine izvoza činili neorganski hemijski proizvodi, odnosno sirovine za reprodukciju, u 1963. prevladavaju proizvodi više faze prerade: proizvodi prerađivačke hemijske industrije i farmaceutske industrije. (Tabela 5.)

TABELA 5 — STRUKTURA IZVOZA PROIZVODA HEMIJSKE INDUSTRIJE U 1952. I 1963.

(Vrednost u milijardama din. po kursu 1 \$ = 300 din.)

Proizvodi	1952		1963	
	vrednost	procent	vrednost	procent
Ukupno	2,1	100,0	6,3*	100,0
Bazne neorganske hemikalije	1,4	66,5	2,1	33,3
Veštačke materije	0,1	4,8	0,3	4,8
Proizvodi prerađivačke hemijske industrije	0,5	23,9	3,1	49,2
Farmaceutski proizvodi	0,1	4,8	0,8	12,7

* Bez vrednosti izvoza viskoznih vlakana.

Podaci: Dokumentacija Savezne privredne komore — Saveta hemijske industrije, i Saveznog zavoda za privredno planiranje.

Tendencije izrazitog porasta uvoza i opadanja izvoza posledica su bržeg razvoja prerađivačke industrije (hemijske i ostale) nego bazne hemijske industrije.

PERSPEKTIVNI RAZVOJ

Privredni razvoj Jugoslavije dostigao je nivo koji za normalno odvijanje reprodukcionog procesa i za dalji privredni rast iziskuje još veću upotrebu hemijskih proizvoda.

Prema tome, na dalji razvoj bazne hemijske industrije uticaće u prvom redu ovi faktori:

— efikasniji razvoj poljoprivrede usko je povezan sa primenom veštačkih đubriva, sredstava za zaštitu bilja, stočne hrane, ambalaže i dr. Snabdevanje poljoprivrede veštačkim đubrivima postaje sve teže, pošto je njegova ponuda na svetskom tržištu nestalna, a cene u stalnom porastu. Stoga se hemizacija poljoprivrede može žasnivati jedino na kapacitetima domaće bazne hemijske industrije;

— savremeni metodi rada u građevinarstvu zahtevaju zamenu klasičnih materijala materijalima bazne hemijske industrije, kojima se, pored njihovih boljih svojstava, može rešavati i problem deficitarnosti klasičnih materijala;

— promene u strukturi stanovništva i porast životnog standarda uslovljavaju veću potrošnju veštačkih materijala, veštačkih vlakana i drugih proizvoda hemijske industrije za potrebe lične i opšte potrošnje.

Razvoj hemijske industrije može znatno da doprinese i poboljšanju platnog bilanca, i to ne samo kroz smanjenje uvoza, već i jačim uklapanjem u međunarodnu razmenu hemijskih proizvoda kroz direktan i indirektan izvoz.

IZVOR: Statistički godišnjak Jugoslavije, 1960. i 1964; »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 11/1964; dokumentacije Savezne privredne komore i Saveznog zavoda za privredno planiranje; Almanah Saveza hemičara i tehnologa Jugoslavije, 1959—1962.

Č. J.

ISPRAVKA: U »Jugoslovenskom pregledu« br. 11/64, rubrika »Privreda«, u informaciji »Razvoj elektroenergetike« potkrale su se sledeće greške:

— na strani 365, drugi stubac, pretposljednji red, umesto »1945« treba da stoji: »1939«;

— na strani 367, u tabeli 8, u zaglavlju četvrtre kolone umesto »količina instalisane snage« treba »instalirani protok«;

— na strani 368, drugi stubac, četvrti stav odozdo treba da glasi: »Jedinstven nacionalni elektroenergetski sistem omogućio je i povezivanje sa elektroenergetskim sistemima susjednih zemalja: sa Austrijom od 1952. preko Dravskih hidroelektrana dalekovodom od 110 kV Dravograd—Lavamünd; sa Italijom od 1957. dalekovodom od 60 kV preko Gorice, a od 1960. dalekovodom od 110 kV preko Sežane; sa Madarskom od 1958. dalekovodom od 120 kV Varaždin—Sjötör, a od 1960. i preko Subotice; sa Grčkom od 1960. dalekovodom od 150 kV preko Bitolja; sa Bugarskom od 1961. dalekovodom od 110 kV preko Vlasine; i sa Rumunijom od 1964. dalekovodom od 110 kV preko Kikinde«.

PROIZVODNJA I POTROŠNJA ELEKTRIČNIH APARATA ZA DOMAĆINSTVO

Elektroindustrija i elektromašingradnja počele su intenzivniju proizvodnju električnih aparata za domaćinstvo tek od 1956, jer su ranije, u prvom periodu industrijalizacije zemlje, industrijski kapaciteti bili angažovani uglavnom za proizvodnju dobara investicione potrošnje, čiji je plasman bio gotovo neograničeno obezbeđen. Do 1956. potrebe domaćinstava u ovim aparatima zadovoljavane su samo u manjoj meri i to pretežno uvozom.

Od 1956. elektroindustrija i elektromašingradnja orijentišu se i na proizvodnju trajnih potrošnih dobara.¹ Na takvu preorijentaciju u proizvodnji uticao je u prvom redu Društveni plan privrednog razvoja Jugoslavije od 1957. do 1961. koji je predviđao osetniji porast životnog standarda uz istovremeno zadržavanje obima investicione potrošnje na određenom nivou, što je uslovljalo izmene i u strukturi industrijske proizvodnje po nameni potrošnje. Naime, u tom periodu je proizvodnja potrošne robe rasla brže od proizvodnje ostalih industrijskih proizvoda.

Ostvarivanje politike povećanja životnog standarda u periodu 1957—1961, što je nastavljeno i u narednim godinama, povoljno je uticalo na povećanje lične potrošnje. U periodu 1957—1962. lična potrošnja povećala se dva puta (računajući po tekućim cenama). U isto vreme došlo je do izmena i u strukturi lične potrošnje: smanjeni su izdaci za ishranu, od 48% u 1957. na 46% u 1962, a povećana je potrošnja industrijskih i ostalih proizvoda za ličnu potrošnju.

U periodu 1956—1963. nije se izmenila samo globalna struktura lične potrošnje u korist potrošnje industrijskih proizvoda, već i sama struktura lične potrošnje industrijskih proizvoda. Tako je učešće potrošnje greva i osvetljenja, tekstila i obuće, duvanskih proizvoda, sapuna i ostalih industrijskih proizvoda opalo, a učešće potrošnje trajnih potrošnih dobara gotovo je udvostručeno. Naročito je visoko poraslo učešće potrošnje električnih aparata za domaćinstvo — za gotovo četiri puta, i radio i televizijskih aparata — za preko tri puta. (Tabela 1.)

TABELA 1 — UČEŠĆE VAŽNIJIH INDUSTRIJSKIH PROIZVODA U LIČNOJ POTROŠNJI 1956—1963.

(Ukupna potrošnja industrijske robe = 100)

Struktura	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Ogrev i osvetljenje	8,0	7,1	7,2	7,1	6,1	6,1	7,3	6,8
Tekstil	45,4	45,5	43,9	43,2	42,2	40,6	40,2	39,2
Obuća	13,4	12,0	11,3	11,2	10,8	10,2	10,7	10,4
Trajna potrošna dobra	12,9	16,6	18,3	19,2	22,2	24,4	23,0	25,1
nameštaj	6,3	5,4	5,9	6,9	7,3	6,7	7,4	7,5
radio i televizijski aparati	1,5	2,2	2,1	2,6	2,3	3,2	3,6	4,7
električni aparati za domaćinstvo	1,2	1,9	2,0	1,9	2,6	2,8	3,7	4,5
ostala trajna potrošna dobra	3,9	7,0	8,3	7,8	9,9	11,8	8,4	8,4
Duvanski proizvodi, sapun i ostali industrijski proizvodi za ličnu potrošnju	20,3	18,9	19,3	19,1	18,8	18,6	18,9	18,6

Podaci: Obračunato na osnovu dokumentacije Saveznog zavoda za privredno planiranje.

¹ Iscrpnije o proizvodnji trajnih potrošnih dobara industrijskog porekla do 1960. vidi »Jug. pregled«, 1961, decembar, str. 513—515 (145—147).

Na porast potrošnje trajnih potrošnih dobara pozitivno je uticao i stalan porast potrošačkih kredita naročito kredita sa dužim rokom i povoljnijim uslovima otplate. U periodu 1957—1963. iznos ovih kredita sa dužim rokom vraćanja povećan je za gotovo 10 puta (najveći porast od svih vrsta potrošačkih kredita). Upravo ova vrsta kredita služi za nabavku skupljih električnih aparata za domaćinstvo i drugih trajnih potrošnih dobara. S obzirom na sadašnje cene i nivo ličnih dohodaka, promet skupljih vrsta električnih aparata bio bi znatno ograničeniji bez većeg angažovanja kredita.

PROIZVODNJA

Povoljne mogućnosti za plasman električnih aparata za domaćinstvo na domaćem tržištu uticale su da se jedan deo slobodnih kapaciteta elektroindustrije i elektromašingradnje orijentiše na proizvodnju ovih aparata, tako da se tom proizvodnjom počeo baviti velik broj proizvođača, ali uglavnom kao dopunskom delatnošću. (Tabela 2.)

TABELA 2 — BROJ PRIVREDNIH ORGANIZACIJA — PROIZVOĐAČA ELEKTRIČNIH APARATA ZA DOMAĆINSTVO 1957—1963.

Proizvođači	1959	1961	1963
Proizvođači termičkih aparata	24	28	32
Proizvođači frižidera	4	5	4
Proizvođači ostalih aparata za domaćinstvo	5	7	13

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 169, 236, i 308.

Pored ovih proizvođača, proizvodnjom električnih aparata za domaćinstvo ili delova bave se i druge privredne organizacije (finalisti često koriste slobodne kapacitete drugih preduživačkih preduzeća-kooperanata), tako da ih je krajem 1964. zajedno sa kooperantima, bilo ukupno oko 60. Međutim, veoma je mali broj specijalizovanih proizvođača ovih aparata. Naprotiv, izradom istog proizvoda bavi se više preduzeća. Na primer, proizvodnjom frižidera za domaćinstvo bave se 4 preduzeća (»Georgi Naumov« iz Bitolja, »Obod« sa Cetinja, »Em-Himo« iz Maribora i »Sloboda« iz Čačka), proizvodnjom grejača za vodu (bojlara) — 8 preduzeća, električnih štednjaka — 9, pegli — 7, grejalica — 10 i usisivača za prašinu — 4. preduzeća.

OPREMLJENOST I TEHNOLOGIJA PROIZVODNJE. U početnoj fazi razvoja kapaciteti za proizvodnju električnih aparata nisu bili opremljeni odgovarajućom opremom, budući da su ranije imali drukčiju proizvodnju orijentaciju. Međutim, uporedo sa razvojem proizvodnje proširivani su i proizvodni kapaciteti, i to rekonstrukcijom postojećih i izgradnjom novih pogona.

Tehnologija proizvodnje zasnivala se u početku na inostranim licencama i inostranoj tehničkoj dokumentaciji, uz veliki uvoz delova. U 1961. preduzete su mere za ograničenje uvoza delova za sklapanje, što je uticalo da se proizvođači više orijentišu na domaću proizvodnju ovih delova i sopstvenu tehničku dokumentaciju. Dosad još nije osvojena samo proizvodnja nekih delova za mašine za pranje rublja.

PODELA RADA I STVARANJE POSLOVNIH UDRUŽENJA. Specijalizacija proizvodnje pretpostavljala je međusobnu podelu rada između proizvođača, odnosno tehnološku saradnju grupa fabrika na podeli asortimana pojedinih artikala, što je dovelo do stvaranja poslovnih udruženja (zajednica). Tako je u 1955. na području zagrebačkog industrijskog basena osnovana poslovna zajednica »EKA«, u 1956. u Sloveniji — poslovna zajednica »MARIS« (Mariborska industrijska skupnost), a u 1957. u Beogradu — zajednica proizvođača »Standard«.

Poslovne zajednice znatno su doprinele daljem unapređenju tehnološke saradnje među mnogobrojnim proizvođačima, ali nisu uspele da međusobno i među svojim članovima sprovedu potpunu specijalizaciju i podelu rada.

ZAPOSLENO OSOBLJE. Industrija za proizvodnju električnih aparata za domaćinstvo, naročito u početnoj fazi svog razvoja, nije raspolagala potrebnim brojem stručnog osoblja (ni konstrukcionog niti proizvodnog). Pošto se u početku proizvodnja oslanjala na strane licence i dokumentaciju, kao i na tehničku saradnju sa stranim firmama (uvoz delova i montaža po tehničkoj dokumentaciji inostranih firmi, itd.), inženjersko-tehničko i visokokvalifikovano osoblje obučavano je u stranim fabrikama. Sada je taj proces uglavnom završen, tako da elektroindustrija i elektromašingradnja raspolažu osnovnim proizvodnim i konstrukcionim kadrovima.

OBJM I STRUKTURA PROIZVODNJE. Proizvodnja električnih aparata za domaćinstvo razvijala se veoma brzo. U 1956. proizvedeno je ukupno oko 2.500 tona električnih aparata za domaćinstvo, u vrednosti od 2,3 milijarde din., a u 1963. blizu 29.000 tona, u vrednosti od 27,5 milijardi dinara. (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNIH APARATA ZA DOMAĆINSTVO 1956—1961.

Godina	Ukupno	Termički aparati	Frižideri	Ostali aparati
1956	2.571	2.219	313	39
1957	3.547	3.095	393	59
1958	5.515	4.767	490	268
1959	7.903	6.732	1.040	131
1960	9.948	7.246	2.080	622
1961	13.741	9.320	3.859	562
1962	20.828	15.661	4.688	479
1963	28.798	20.154	7.890	754
Indeks 1963:1956	1.120	906	2.520	1.930

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 136, 169 i 236.

Ovakav razvoj proizvodnje rezultat je visoke potražnje ovih proizvoda na domaćem tržištu, što je, sa malim odstupanjima u pojedinim godinama, karakteristično za ceo period 1956—1963. godine.

Proizvodnja pojedinih električnih aparata za domaćinstvo u periodu 1956—1963. nije bila ravnomerna, bilo usled nejednačenosti potražnje na tržištu, bilo zbog preorijentacije potrošača na drugu vrstu proizvoda. Na primer, proizvodnja rešoa brzo opada zbog veće orijentacije potrošača na kupovinu štednjaka (električnih i plinskih), što opet dovodi do brzog razvoja proizvodnje štednjaka. Sličan slučaj je i sa porastom proizvodnje usisivača, grejača za vodu, aparata za pranje rublja, frižidera i dr. (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROIZVODNJA ELEKTRIČNIH APARATA ZA DOMAĆINSTVO, 1956—1963.

	(U hiljadama komada)							
Električni aparati	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Pegle	116	165	138	198	263	251	313	365
Rešoi	327	274	284	277	449	415	340	200
Štednjaci	18	12	42	51	55	64	195	200
Grejači za vodu	5	12	20	24	38	49	76	100
Grejalice	10	20	35	20	25	41	42	55
Aparati za pranje rublja	1	2	10	8	9	8	16	25
Frižideri	8	6	12	20	37	66	76	100
Aparati za kuvanje	—	—	—	—	—	12	8	43
Usisivači	—	2	7	24	40	40	47	81
Ostali aparati	—	—	5	20	37	50	70	90

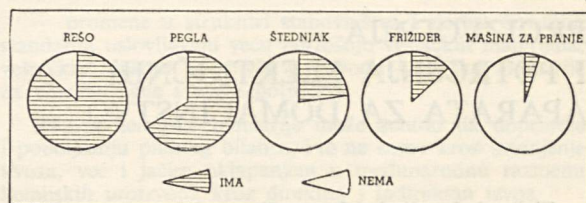
Podaci: Savet za mašingradnju i elektroindustriju Savezne privredne komore.

SNABDEVENOST DOMAĆINSTAVA ELEKTRIČNIM APARATIMA

S obzirom da je domaća industrija poslednjih godina uspeła da razvije i proizvodnju skupljih električnih aparata (frižidera, aparata za pranje rublja, štednjaka i sl.), električni

GRAFIKON — SNABDEVENOST DOMAĆINSTAVA ELEKTRIČNIM APARATIMA U 1963.

(Procent od ukupnog broja elektrificiranih domaćinstava)

aparati za domaćinstvo u upotrebi najvećim delom su iz domaće proizvodnje, a svega 10% iz uvoza. (Kod frižidera, na primer, uvozni aparati čine 18% od ukupnog broja.) Izuzetak u tome čine aparati za pranje rublja, od kojih su oko 45% iz uvoza.

I pored toga što su domaća proizvodnja i uvoz električnih aparata za domaćinstvo u periodu 1956—1963. zadovoljavali potražnju na tržištu (koja u poslednje vreme opada), broj domaćinstava koja upotrebljavaju ove aparate još uvek je relativno mali u poređenju sa ukupnim brojem elektrificiranih domaćinstava. (Tabela 5.)

TABELA 5 — UKUPAN BROJ ELEKTRIČNIH APARATA U UPOTREBI U DOMAĆINSTVIMA KRAJEM 1963.

Električni aparati	Aparati u upotrebi (u hiljadama komada)	Iz uvoza (u hiljadama komada)	Procent od		Utrošak električne energije u GWh
			elektrificiranih domaćinstava	ukupnog broja domaćinstava	
Pegle	2.000	200	67	45	300
Rešoi	2.586	20	86	57	782
Štednjaci	687	50	23	15	900
Grejači za vodu	364	40	12	8	543
Grejalice	278	30	9	6,2	138
Aparati za pranje rublja	143	64	5	3	72
Frižideri	395	70	13	9	99
Aparati za kuvanje	78	15	3	2	12
Usisivači	276	35	9	6	6
Ostali aparati	572	300	19	13	6

Podaci: »Nova trgovina«, br. 10/63, str. 399.

Ovakvo stanje posledica je niza faktora: seosko stanovništvo još nije masovan potrošač ovih aparata (izuzev rešoa, pegli i sl.); izvestan deo domaćinstava u gradu i prigradskim naseljima još nema dovoljno novčanih sredstava ili stambenih uslova da bi zadovoljio potrebe u ovim proizvodima višeg standarda; visoke cene proizvoda ograničavaju krug kupaca, itd.

U poslednje vreme dolazi do šire upotrebe plinskih termičkih aparata. Na ovo su naročito uticali povoljne cene plina, porast cena i povremena ograničenja potrošnje električne energije, kao i mogućnost primene plinskih aparata i u neelektrificiranim naseljima.

PERSPEKTIVE RAZVOJA

Dosadašnja proizvodna iskustva, nepotpuno iskorišćeni kapaciteti elektroindustrije i elektromašingradnje i orijentacija proizvođača na veću specijalizaciju, kao i dalji porast lične potrošnje i dalja elektrifikacija zemlje, stvaraju povoljne uslove za brži razvoj proizvodnje električnih aparata za domaćinstvo. Postepena specijalizacija proizvodnje omogućuje dalje proširenje asortimana i na aparate koji se u zemlji sada ne proizvode. Pored toga, specijalizovana i visoko serijska proizvodnja utiče i na sniženje proizvodnih troškova i na stvaranje povoljnijih mogućnosti za veći plasman ovih proizvoda na domaćem i stranom tržištu.

M. B.

PENZIJSKO OSIGURANJE

Penzijskim osiguranjem u Jugoslaviji je obuhvaćeno oko 11.200.000 građana — aktivnih osiguranika i članova njihovih porodica, što čini oko 60% ukupnog stanovništva u zemlji. Broj uživalaca penzije raste iz godine u godinu, i to brže od broja aktivnih osiguranika: u periodu 1957—1964. broj aktivnih osiguranika povećan je za 54%, a broj uživalaca penzija za 70%. U toku 1964. penziju je uživalo oko 785.000 korisnika, od kojih oko 284.000 ličnu (starosnu), oko 211.000 porodičnu, i oko 290.000 invalidsku. U istoj godini na 100 aktivnih osiguranika bilo je 19 penzionera, od čega 7 ličnih, 7 invalidskih i 5 porodičnih.

Društveni značaj invalidskog i penzijskog osiguranja u celini, kao kategorije ekonomske i socijalne politike, može se videti i iz podataka o rashodima za ove grane osiguranja. U 1964. ukupni rashodi (prema proceni) za ove dve grane osiguranja iznosili su 238,6 milijardi din. (ili 6,05% od nacionalnog dohotka društvenog sektora privrede), od čega 156,2 milijarde din. za penzijsko osiguranje (3,96% od nacionalnog dohotka) i 82,4 milijarde din. (2,09% od nacionalnog dohotka) za invalidsko osiguranje.¹

Međutim, i pored velikih izdataka za penzijsko osiguranje, prosečni nivo penzija zaostaje u poređenju sa prosečnim nivoom dohodaka aktivnih osiguranika. Isto tako, zaostaju i penzije lica penzionisanih u ranijim godinama u odnosu na penzije lica penzionisanih poslednjih godina. Uzroci ovakvom stanju leže pre svega u dosta povoljnim uslovima za sticanje penzije, jer se penzija u visini oko 75% od ličnog dohotka stiće već sa 55 godina starosti i 35 godina staža, kao i u srazmerno niskim ličnim dohocima znatnog broja osiguranika u vreme kada ostvaruju pravo na penziju.

Dosadašnji penzijski sistem² bio je opterećen i nizom elemenata koji su imali karakter administrativnog regulisanja odnosa u penzijskom osiguranju i položaja osiguranika i fondova. Naročito je negativno delovala u ranijem sistemu degresivna skala procenata za određivanje penzije, prema kojoj je onaj koji je imao veći lični dohodak, pa prema tome više i doprinosio u fondove, ostvarivao srazmerno nižu penziju, tj. penzija se određivala degresivno na štetu viših ličnih dohodaka, u procentima od oko 63% do 78,5%. Pored toga, negativno je delovao i institut tzv. plafonskih razreda, koji su za osiguranike određenih kategorija predstavljali krajnju granicu za razvrstavanje, zbog čega mnogim osiguranicima znatan deo ličnog dohotka nije uračunat u penzijski osnov.

Pošto je ovakvo stanje u penzijskom osiguranju upućivalo na potrebu reforme kojom bi se to osiguranje uskladilo sa celokupnim društvenim razvitkom, naročito u oblasti raspodele, Savezna skupština usvojila je, 26. decembra 1964. novi Osnovni zakon o penzijskom osiguranju,³ koji će se primenjivati od 1. januara 1965. S obzirom da je jedinstvenost sistema penzijskog osiguranja zagarantovana Ustavom, kao i da oblast socijalnog osiguranja spada u osnovno zakonodavstvo, Osnovnim zakonom o penzijskom osiguranju obezbeđuju se jedinstvena prava i ravnopravnost osiguranika pod istim uslovima, jedinstvena načela za ekonomske odnose u ovoj oblasti i sigurnost u obezbeđivanju sredstava za penzijske fondove.

¹ Novim Osnovnim zakonom o penzijskom osiguranju i izmenama i dopunama Zakona o invalidskom osiguranju ovi se izdaci znatno povećavaju, pa se očekuje da će ukupni izdaci za ove dve grane osiguranja, sa obrazovanjem neophodnih rezervi, već u 1965. iznositi 368 milijardi din., što je za 42% više nego u 1964.

² Vidi »Jug. pregled«, 1958, januar, str. 39—42 (1—4), i 1960, jun. str. 365—366 (19—20).

³ »Službeni list SFRJ«, 51/64.

Penzijsko osiguranje dobilo je bitno novo obeležje davanjem širokih nadležnosti i propisivanjem obaveza za samoupravne organe u oblasti socijalnog osiguranja. Samoupravnim institucijama penzijskog osiguranja ostavljeno je da samostalno rešavaju niz pitanja od bitnog materijalnog interesa za osiguranike, kao što su: usklađivanje penzija sa ekonomskim kretanjima; određivanje zaštitnog dodatka i najvišeg iznosa ličnog dohotka koji ulazi u penzijski osnov, a time i određivanje raspona između najniže i najviše penzije; određivanje valorizacionih faktora radi valorizacije ličnih dohodaka prilikom utvrđivanja penzijskog osnova; sprovođenje penzijskog osiguranja za pripadnike samostalnih delatnosti; uspostavljanje penzijskog osiguranja ugovorima za neosigurane kategorije; uvođenje i sprovođenje dobrovoljnog osiguranja; određivanje stopa doprinosa i upravljanje fondovima koji se obrazuju u okviru republičkih zajednica socijalnog osiguranja.

USKLAĐIVANJE PENZIJA SA OPŠTIM EKONOMSKIM KRETANJIMA

Najznačajniju novinu u penzijskom sistemu predstavljaju zakonske odredbe o usklađivanju penzija sa opštim ekonomskim kretanjima u zemlji, što je od najneposrednijeg uticaja na materijalni položaj penzionera uopšte.

Predviđaju se sledeći oblici usklađivanja penzija sa ekonomskim kretanjima:

- obavezno usklađivanje penzija, početkom svake godine, sa porastom troškova života, ukoliko ti troškovi u toku prethodne godine dostignu minimalni porast od 3% u proseku za celu republiku. Pošto su troškovi života i struktura lične potrošnje različiti po republikama, a sredstva za penzijsko osiguranje formiraju se pri republičkim zajednicama, odluku o visini povećanja penzija donose republičke zajednice socijalnog osiguranja;

- naknada penzionerima za takva povećanja cena artikala lične potrošnje i usluga do kojih dolazi odlukom političkih organa, kao što su, na primer, opšte povećanje cena hleba, šećera i masti, povećanje stanarina, i sl.;

- povećanje penzija u skladu sa porastom ličnih dohodaka zaposlenih a u zavisnosti od stanja penzijskih fondova, opšteg porasta produktivnosti rada i nacionalnog dohotka;

- razmatranje opšteg nivoa penzija najmanje jedanput u toku pet godina, radi otklanjanja osetnijeg zaostajanja penzija iz ranijih godina sa opštim kretanjima ličnih dohodaka i standarda uopšte. Za sprovođenje ovih mera nadležni su i odgovorni samoupravni organi: Jugoslovenska i republičke zajednice socijalnog osiguranja.

USLOVI ZA STICANJE I VISINA PENZIJE

Izmenama uslova za sticanje penzije uspostavlja se veća zavisnost između visine i dužine trajanja ulaganja u penzijske fondove, s jedne, i visine penzije, s druge strane. Stvorene su i mogućnosti da zaposlena lica dužim radnim vekom obezbeđe sebi veću penziju. Time će i u ovoj oblasti još više doći do izražaja princip raspodele prema radu.

Ostvaren je u potrebnoj meri princip uzajamnosti i solidarnosti svih osiguranika, kojim se obezbeđuju: povoljniji uslovi za sticanje penzije za žene, zaštitni dodatak za osiguranike koji zbog malog staža i niskog ličnog dohotka ostvaruju izuzetno nisku penziju, beneficirano sticanje penzije za pojedine kategorije, povoljniji uslovi za sticanje porodične penzije, povoljniji uslovi u invalidskom osiguranju u celini, i sl.

Radnicima se omogućuje da sa penzijskim stažom od 40 (žene 35) godina, bez obzira na godine života, mogu da steknu penziju u visini od 85% svog ličnog dohotka ostvarenog kao prosečno primanje u toku višegodišnjeg rada. U dosadašnjem sistemu takva mogućnost nije bila pravo osiguranika, već su rukovodstva preduzeća odnosno ustanova odlučivala o tome da li će zadržati radnika koji ima 55 (žene 50) godina života a želi da radi preko 35 (žene 30) godina staža.

Pravo na penziju može se steći i sa 20 i 15 godina radnog staža, ali pod uslovom da osiguranik ima 60 (žena 55) odnosno 65 (žena 60) godina života. Po dosadašnjem sistemu, međutim, radnik koji nije imao najmanje 35 godina staža nije mogao da ostvari penziju pre 65. godine života (žena sa manje od 30 godina staža) nije mogla da ostvari penziju pre 55. godine života).

U odnosu na dosadašnji sistem, novinu predstavlja i ublažavanje tzv. gustine staža kao uslova za ostvarivanje penzije. Ranije je osiguranik, srazmerno ukupnoj dužini penzijskog staža, bio obavezan da provede određeno vreme u osiguranju pred penzionisanje. Sada je gustina staža zadržana samo za osiguranike koji će penziju ostvarivati pod opštim uslovima, a sa stažom manjim od 20 godina. (vidi odeljak »Penzijski osnov od koga se određuje penzija«, str. 471).

Radnik može da ostvari penziju i pre navršenih 60 (žene 55) godina života, pod uslovom da ima najmanje 35 (žena 30) godina penzijskog staža. U tom slučaju penzija koja bi pripadala prema navršenom stažu (između 35 i 40 godina) smanjuje se za po 2% za svaku godinu ranijeg odlaska u penziju pre navršenih 60 (žene 55) godina života za osiguranike sa 38 i 39 godina staža, odnosno sa po 2,5% za osiguranike sa po 35, 36 i 37 godina staža. Naravno, ako radnik ima 40 (žena 35) godina staža, penzija mu iznosi 85% bez obzira na godine života.

Smanjenje penzije po ovom osnovu je opravdano, jer takav osiguranik ne samo da manje doprinosi u fond, već i više uzima iz fonda. On počinje ranije da koristi penziju, pa se očekuje da će je duže i koristiti nego osiguranik sa istim stažom koji se kasnije penzionise.

Zbog onih osiguranika koji će narednih godina odlaziti u penziju pod uslovima predviđenim dosadašnjim propisima (35 godina staža i 55 godina života, odnosno za žene 30 godina staža i 50 godina života), predviđen je prelazni period za stupanje na snagu odredaba koje se odnose na prevremenu penziju. Tako, dok se ne navršši 5 godina od početka primene novog zakona, osiguranici mogu da ostvaruju penziju i pre 60 (žene 55) godina života a da se pri tom na njih ne primenjuje smanjenje po osnovu prevremene penzije, ako ispunjavaju sledeće uslove:

muškarci — da u 1965. godini imaju 35 godina penzijskog staža i 55 godina života, u 1966. godini — 36 i 56, u 1967 — 37 i 57, u 1968 — 38 i 58, i u 1969. godini — 39 godina penzijskog staža i 59 godina života;

žene: da u 1965. godini imaju 30 godina penzijskog staža i 50 godina života; u 1966 — 31 i 51, u 1967 — 32 i 52, u 1968 — 33 i 53, i u 1969. godini — 34 godine penzijskog staža i 54 godine starosti.

Za osiguranike koji ne ispunjavaju ove uslove a ostvaruju penziju pre 60 (žene 55) godina života i pre 40 (žene 35) godina staža, smanjenje penzije u prelaznom periodu do 1968. je nešto blaže, i to: za po 1% (umesto 2%) za muškarce sa 38 ili 39 godina penzijskog staža i za žene sa 33 ili 34 godine penzijskog staža, a za po 1,5% (umesto 2,5%) za muškarce sa 35, 36 ili 37 godina penzijskog staža i za žene sa 30, 31 ili 32 godine penzijskog staža.

* * *

Predviđene uslove za sticanje prava na penziju moći će da ostvari najveći broj sadašnjih osiguranika, jer ogromnu većinu zaposlenih čini mlada radna snaga. (Tabela 1.)

Promene u uslovima za sticanje prava na penziju odgovaraju već dosad ispoljenim tendencijama da osiguranici ostanu u radnom odnosu i po ispunjenju uslova za penziju ili da produžavaju da rade i posle penzionisanja.

Podaci o prosečnom stažu i prosečnim godinama života uživalaca penzije koji su penzionisani, na primer, u 1961. i 1962, pokazuju da su prosečan staž (muškaraca) i prosečne godine života (i muškaraca i žena) na dan penzionisanja veći od staža i godina života koji su starim zakonom bili propisani kao maksimalni. (Tabela 2.)

TABELA 1 — ZAPOSLENO OSOBLJE PO STAROSNIM GRUPAMA U PRIVREDI I VANPRIVREDNIM DELATNOSTIMA 1961.

Starosne grupe	(U hiljadama)					
	Ukupno		U privrednim delatnostima		U vanprivrednim delatnostima	
	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene
Ukupno	2.595,4	934,4	1.990,4	722,6	605,0	211,8
do 19	131,6	89,9	113,7	77,7	17,9	12,2
20—24	432,9	165,0	345,8	131,7	87,1	33,3
25—29	517,3	197,3	411,0	156,7	106,3	40,6
30—34	459,3	175,1	347,4	132,4	111,9	42,7
35—39	341,3	114,3	242,4	81,2	98,9	33,1
40—44	181,8	61,0	133,9	44,9	47,9	16,1
45—49	194,5	65,2	145,2	48,6	49,3	16,6
50—54	182,8	35,6	138,3	26,9	44,5	8,7
55—59	94,2	18,3	70,0	13,6	24,2	4,7
60—64	37,5	7,3	26,8	5,2	10,7	2,1
65 i više	19,2	4,1	13,6	2,8	5,6	1,3
Nepoznato	3,0	1,3	2,3	0,9	0,7	0,4

Podaci: iz popisnog materijala Saveznog zavoda za statistiku iz 1961. uzeti su podaci o delatnosti i starosnim grupama (bez označenja pola). Iz Statističkog godišnjaka FNRJ za 1962. uzeti su, iz tabele 201—12 »radnici i službenici po kvalifikaciji i starosti« (strana 60), podaci po polu i starosnim grupama u rasponima do 19 godina, 20—34, 35—49, 50—64, i 65 i više godina. U svakom rasponu starosnih grupa te tabele uzet je odnos muškaraca i žena i taj odnos primenjen u odgovarajućem rasponu ove tabele.

TABELA 2 — PROSEČAN STAŽ I PROSEČNE GODINE ŽIVOTA UŽIVALACA PENZIJE NA DAN PENZIONISANJA U 1961. I 1962.*

	Penzionisani godine			
	1961		1962	
	muškarci	žene	muškarci	žene
Prosečan staž				
Starosni penzioneri	35,4	28,0	35,3	27,8
Invalidski penzioneri	20,5	15,4	21,3	16,1
Prosečne godine života				
Starosni penzioneri	59,1	55,4	58,9	55,4
Invalidski penzioneri	52,1	49,1	53,7	49,2

* Bez boračkih penzija.

Starosna struktura osiguranika penzionisanih u 1961. i 1962 (pune i nepune starosne penzije) pokazuje da je u godinama do 55 godina života penzionisano oko 22% muškaraca odnosno u godinama do 50 godina života oko 16% žena. (Tabela 3.)

Od ukupnog broja osiguranika penzionisanih u 1961. odnosno 1962, oko 45% (muškarci) odnosno 35% (žene) imalo je na dan penzionisanja preko 35 odnosno preko 30 godina penzijskog staža. (Tabela 4.)

Novi uslovi za sticanje prava na penziju odgovaraju i dužini trajanja života lica penzionisanih sa 50 i više godina starosti. Podaci o trajanju korišćenja penzije pokazuju da takvi penzioneri relativno duže žive posle penzionisanja, odnosno da je vreme korišćenja penzije u odnosu na ukupan životni vek relativno dugo. (Tabela 5.)

Iz navedenih podataka proizilazi da postoji verovatnoća da bi muškarac koji ostvari punu penziju sa 35 godina staža i navršenih 55 godina života uživao tu penziju u opštem proseku 18,39 godina; žena koja ostvari punu penziju sa 30 godina staža i navršenih 50 godina života uživala bi tu penziju u opštem proseku 24,27 godina; muškarac koji bi ostvario nepunu penziju sa 15 godina staža i 65 godina života primao bi tu penziju u opštem proseku 11,88 godina; žena koja bi ostvarila nepunu penziju sa 15 godina staža i 55 godina života primala bi tu penziju u opštem proseku, 20,22 godine; itd. U ovom poslednjem slučaju trajanje uživanja penzije bilo bi duže nego što je trajao radni odnos na osnovu kojeg je penzija stečena.

TABELA 3 — STAROSNA STRUKTURA OSIGURANIK A PENZIONISANIH U 1961. I 1962 (PUNE I NEPUNE STAROSNE PENZIJE)*

Godine starosti	(U procentima)			
	Muškarci		Žene	
	1961	1962	1961	1962
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0
50			16,02	15,47
51			9,93	9,21
52			7,39	7,27
53			5,66	6,37
54			5,56	5,60
55	20,87	22,38	14,54	14,55
56	12,31	12,76	8,05	8,52
57	10,38	10,01	5,41	6,18
58	9,25	9,04	5,01	5,20
59	7,85	7,48	3,96	4,26
60	6,57	6,98	3,93	4,16
61	5,66	5,15	3,46	2,88
62	3,86	4,35	2,53	2,34
63	3,02	3,07	1,45	1,96
64	2,43	2,25	1,33	1,11
65	4,61	5,15	1,48	0,98
66	3,95	3,20	1,13	1,02
67	1,98	1,85	0,53	0,75
68	1,36	1,24	0,60	0,40
69	1,14	1,08	0,50	0,54
70	0,93	0,86	0,48	0,29
70 i više	3,83	3,15	1,05	0,94

* Podaci se odnose na starosne penzije stečene po ispunjenju opštih uslova, bez vojnih, boračkih i administrativnih penzija.

TABELA 4 — STRUKTURA OSIGURANIK A PENZIONISANIH U 1961. I 1962. PO PENZIJSKOM STAŽU (PUNE I NEPUNE STAROSNE PENZIJE)*

Godine staža	(U procentima)			
	Muškarci		Žene	
	1961	1962	1961	1962
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0
15	0,41	0,55	5,04	5,91
16	0,34	0,42	2,78	2,82
17	0,21	0,35	2,33	2,21
18	0,33	0,46	2,06	2,38
19	0,42	0,34	1,73	1,63
20	0,44	0,52	2,93	2,63
21	0,46	0,42	2,36	2,28
22	0,36	0,38	2,06	2,13
23	0,40	0,40	1,98	1,59
24	0,41	0,38	1,45	1,71
25	0,54	0,44	2,48	2,61
26	0,45	0,47	1,48	1,77
27	0,52	0,49	1,95	1,57
28	0,63	0,50	1,68	1,67
29	0,33	0,36	1,05	1,19
30	0,72	0,68	28,52	31,49
31	0,42	0,65	12,93	11,17
32	0,68	0,54	7,47	7,89
33	0,54	0,44	6,36	5,24
34	0,56	0,47	3,96	3,57
35	41,67	44,58	3,11	2,94
36	17,27	16,90	1,38	1,57
37	11,39	10,39	0,98	0,77
38	7,30	6,85	0,80	0,69
39	4,85	3,98	0,38	0,25
40	3,02	2,76	0,20	0,19
41	5,33	5,28	0,55	0,13

* Podaci se odnose na starosne penzije stečene po ispunjenju opštih uslova, bez vojnih, boračkih i administrativnih penzija.

Prema podacima za 1958—1959, prosečno trajanje uživanja penzije iznosi: za osiguranike koji se penzionišu u 50. godini — 23,0 godine (muškarci) i 25,4 godine (žene),

TABELA 5 — PROSEČNO TRAJANJE UŽIVANJA PENZIJE PO REPUBLIKAMA

Republika	Prosečno trajanje uživanja penzije ako se penzija dobija na starost od							
	50 godina		55 godina		60 godina		65 godina	
	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene
Jugoslavija	22,19	24,27	18,39	20,22	14,93	16,41	11,88	13,01
Bosna i Hercegovina	20,34	22,85	16,69	19,05	13,54	15,62	11,04	12,67
Crna Gora	23,19	25,34	19,31	21,19	15,73	17,17	12,48	13,45
Hrvatska	22,33	25,10	18,42	20,87	14,92	16,90	11,79	13,28
Makedonija	23,19	24,48	19,31	20,53	15,73	16,78	12,48	13,34
Slovenija	23,19	25,55	19,31	21,26	15,73	17,17	12,48	13,45
Srbija	21,94	23,65	18,17	19,66	14,67	15,92	11,59	12,60

Podaci: »Tablica mortaliteta za period 1952—1954. za FNRJ i narodne republike« — Savezni zavod za statistiku, 1960.

u 55. godini — 19,0 (muškarci) i 21,2 godine (žene), i u 60. godini — 15,4 godine (muškarci) i 17,2 godine (žene).⁴

PENZIJSKI OSNOV OD KOJEG SE ODREĐUJE PENZIJA

Penzijski osnov od kojeg se određuje penzija čini prosek ličnog dohotka koji je radnik ostvario za 5 godina u toku poslednjih 10 godina pre penzionisanja ili u toku bilo kojih 10 uzastopnih godina osiguranja. Ovo je u skladu sa osnovnim principom novog sistema da merilo za određivanje penzije treba da bude doprinos pojedinca fondovima i društvu uopšte. Dosad je, međutim, kao osnovica za određivanje penzije uziman lični dohodak samo iz jedne, poslednje godine, što je često predstavljalo uzrok subjektivnim odlukama i izvor zloupotreba (podešavanje ličnog dohotka u poslednjoj godini pred penzionisanje radi sticanja veće penzije).

Penzijski osnov se, međutim, ne utvrđuje mehaničkim sabiranjem ličnih dohodaka iz više godina. Da bi se otklonilo negativno dejstvo koje na formiranje penzijskog osnova mogu da imaju osetnija povećanja ličnih dohodaka, Zakonom je predviđeno da se svi lični dohoci iz ranijih godina za određeni procent valorizuju na nivo ličnih dohodaka iz godine pre penzionisanja. Ova valorizacija vrši se prema opštem proseku kretanja ličnih dohodaka na području jedne republike. Valorizacione koeficijente pomoću kojih se vrši valorizacija utvrđuju republičke zajednice socijalnog osiguranja.

Odlukom Savezne skupštine utvrđuje se šta sve kao lični dohodak ulazi u penzijski osnov. Po pravilu to je lični dohodak ostvaren za rad u redovnom i produženom (prekovremenom) radu, utvrđen po završnom računu, saglasno načinu na koji se opštim aktima radnih organizacija vrši raspodela dohotka na lične dohotke.

ZAŠTITNI DODATAK I NAJVIŠI IZNOSI PENZIJSKIH OSNOVA

Zaštitni dodatak, koji je i dosad postojao, obezbeđuje se onim osiguranicima čija je visina penzije — zbog nedovoljnog penzijskog staža i niskog ličnog dohotka — ispod određenog iznosa, pod uslovom da im je penzija jedini izvor prihoda. Visinu zaštitnog dodatka utvrđuju republičke zajednice socijalnog osiguranja u zavisnosti od kretanja ličnih dohodaka i u srazmeri prema najnižim ličnim dohocima u republici.

Republičke zajednice određuju i najviše iznose penzijskih osnova, tj. najviše iznose ličnih dohodaka koji mogu biti uzeti u obzir za određivanje penzijskog osnova.

⁴ Podaci iz studije Instituta društvenih nauka — Centra za demografska istraživanja: »Demografska problematika penzijskog sistema«, Beograd, 1964.

Uvođenjem ova dva instrumenta Zakon obezbeđuje raspone između najnižih i najviših penzijskih primanja koji se u republici mogu smatrati oportunističkim.

BENEFICIRANI STAŽ

Radnicima koji rade na poslovima naročito teškim ili štetnim po zdravlje, kao i radnicima čiji je profesionalni rad posebne prirode i težine, efektivno trajanje takvog rada računa se u penzijski staž sa uvećanim trajanjem. Visina uvećanog trajanja je različita — u zavisnosti od težine rada.

Radnicima koji rade na najtežim poslovima svakih 12 meseci računa se kao 18 meseci staža, što znači da će ova lica ostvariti penzijski staž od 40 godina sa oko 27 godina takvog efektivnog rada. Po Zakonu, to su za sada: piloti civilnog vazduhoplovstva, ronici, kesonci, radnici zaposleni na neposrednoj proizvodnji u jamama rudnika u kojima se eksploatišu nuklearne sirovine i pripadnici organa sanitetske službe na ispitivanju i treniranju letaća.

Dругој категорији радника сваким 12 месеци računa se kao 16 meseci staža, što znači da će oni penzijski staž od 40 godina steći sa 30 godina trajanja takvog rada. Po Zakonu, to su: radnici zaposleni u rudnicima neposredno na proizvodnji na podzemnim poslovima, radnici zaposleni u jamama rudnika u kojima se eksploatišu nuklearne sirovine (ali ne na neposrednoj proizvodnji) i radnici zaposleni u vazdušnom saobraćaju na poslovima radio-telefrafiste i letaća radio-navigatora.

Trećoj kategoriji radnika svakih 12 meseci rada računa se kao 15 meseci penzijskog staža, tako da će oni staž od 40 godina steći sa 32 godine efektivnog rada na takvim radnim mestima. Po Zakonu, to su: radnici zaposleni u rudnicima, ali ne neposredno na proizvodnji, već na radnim mestima koja su vezana za proizvodnju na podzemnim poslovima (upravnici i inženjeri, poslovođe itd.), radnici u laboratorijama pri nuklearnim reaktorima i radnici na poslovima dekontaminacije u institutima za nuklearne nauke.

Vreme provedeno u radnom odnosu sa efektivnim punim radnim vremenom računa se u penzijski staž sa uvećanim trajanjem i invalidima rada sa telesnim oštećenjem I do IV stepena i ratnim i mirnodopskim vojnim invalidima od I do IV grupe.

Pitanje novih radnih mesta na kojima se efektivan rad računa u penzijski staž sa uvećanim trajanjem, reguliše se isključivo saveznim zakonom.

Ovakve pogodnosti su opravdane, jer se radnici na spomenutim radnim mestima u većoj meri iscrpljuju, a štetan uicaj na život i zdravlje takvih radnika nije moguće trajno otkloniti merama zaštite na radu, poboljšanjem organizacije i tehnološkog procesa rada, skraćivanjem radnog vremena ili na neki drugi način.

Radne organizacije u kojima su zaposlena lica sa beneficiranim stažom plaćaju dodatni doprinos fondovima invalidsko-penzijskog osiguranja. Time se fondovi materijalno obezbeđuju za povećani rizik koji nastaje ranijim odlaskom takvih lica u penziju i dužim korišćenjem penzije.

USLOVI ZA STICANJE I VISINA PENZIJE VOJNIH OSIGURANIK A I SLUŽBENIK A UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Uslovi rada i potrebe službe u Armiji i službi unutrašnjih poslova takve su prirode i težine da je za osiguranike koji rade na određenim dužnostima u ovim službama opravdano predvideti povoljnije uslove za sticanje penzije. Potrebe službe u ovim ustanovama najčešće zahtevaju bržu promenu kadrovskog sastava, jer poslove na određenim radnim mestima ne mogu uopšte da obavljaju lica u starijim godinama. Pored toga, na mnogim mestima radni uslovi su takvi da brže iscrpljuju radnika.

Posebni uslovi pod kojima vojni osiguranici i službenici unutrašnjih poslova stiču pravo na penziju jesu:

— računanje vremena provedenog na takvim radnim mestima odnosno dužnostima sa uvećanim trajanjem, tako da se — u zavisnosti od prirode i težine posla — 12 meseci efektivnog rada uračunava kao 18, 16 ili 15 meseci penzijskog staža;

— ova lica mogu steći penziju sa najmanje 20 godina staža bez obzira na godine života, ako im je radni odnos prestao odlukom nadležnog organa zbog potreba službe, s tim da im penzija za 20 godina staža iznosi 55% od penzijskog osnova (žene 57,5%), i dalje se povećava za određeni procent za svaku godinu preko 20 godina staža, tako da najviša penzija, kao i za ostale osiguranike, iznosi 85% od penzijskog osnova;

— vojni osiguranici odnosno službenici unutrašnjih poslova koji su penzionisani sa manje od 40 (žene 35) godina staža, ako se kao penzioneri ponovo zaposle, imaju pravo da pored ličnog dohotka primaju i deo svoje penzije — 25% odnosno 50%, u zavisnosti od čina odnosno klase, tj. od radnog mesta sa kojeg su penzionisani.

Radna mesta odnosno dužnosti na koje se odnose napred navedeni posebni uslovi za sticanje prava na penziju, propisani su Zakonom.

POSEBNI USLOVI ZA STICANJE I VISINA PENZIJE BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

Određivanje posebnih uslova pod kojima borci narodnooslobodilačkog rata stiču penziju opravdano je s obzirom na posledice koje je rat ostavio na njihovo zdravstveno stanje, porodične prilike i uslove za sticanje potrebnih kvalifikacija, kao i s obzirom na veću iscrpljenost u izvršavanju zadataka posle oslobođenja.

Prema Zakonu, svim borcima narodnooslobodilačkog rata vreme učešća u narodnooslobodilačkom ratu i vreme aktivnog i organizovanog rada za narodnooslobodilački pokret uračunava se u penzijski staž, kao i ranije, u dvostrukom trajanju.

Borci koji su u narodnooslobodilački rat stupili pre 9. septembra 1943. i španski borci, stiču penziju uglavnom pod dosadašnjim uslovima, tako da sa 35 (žene 30) godina staža stiču penziju kao ostali osiguranici sa 40 (35) godina staža. Oni mogu ostvariti penziju i sa 20 godina staža i 55 godina života, tj. 5 godina ranije nego ostali osiguranici.

Posebna republička komisija može ovim borcima odrediti penziju i pre nego što napune 55 godina života (ako imaju najmanje 15 godina staža), ukoliko nađe da je to potrebno s obzirom na njihovo zdravstveno stanje i umanjenu radnu sposobnost.

Visina penzije za borce narodnooslobodilačkog rata iznosi:

— za nosioce »Partizanske spomenice 1941« uvek 100% od ličnog dohotka ostvarenog u poslednjoj godini, ili, ako je to za osiguranika povoljnije, od proseka ličnog dohotka ostvarenog u toku poslednjih pet godina;

— ostalim borcima, koji su u narodnooslobodilački rat stupili pre 9. septembra 1943, penzija se određuje od penzijskog osnova prema dužini staža. Ako takva penzija iznosi manje od 85% penzijskog osnova, uvećava se za 60%. Praktično, to znači da će svaki takav borac-muškarac ostvariti penziju u visini od 85% od penzijskog osnova već sa 19 godina, a žena sa 18 godina priznatog penzijskog staža — ako ispune ostale uslove za sticanje penzije.

Borački dodatak koji primaju borci uračunava se u penzijski osnov, čime će se znatno popraviti položaj ove kategorije osiguranika.

Učesnici narodnooslobodilačkog rata od pre 9. septembra 1943. koji se penzionišu sa penzijskim stažom od 35 (žene 30) godina, pa se ponovo zaposle kao penzioneri, pored

primanja po osnovu novog zaposlenja primaju i dalje penziju u nesmanjenom iznosu, kao svi ostali osiguranici koji su penzionisani sa 40 (žene 35) godina staža.

Za borce koji su u narodnooslobodilački rat stupili 9. septembra 1943. i kasnije, uslovi za sticanje penzije su isti kao i za sve druge osiguranike. Međutim, vreme provedeno u narodnooslobodilačkom ratu računa se i njima u dvostrukom trajanju. Pored toga, penzija im se povećava za određeni procent ako zbog nedovoljnog penzijskog staža nisu u mogućnosti da ostvare penziju u visini od 85% od penzijskog osnova. Procent povećanja iznosi za borce od 1943 — 60%, od 1944 — 30%, a za borce od 1945 — 10%. Tako će penziju u visini od 85% od penzijskog osnova imati borci iz 1943. sa 24 (žene 20) godina staža, borci iz 1944. sa 30 (žene 25) godina staža, a borci iz 1945. sa 36 (žene 31) godinu staža.

Sredstva potrebna za pokriće obaveza koje će za fondove nastajati priznavanjem borcima prava na penziju pod ovim povoljnijim uslovima, obezbeđuje fondovima penzijskog osiguranja društveno-politička zajednica.

PENZIJSKO OSIGURANJE PRIPADNIKA SAMOSTALNIH DELATNOSTI

Osnovnim zakonom potvrđeno je penzijsko osiguranje pripadnika onih kategorija samostalnih delatnosti koje su i ranije bile osigurane na osnovu zakona ili ugovora. Pored toga, novim zakonom uspostavlja se i penzijsko osiguranje samostalnih zanatlija i ugostitelja, čime se ova kategorija građana potpuno uključuje u radničko socijalno osiguranje.

Zakonom su utvrđena samo osnovna načela na kojima se može uspostaviti osiguranje pripadnika samostalnih delatnosti. Sprovođenje ovog osiguranja bliže će se regulisati i republičkim propisima ili ugovorima između profesionalnih organizacija pripadnika samostalnih delatnosti i republičkih odnosno Jugoslovenske zajednice socijalnog osiguranja.

Uslovi za sticanje penzije ovih lica (u pogledu godina staža i starosti) ne mogu biti povoljniji od onih koji su predviđeni za ostale osiguranike.

Penzije ovih lica usklađuju se sa ekonomskim kretanjima, na isti način i pod istim uslovima kao i penzije radnika.

Doprinosi za penzijsko osiguranje uplaćuju osiguranici sami, a pravo na penziju mogu da ostvaruju samo ako su uplatili sav doprinos na koji su obavezni. Izuzetno, vreme koje su proveli u radnom odnosu priznaje im se u penzijski staž na teret penzijskih fondova radnika, a sredstva za pokriće obaveza nastalih priznavanjem u penzijski staž pojedinih perioda kao što su učešće u narodnooslobodilačkom ratu, obezbeđuju se dotacijom društveno-političkih zajednica.

Ovim licima se u penzijski staž može uračunati i ranije vreme samostalne delatnosti, pod uslovom da sama obezbeđena sredstva za pokriće obaveza nastalih ovim uračunavanjem, kao i pod uslovom da je to obaveza svih pripadnika odgovarajuće kategorije. Uslovi i mogućnosti regulisanja ovog pitanja utvrđuju se ugovorima između profesionalnih organizacija pripadnika samostalnih delatnosti i republičkih odnosno Jugoslovenske zajednice socijalnog osiguranja ili republičkim propisima.

PORODIČNE PENZIJE

U regulisanju porodičnih penzija uglavnom nema krupnijih promena u odnosu na dosadašnji sistem. Promene se odnose na uslove (koji su ublaženi) za sticanje porodične penzije kada su u pitanju porodice mlađih osiguranika.

Najmanji osnov za određivanje porodične penzije može biti starosna odnosno invalidska penzija koja bi umrlom pripadala za 20 godina staža, tj. 45% (ako je umrla osiguranik žena — 55%) od penzijskog osnova. U odnosu na ranije propise, to predstavlja znatno povećanje.

Novim zakonom predviđeno je izvesno povećanje porodične penzije: za jedno dete penzija iznosi umesto 50% — 70%, za dva deteta umesto 65% — 80%, a za troje dece umesto 80% — 90% od penzijskog osnova prema kojem se određuje porodična penzija.

Porodične penzije članova porodice boraca narodnooslobodilačkog rata i španskih boraca određuju se od starosne penzije koja se utvrđuje na način kako je to predviđeno za borce. Pored toga, posebna republička komisija može izuzetno priznati porodičnu penziju i porodici borca narodnooslobodilačkog rata od pre 9. septembra 1943. i španskog borca koji je imao minimum staža za izuzetno priznavanje boračke penzije (15 godina) a tu penziju za života nije ostvario.

PREVOĐENJE DOSADAŠNJIH PENZIJA

Prevođenje penzija koje su ostvarene do 1. I 1965. izvršiće se tako što će se svim penzionerima utvrditi novi lični dohoci, od kojih će im se zatim odrediti penzije u procentima utvrđenim Zakonom. Ovi lični dohoci treba približno da odgovaraju prosečnom nivou ličnih dohodaka današnjih aktivnih osiguranika. To će se postići preračunavanjem ranijih ličnih dohodaka na nove iznose u procentima koji odgovaraju kretanju opšteg proseka ličnih dohodaka iz ranijih godina u poređenju sa 1964.

Za sve osiguranike koji su penzionisani do kraja 1960. novi lični dohodak se utvrđuje prema osiguranicičkim razredima, posebno za svaki razred, pa se takav lični dohodak uzima kao osnov za određivanje penzije. Zakonom je utvrđena sledeća skala osiguranicičkih razreda sa iznosima koji predstavljaju valorizovane lične dohotke prema kojima će se odrediti penzija licima penzionisanim po tim razredima:

Osiguranicički razred	Odgovarajući novi penzijski osnov
Ia	79.700
I	68.400
II	59.600
III	53.400
IV	48.500
V	44.500
VI	43.900
VII	40.600
VIII	37.600
IX	34.700
X	32.000
XI	31.500
XII	29.100
XIII	26.900
XIV	24.800
XV	23.000
XVI	22.900
XVII	21.600
XVIII	20.400
XIX	19.500
XX	19.200

Za osiguranike penzionisane posle 1960. prevođenje se vrši na taj način što se za osnov uzimaju njihovi lični dohoci prema kojima im je određivana penzija, valorizovani za određeni koeficijent, i to:

Osiguranicički razred	Valorizacioni faktor sa kojim se preračunava lični dohodak ostvaren			
	pre 1961	u 1961	u 1962	u 1963
Ia — V	137	128	120	114
VI — X	146	135	125	117
XI — XV	156	143	130	120
XVI — XX	167	151	136	124

Valorizacioni faktori koji su uzeti za preračunavanje ličnih dohodaka iz prethodnih godina utvrđeni su na osnovu

opšteg proseka porasta ličnih dohodaka iz prethodnih godina prema nivou ličnih dohodaka u 1964, i sadrže delom naknadu za porast troškova života, a delom naknadu za povećanje životnog standarda zaposlenih.

Pošto bi zbog ukidanja degresivne skale pojedine kategorije osiguranika bile u neravnopravnom položaju prema osiguranicima čiji se položaj njenim ukidanjem znatnije popravlja, niži lični dohoci valorizuju se sa višim faktorima.

Zakonom je predviđeno da se uživaocima koji bi po novom zakonu eventualno dobili nižu penziju od ranije, penzijska primanja isplaćuju i dalje u visini koju su ranije ostvarili.

Prevođenjem se omogućava da se dosadašnji penzioneri koriste svim pogodnostima koje pruža novi sistem i da se otklone pojedine slabosti ranijeg sistema penzijskog osiguranja.

Zakonom su predviđene ispravke za pojedine kategorije penzionera penzionisanih po ranijim propisima, na taj način što se oni prethodno razvrstavaju u viši osiguranički razred od onog u koji su bili razvrstani. Tako, na primer, penzioneri koji su po ranijem zakonu razvrstani u pojedine razrede po I kategoriji radnog mesta (visoka sprema), II kategoriji (viša sprema) i III kategoriji (srednja sprema) sa najmanje 25 godina penzijskog staža, razvrstavaju se prethodno u po jedan osiguranički razred više, odnosno penzioneri razvrstani po III kategoriji kao kvalifikovani radnici razvrstavaju se prethodno za dva razreda više.

Isto tako razvrstavaju se u po jedan razred više osiguranici koji su penzionisani po propisima važećim do početka primene Zakona iz 1957. godine, a kojima je za penzijski staž priznato vreme učešća u ratovima 1912—1918.

Primenom ovakvog sistema prevođenja povećavaju se penzije uglavnom u svim osiguraničkim razredima, pri čemu nešto više u višim osiguraničkim razredima.

FINANSIRANJE PENZIJSKOG OSIGURANJA

Sistem finansiranja penzijskog i invalidskog osiguranja počiva na sledećim osnovama:

— fondovi penzijskog i invalidskog osiguranja obrazuju se u okviru svake republičke zajednice socijalnog osiguranja;

— potrebna sredstva utvrđuju se za periode za koje se donose srednjoročni društveni planovi privrednog razvoja, s tim što to može biti period jednog ili dva srednjoročna društvena plana;

— u skladu sa utvrđenim potrebama utvrđuju se prosečne stope doprinosa za te periode;

— u penzijskim fondovima formiraju se potrebne namenske rezerve — valorizaciona i sigurnosna — koje služe za usklađivanje penzija sa ekonomskim kretanjima i za sprečavanje osetnijeg povećanja stope doprinosa pri prelasku iz jednog u drugi period;

— sredstva za penzijsko i invalidsko osiguranje obezbeđuju se doprinosima i dotacijama društveno-političkih zajednica;

— doprinosi su osnovni i dodatni; dodatni doprinosi plaćaju se za osiguranike kojima se priznaje beneficirano sticanje prava na penziju, a plaćaju ih radne organizacije kod kojih su ti radnici zaposleni;

— društveno-političke zajednice (republike i federacija) obezbeđuju fondovima sredstva za obaveze koje nastaju određivanjem penzija pod povoljnijim uslovima (izuzetne i boračke penzije, i dr.).

J. P.

AKUTNE ZARAZNE BOLESTI

NOVI OSNOVNI ZAKON O SPREČAVANJU I SUZBIJANJU ZARAZNIH BOLESTI

Novi Osnovni zakon o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti¹ određuje mere za zdravstvenu zaštitu od zaraznih bolesti čije je sprečavanje i suzbijanje od interesa za celu zemlju. Zakon određuje da opštine i njihovi organi organizuju, a zdravstvene ustanove i zdravstveni radnici, zajednice socijalnog osiguranja i njihovi fondovi, radne organizacije i građani — neposredno sprovode mere za sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti. Propisivanje mera i principa zdravstvene zaštite od zaraznih bolesti je u nadležnosti federacije.

Zakon u svim svojim odredbama ima preventivan karakter. Proširena je i lista bolesti koje se obavezno prijavljuju,² što omogućuje i uspešniju organizaciju njihovog praćenja. Proširenje liste bolesti naročito pogoduje poljoprivrednom stanovništvu, jer su lečenje i druge medicinske mere koje se preduzimaju u slučaju pojave ovih bolesti za njih besplatni (u okviru osnovnog osiguranja).

Po novom zakonu, mere za sprečavanje i suzbijanje zaraznih bolesti su: prijavljivanje, imunizacija, karantin, dezinfekcija i dezinsekcija, izolacija i lečenje, kao i opšte sanitarno-epidemiološke mere.

Praćenje kretanja zaraznih bolesti vrši se na osnovu prijavljivanja. Obaveznom prijavljivanju podleže: svaki slučaj zaraznog oboljenja od neke od bolesti navedenih u listi; svaka sumnja da postoji oboljenje od kuge, kolere, žute groznice, pegavca, povratne groznice i velikih boginja; svako kliconoštvo trbušnog tifusa, paratifusa, zaraznog trovanja hranom ili dizenterije; svako ozleđivanje od besne ili na besnilo sumnjive životinje. Pored toga, s obzirom da životinje imaju veliki udeo u širenju bolesti i pojavu tzv. zoonoza, svaka pojava neke od tih bolesti zahteva uzajamno obaveštavanje zdravstvenih odnosno veterinarskih ustanova (besnilo, bruceloza, crni pršt, ehinokokoza, kju-groznica, leptospiroza, sakagija, trihinoza ili tularemija).

Osnovni vid borbe protiv zaraznih bolesti je *imunizacija*, tj. vakcinisanje. Imunizacija je obavezna: protiv velikih boginja, tuberkuloze, difterije, tetanusa, dečje paralize i velikog kašlja — za lica određenog uzrasta; protiv

¹ »Službeni list SFRJ«, 17/64.

² Prema Osnovnom zakonu o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti iz 1964 obavezno prijavi podleže sledeće akutne zarazne bolesti: aktivna tuberkuloza (Tuberculosis activa), ankilostomijaza (Ankylostomiasis), babinja groznica (Sepsis puerperalis), besnilo (Lyssa), Brilova bolest (Morbus Brill), bruceloza (Brucellosis), crni pršt (Anthrax), crveni vetar (Erysipelas), četvrti venerična bolest (Lymphogranuloma venereum inuinalis), dečja paraliza (Poliomyelitis acuta), difterija (Diphtheria), dizenterija (Dysenteria — Enterokolitis), ehinokokoza (Echinococcosis), guba (Lepra), kapavac (Gonorrhoea), kju-groznica (Q-febris), kolera (Cholera asiatica), kuga (Pestis), kala-azar (Kala-Azar), leptospiroza (Leptospirosis), malarija (Malaria), male boginje (Morbilli), meki cir (Ulcus mole), paratifikus A i B (Paratyphus A, B), pegavac (Typhus exanthematicus), povratna groznica (Febris recurrens), sakagija (Malleus), sifilis (Syphilis), šarlah (Scarlatina), šistozomijaza (Shistosomiasis), trahom (Trachoma), trbušni tifus (Typhus abdominalis), trihinoza (Trichinosis), tularemija (Tularemia), velike boginje (Variola vera), veliki kašalj (Pertussis), zarazna žutica (Hepatitis epidemica), zarazno trovanje hranom (Toxicoinfectio alimentaris), zarazno zapaljenje moždanih opni i mozga (Meningitis epidemica), zarazno zapaljenje moždanih opni i mozga (Meningitis serosa i Meningo-encephalitis), zli grč (Tetanus), i žuta groznica (Febris flava). Pored ovih bolesti, po novom Zakonu obaveznom prijavljivanju podleže i grip (Grippa) u epidemijskom obliku.

besnila — za lica ozleđena besnom ili na besnilo sumnjivom životinjom; protiv kolere, velikih boginja i žute groznice — za sva lica koja putuju u zemlje gde ima ovih bolesti; protiv trbušnog tifusa i drugih zaraznih bolesti — kad se pojave epidemiološke indikacije. Imunizaciju vrši lekar ili medicinska sestra u prisustvu lekara. Novim zakonom svako vakcinisano lice se obavezno osigurava od mogućih štetnih posledica imunizacije.

Radi sprečavanja unošenja u zemlju i širenja tzv. karantinskih bolesti, pri svakom oboljenju, ili sumnji da postoji oboljenje, uvodi se *karantin*. On se sastoji u ograničenju slobode kretanja i stalnoj medicinskoj kontroli svih lica u kontaktu sa obolelim.

Mere *dezinfekcije* i *dezinsekcije* se obavezno sprovode na izlučevinama, ličnim i drugim predmetima, u stambenim i javnim prostorijama i prevoznim sredstvima gde je boravio bolesnik od kuge, kolere, velikih boginja, crnog prišta, difterije, trbušnog tifusa, paratifusa ili sakagije.

Izolacija je takođe jedna od važnih mera u borbi protiv širenja zaraznih bolesti. Po odredbama Zakona, obavezno se izoluju i leče u odgovarajućim zdravstvenim ustanovama bolesnici od besnila, crnog prišta, difterije, dečje paralize, gube, trbušnog tifusa, paratifusa, pegavca, povratne groznice, sakagije, tetanusa, meningitisa i svih karantinskih bolesti. Izolacija bolesnika od ostalih bolesti može se vršiti i u stanu bolesnika.

U *opšte sanitarno-epidemiološke mere* spadaju: obezbeđenje zdrave vode za piće, obezbeđenje vodâ od zagađivanja uopšte, pravilno otklanjanje otpadnih materija i održavanje sanitarno-higijenskih uslova u javnim zgradama i prevozu.

KRETANJE

AKUTNIH ZARAZNIH BOLESTI 1962—1963.

Ukupan broj prijavljenih oboljenja od akutnih zaraznih bolesti stalno raste, mada su pojedine od ovih bolesti ili potpuno suzbijene ili su u stalnom padu.³ Takođe je u porastu i broj umrlih od akutnih zaraznih bolesti. Tako je u 1963. prijavljeno 144.170 oboljenja i 725 smrtnih slučajeva, prema 114.937 oboljenja i 559 smrtnih slučajeva u 1961. Ovo se objašnjava relativno masovnim porastom izvesnih akutnih zaraza kao što su male boginje i zarazna žutica, koje se preventivnim merama ne mogu efikasno suzbijati, zatim poboljšanim sistemom otkrivanja i pooštrenom disciplinom prijavljivanja ovih bolesti. (Tabela 1).

TABELA 1 — KRETANJE NAJČEŠĆIH AKUTNIH ZARAZNIH BOLESTI U JUGOSLAVIJI 1961—1963.

Vrsta bolesti	1961		1962		1963	
	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo
Ukupno*	114.937	559	121.637	592	144.170	725
Pegavac	206	1	70	—	113	1
Trbušni tifus	3.267	26	3.854	28	2.809	16
Paratifikus	2.042	11	1.701	4	1.297	5
Dizenterija	7.375	13	6.370	14	6.741	12
Šarlah	14.770	4	20.984	3	23.240	8
Difterija	1.482	37	1.659	44	1.270	59
Male boginje	37.993	106	43.976	111	65.329	175
Veliki kašalj	15.522	52	9.767	26	12.210	25
Meningitis epidemica	695	31	948	34	692	33
Meningoencefalitis	1.130	24	4.479	34	3.164	29
Dečja paraliza	122	9	39	4	28	3
Tetanus	619	184	517	200	540	198
Crni pršt	266	3	248	3	250	2
Crveni vetar	2.249	3	2.384	5	2.605	3
Zarazna žutica	26.946	54	24.326	79	23.473	145

* Sve zarazne bolesti, a ne zbir navedenih bolesti.

³ O kretanju zaraznih bolesti do 1957, vidi: »Jug. pregled«, 1958, novembar, str. 453—454 (47—48).

Najmasovnija su oboljenja od malih boginja, zarazne žutice, šarlaha, velikog kašlja i dizenterije. Na oboljenja od ovih 5 zaraznih bolesti otpadalo je 89,0%, a na oboljenja od malih boginja i zarazne žutice, dve najmasovnije zarazne bolesti, 58,3% od ukupnog broja oboljenja od svih zaraznih bolesti u periodu (1961—1963). Porast broja oboljenja od ovih bolesti istovremeno uslovljava i porast ukupnog broja oboljenja od svih akutnih zaraznih bolesti. (Tabela 2.)

TABELA 2 — INDEKSI I BROJ OBOLJENJA NA 10.000 STANOVNIKA OD NAJMASOVNIJIH AKUTNIH ZARAZNIH BOLESTI 1961—1963.

Vrsta bolesti	Indeks (1961=100)		Broj oboljenja na 10.000 stanovnika		
	1962	1963	1961	1962	1963
Sve zarazne bolesti	105,8	125,4	61,6	64,6	75,4
Male boginje	115,7	171,9	20,4	23,3	34,2
Zarazna žutica	90,3	82,8	14,5	12,9	12,3
Veliki kašalj	62,9	76,2	8,3	5,2	6,4
Šarlah	142,0	151,1	7,9	11,1	12,1
Dizenterija	86,4	88,6	4,0	3,4	3,5

AKUTNE ZARAZNE BOLESTI U 1963.

Broj obolelih, prema prijavama oboljenja, u 1963. godini (144.170) veći je za oko 20% u poređenju sa prethodnom godinom, kao i u poređenju sa srednjim godišnjim prosekom u petogodišnjem periodu 1958—1962. Glavni uzrok ovom porastu je stalna epidemija malih boginja u gotovo svim republikama, kao i pojačana disciplina prijavljivanja ovih bolesti.

Na oboljenja od malih boginja otpadalo je oko 50% od ukupnog broja oboljenja. Pored malih boginja, najčešće prijavljivane zarazne bolesti bile su: zarazna žutica, šarlah i veliki kašalj.

Po republikama, najveći broj prijavljenih oboljenja zabeležen je u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Međutim, najviše obolelih na 10.000 stanovnika prijavljeno je u Sloveniji, Srbiji i Hrvatskoj. (Tabela 3.)

Od svih zaraznih bolesti najopasnije su besnilo — sa 100% smrtnih slučajeva, zatim tetanus — 36,6% i babinja groznica — sa 33,3% smrtnih slučajeva. Od nekih među

ovim bolestima (pegavca, kala azara, leptospiroze, kju-groznice i malarije) nije bilo smrtnih slučajeva, dok je smrtnost od nekih bolesti (šarlaha, crvenog vetra, dizenterije, malih boginja i velikog kašlja) vrlo niska. (Tabela 4.)

TABELA 4 — OBOLEVANJE I SMRTNOST OD AKUTNIH ZARAZNIH BOLESTI U 1963.

Vrsta bolesti	Broj obolelih	Broj umrlih	Obolelih na 10.000 stanovnika	Umrlih na 100 obolelih
Ukupno	143.761	714	75,40	0,50
Pegavac	113	1	0,06	0,90
Trbušni tifus	2.809	16	1,47	0,56
Paratifus	1.297	5	0,68	0,38
Dizenterija	6.741	12	3,53	0,17
Šarlah	23.240	8	12,19	0,03
Difterija	1.270	59	0,66	4,64
Male boginje	65.329	175	34,26	0,26
Veliki kašalj	12.210	25	6,40	0,20
Meningitis epidemica	692	33	0,36	4,76
Meningoencefalitis	3.164	29	1,65	0,91
Dečja paraliza	28	3	0,01	10,71
Tetanus	540	198	0,28	36,60
Crni prišt	250	2	0,13	0,80
Bruceloza	3	—	0,00	—
Besnilo	8	8	0,00	100,00
Kala azar	8	—	0,00	—
Crveni vetar	2.605	3	1,36	0,11
Babinja groznica	9	3	0,00	33,30
Leptospiroza	321	—	0,16	—
Kju-groznica	29	—	0,01	—
Zarazna žutica	23.473	145	12,31	0,61
Malarija	30	—	0,01	—

Ukupan broj umrlih od zaraznih bolesti u 1963. je veći za oko 32% nego u 1962, što znači da je srazmerno više porastao broj umrlih nego broj obolelih. Tome je doprinelo znatnije povećanje smrtnosti od difterije i nešto manje povećanje smrtnosti od malih boginja, tetanusa i zaraznog meningitisa, a naročito veliko povećanje smrtnosti od zarazne žutice.

Pregled kretanja najčešćih akutnih zaraznih bolesti u 1963. pokazuje sledeće karakteristike:

TABELA 3 — KRETANJE AKUTNIH ZARAZNIH BOLESTI U 1963. PO REPUBLIKAMA

Vrsta bolesti	Bosna i Hercegovina		Crna Gora		Hrvatska		Makedonija		Slovenija		Srbija	
	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo	obolelo	umrlo
Ukupno	24.583	181	2.533	21	31.863	85	9.595	54	15.123	32	64.472	352
Pegavac	66	1	2	—	3	—	—	—	—	—	42	—
Trbušni tifus	562	3	76	—	711	4	348	1	75	—	1.037	8
Paratifus	80	1	3	—	459	2	185	—	315	2	255	—
Dizenterija	585	1	92	—	3.045	7	775	—	464	—	1.780	4
Šarlah	1.657	1	635	—	5.391	2	1.174	1	3.919	—	10.464	4
Difterija	331	16	284	9	110	3	107	5	8	1	430	25
Male boginje	14.069	85	857	2	14.498	13	2.763	5	5.408	3	27.734	67
Veliki kašalj	2.418	4	74	—	2.382	2	1.207	3	1.668	7	4.461	9
Meningitis epidemica	231	13	33	3	195	8	38	6	12	—	183	3
Meningoencefalitis	458	4	49	—	209	—	—	—	1.301	4	1.147	21
Dečja paraliza	7	1	—	—	3	—	9	2	—	—	9	—
Tetanus	56	21	8	3	76	34	28	16	37	13	335	111
Crni prišt	63	—	1	—	29	—	30	—	3	—	124	2
Bruceloza	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Besnilo	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	7	7
Kala-azar	2	—	—	—	1	—	2	—	—	—	3	—
Guba	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Crveni vetar	366	—	62	—	724	—	366	2	—	—	1.087	1
Babinja groznica	3	1	—	—	1	—	—	—	—	—	5	2
Leptospiroza	5	—	—	—	231	—	—	—	5	—	80	—
Kju-groznica	1	—	—	—	26	—	1	—	1	—	—	—
Zarazna žutica	3.623	29	357	3	3.768	10	2.533	13	1.907	2	11.285	88
Malarija	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	4	—

PEGAVAC. Pegavac je jedina karantinska bolest koja se pojavljuje u Jugoslaviji, i to vrlo retko i samo u pojedinačnim slučajevima. U 1963. prijavljeno je ukupno 113 slučajeva oboljenja, dok je srednji godišnji prosek u petogodišnjem periodu 1958—1962. iznosio 89 slučajeva. Najveći broj oboljenja, oko dve trećine od ukupnog broja, otpada na Bosnu i Hercegovinu. Pegavac inače ima izrazitu tendenciju opadanja, a relativnom povećanju u 1963. doprinela je epidemija u opštini Podujevo na Kosovu i Metohiji. U Sloveniji i Makedoniji nije zabeležen nijedan slučaj, dok su u Hrvatskoj i Crnoj Gori prijavljena po 2 odnosno 3 slučaja oboljenja od pegavca. Zabeležen je samo jedan smrtni slučaj.

TRBUŠNI TIFUS. U Jugoslaviji je u 1963. broj oboljenja od trbušnog tifusa prvi put pao ispod 3.000, tj. na 2.809 slučajeva, što je značajan pokazatelj s obzirom da je srednji godišnji prosek za prethodni desetogodišnji period iznosio 3.760 obolelih. Još je značajnije da u 1963. nije zabeležen slučaj prave epidemije, za razliku od 1962. kada su u tzv. prištinskoj epidemiji obolela 1.184 lica. Najveći broj oboljenja prijavljen je u Srbiji — 1.037 (1,47 na 10.000 stanovnika), a zatim u Hrvatskoj — 711 (1,59), Bosni i Hercegovini — 562 (1,92), Makedoniji — 348 (2,47), Crnoj Gori — 76 (1,54), i Sloveniji — 75 (0,49).

Smrtnost od trbušnog tifusa je u znatnom i stalnom opadanju. Ona je za preko 30 puta niža nego neposredno posle rata, za više od 10 puta niža nego u periodu 1950—1954, a za 2 puta niža nego u 1962.

PARATIFUS. U 1963. prijavljeno je 1.297 slučajeva oboljenja, što predstavlja smanjenje u poređenju sa 1962. kada je prijavljeno 1.638 slučajeva. Najviše oboljenja prijavljeno je u Hrvatskoj — 459 (1,08 na 10.000 stanovnika), i Sloveniji — 315 (1,80), a najmanje u Crnoj Gori — 3, i Bosni i Hercegovini — 80.

DIZENTERIJA. Broj obolelih od dizenterije uglavnom se održao na istom nivou, uz izvesne godišnje oscilacije. U 1963. prijavljen je 6.741 slučaj oboljenja (3,53 na 10.000 stanovnika), što je nešto više nego u 1962. Najveći broj oboljenja prijavljen je u Hrvatskoj — 3.045 (7,14 na 10.000 stanovnika), i Srbiji — 1.780 (3,02), a najmanje u Crnoj Gori — 92 (1,86), i Sloveniji — 464 (2,70). Najopasniji oblik ove bolesti je praktično iščezao još pre 10 godina, tako da se sada bolest pojavljuje u lakim formama a smrtnost je postala minimalna.

ŠARLAH. U 1963. prijavljeno je 23.240 slučajeva šarlaha (12,19 obolelih na 10.000 stanovnika), što predstavlja kulminaciju stalne endemo-epidemije koja traje od 1956. Porast je zabeležen u svim republikama, izuzev u Bosni i Hercegovini. Najviše prijavljenih ima u Srbiji — 10.464 (13,68) i Hrvatskoj — 5.391 (12,89), ali je najviše obolevalo stanovništvo u Sloveniji — 24,14 obolelih na 10.000 stanovnika.

Ceneći po smrtnosti, šarlah je danas relativno laka dečja bolest — svega 8 smrtnih slučajeva na preko 23.000 obolelih. (Tridesetih godina ovog veka u epidemijama šarlaha umiralo je svako treće obolelo dete). Prokužavanjem stanovništva, poboljšanom zdravstvenom zaštitom i uspešnim lečenjem postignuto je da umiranje od šarlaha postane neznatno.

DIFTERIJA. U 1963. prijavljeno je 1.270 slučajeva bolesti (0,66 obolelih na 10.000 stanovnika). Broj oboljenja se stalno smanjuje, što je postignuto masovnom vakcinacijom. U Sloveniji praktično više i nema ove bolesti — samo 8 prijavljenih u celoj godini. Veoma zadovoljavajuća situacija je i u Hrvatskoj — ukupno 110 prijavljenih oboljenja. Pojavu lokalnih epidemija omogućuju razni propusti u sprovođenju vakcinacija. Smrtnost od difterije je još relativno visoka (4,64 na 100 obolelih).

MALE BOGINJE. Sa 65.329 prijavljenih oboljenja, tj. preko 50% više nego u 1962 (ili 34,26 obolelih na 10.000 stanovnika) male boginje u 1963 čine polovinu svih prijavljenih akutnih zaraza. Najveći broj obolelih i istovremeno naglo povećanje u odnosu na 1962. zabeleženo je

u Srbiji — 27.734 (35,37 na 10.000 stanovnika), Bosni i Hercegovini — 14.069 (41,01), i Hrvatskoj — 14.498 (34,20), a najmanje u Crnoj Gori — 857, i u Makedoniji — 2.763.

Smrtnost od malih boginja nije velika — 2 do 3 smrtna slučaja na 1.000 obolelih. Međutim, zbog masovnosti oboljenja, to čini 1/4 svih umrlih od akutnih zaraznih bolesti. U 1963. prijavljeno je 175 smrtnih slučajeva. Najugroženija su deca od 8 meseci do 4 godine, a bolest je najopasnija kad se pojavi uporedo sa velikim kašljem. Predohrana bolesti je nemoguća, jer još ne postoji odgovarajuća zaštitna vakcina. Vrš se pokušaji sa gama-globulinima i vakcinom, ali još nema zadovoljavajućih rezultata.

VELIKI KAŠALJ. U 1963. prijavljeno je 12.210 slučajeva velikog kašlja, što čini 6,40 obolelih na 10.000 stanovnika. Najviše prijavljenih je bilo u Sloveniji — 1.668, ili 10,17 na 10.000 stanovnika, i Makedoniji — 1.207, ili 8,00 na 10.000 stanovnika. Poslednja prava epidemija ove bolesti zabeležena je u 1958, sa 41.537 obolelih. Zahvaljujući masovnoj primeni vakcine, od 1960. obolevanje od velikog kašlja je znatno smanjeno, ali bi moglo biti još manje kada bi se vakcinisanje sprovodilo rigoroznije. Porast registrovanih oboljenja u 1963. možda je delom posledica slabijeg uspeha vakcinacije, a delom pojave i širenja jednog novog oblika obolevanja — parapertusisa — na koji vakcina ne deluje.

Smrtnost od velikog kašlja iznosi oko 0,20%, isto kao i kod malih boginja. U 1963. prijavljeno je 25 umrlih.

MENINGITIS EPIDEMICA. U 1963. prijavljena su 692 slučaja oboljenja (0,36 na 10.000 stanovnika), sa 33 umrla. Broj oboljenja je u porastu jedino u Makedoniji. Najviše prijavljenih i istovremeno najviše obolelih na 10.000 stanovnika ima Bosna i Hercegovina — 231 oboleli (0,70). Smrtnost je relativno niska — 4,76 na 100 obolelih. Bolest se pojavljuje sporadično, a ređe u manjim epidemijama. Većih epidemija nije bilo od 1940. godine.

MENINGOENCEFALITIS. U 1963. prijavljena su 3.164 oboljenja (1,65 na 10.000 stanovnika). (Karakteristično je da se pod istim imenom prijavljuju razni oblici ili različita oboljenja: krpeljni, sezonski, pa i serozni meningitis razne etiologije, koji se u raznim varijacijama pojavljuju i u Jugoslaviji.) Najviše prijavljenih je bilo u Sloveniji — 1.301, tj. 8,5 na 10.000 stanovnika. U Makedoniji, međutim, nije prijavljen nijedan slučaj ovog oboljenja. Ovo se tumači dijagnostičkom identifikacijom i prijavljivanjem ovih oboljenja sa epidemičnim meningitisom.

Iako ne postoje neke zakonitosti u kretanju ovih oboljenja, opšta je ocena da njihov broj raste i da u patologiji zauzimaju važno mesto, naročito s obzirom na vrlo šarolik etiološki virusni niz i na sve širu mogućnost prenošenja uzročnika ovih oboljenja iz drugih zemalja.

DEČJA PARALIZA.⁴ U 1963. prijavljeno je samo 28 slučajeva dečje paralize, dok je srednji godišnji prosek obolevanja u periodu 1958—1962. iznosio 428 slučajeva. Znatno smanjenje broja oboljenja postignuto je masovnim vakcinisanjem stanovništva od 1960 (već u 1961. bila su samo 122 slučaja oboljenja, a u 1962 — 39). Taj uspeh je još veći s obzirom na činjenicu da je 2/3 svih obolelih u 1963. prijavljeno sa teritorije dve republike — Bosne i Hercegovine i Makedonije, i da, s druge strane, Crna Gora nije imala nijedan slučaj oboljenja.

Dečja paraliza je u Jugoslaviji po pravilu bolest nižeg dečjeg uzrasta — najčešće dece do 10 godina, za razliku od nekih drugih zemalja, u kojima su česta oboljenja odraslih.

Smrtnost od dečje paralize je znatna — 15 do 16 na 100 obolelih.

TETANUS. U 1963. prijavljeno je 540 slučajeva oboljenja (0,28 na 10.000 stanovnika). Srednji godišnji prosek u periodu 1958—1962. iznosio je 645, a u periodu 1952—

⁴ Vidi: »Poliomielit«, »Jug. pregled«, 1959, april, str. 171—172 (7—8).

1956 — 880, što pokazuje tendenciju stalnog opadanja. Međutim, postoje realne mogućnosti da se ova bolest sveđe na niži nivo — boljom zaštitom novorođenčadi (prenatalno i neposredno po rođenju) i širim odnosno uspešnijim vakcinisanjem. U 1963. najviše obolelih je iz Srbije — 335 (0,50 na 10.000 stanovnika). Najviše obolavaju osobe od 20—25 godina starosti i novorođenčad.

Smrtnost od tetanusa je vrlo visoka — 30% obolelih umire (negde i 50%). Zbog ovako visoke smrtnosti, tetanus stoji na prvom mestu po broju umrlih — 198 slučajeva.

CRNI PRIŠT. U 1963. prijavljeno je 250 obolelih, dok je srednji godišnji prosek 1952—1956. iznosio 803. Smanjenje broja oboljenja je rezultat preduzetih mera veterinarske službe. Bolest se održava još u krajevima sa stočarskom ekstenzivnom privredom — na Kosovu i Metohiji, u Makedoniji i Bosni i Hercegovini. Smrtnost od crnog prišta je veoma niska, jer su to po pravilu kožni oblici oboljenja.

BRUCELOZA. U 1963. zabeležena su samo 3 slučaja ove bolesti, bez smrtnih slučajeva. Pod zajedničkim imenom — bruceleza postoje tri bolesti: maltska groznica (Febris undulans), Bangova bolest (Morbus Bang) i Brucelosis suis. Sve ove bolesti najčešće se pojavljuju na stočarskim područjima Hrvatske i Makedonije — kao profesionalna zarazna oboljenja stočara, mesara i veterinara.

BESNILO. U 1963. prijavljeno je 8 slučajeva oboljenja i isto toliko smrtnih slučajeva. Zahvaljujući merama veterinarske službe, smanjeno je obolevanje životinja, koje je izvor zaraze za čoveka. Pooštrene su i mere zaštite osoba ozleđenih od besnih ili na besnilo sumnjivih životinja.

KALA-AZAR. Poslednjih godina bolest je epidemiološki u stalnom opadanju. U 1963. prijavljeno je 8 slučajeva oboljenja. Bolest se održava u obliku endemo-epidemije sa epidemijskim talasima u razmacima od 4 do 5 godina. U posleratnom periodu samo u Srbiji je do 1961. registrovano oko 1.000 slučajeva ovog oboljenja.

CRVENI VETAR. U 1963. prijavljeno je 2.605 slučajeva oboljenja (1,36 na 10.000 stanovnika). Najviše prijavljenih je u Srbiji — 1.087 (1,51 na 10.000 stanovnika), i Makedoniji — 366 (2,47). U Sloveniji se poslednjih godina ovo oboljenje ne pojavljuje. U ostalim republikama održava se gotovo na istom nivou od 1953. Smrtnost je dosta smanjena zahvaljujući lečenju antibioticima.

BABINJA GROZNICA. U 1963. prijavljeno je 9 slučajeva oboljenja. Zahvaljujući podizanju nivoa zdravstvene i higijenske svesti stanovništva, kao i razvoju i uspesima zdravstvene zaštite, broj ovih oboljenja u poslednjim godinama sveden je na minimum. Smrtnost je takođe minimalna: prijavljena su tri smrtna slučaja.

LEPTOSPIROZA. Broj oboljenja od leptospiroze je u porastu. U 1963. prijavljen je 321 slučaj, prema 257 u 1962. i 166 u 1961. Smrtnih slučajeva nije bilo.

KJU-GROZNICA. U 1963. prijavljeno je samo 29 slučajeva ovog oboljenja. Nije zabeležen nijedan slučaj oboljenja u Crnoj Gori i Makedoniji. Najveća dosad zabeležena epidemija u zemlji bila je 1955—1956. u severnom Banatu — 160 slučajeva. Smrtnost je minimalna.

MALARIJA.⁵ U 1963. prijavljeno je 30 slučajeva oboljenja, prema 30 u 1962. i 46 u 1961. Srednji godišnji prosek obolevanja u periodu 1958—1962. iznosio je 249 slučajeva. Likvidacija oboljenja od malarije u posleratnom periodu je posledica sprovođenja programa eradikacije, koji je sprovela zdravstvena služba u zemlji u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom.

ZARAZNA ŽUTICA. U 1963. prijavljeno je 23.437 slučajeva oboljenja (12,71 na 10.000 stanovnika). Najveći broj obolelih je prijavljen u Srbiji — 11.285 (14,37 na 10.000 stanovnika), a zatim u Hrvatskoj — 3.768 (8,89), Bosni i Hercegovini — 3.623 (8,85), Makedoniji — 2.533 (17,24), i Sloveniji — 1.907 (12,23), a najmanji u Crnoj Gori — 357 (7,24). Srednji godišnji prosek u periodu 1958—1962. iznosio je 15.160 obolelih. Međutim, iako je u 1963. zabeležen izvestan pad, broj prijavljenih oboljenja zarazne žutice poslednjih godina je u stalnom porastu. Na 10.000 stanovnika obolevalo je: u 1956. godini 4,52, u 1957 — 5,52, u 1958 — 8,45, a u 1963 — 12,31.

Najčešće obolavaju školska deca i mala deca koja po-
hadaju obdaništa i zabavišta. Međutim, zapažen je i visok procent obolevanja lica iz srednjih starosnih grupa, kod kojih je bolest ozbiljnijeg karaktera.

Smrtnost od ove bolesti je relativno niska. U 1963. umrlo je 145 obolelih od zarazne žutice, tj. 1 bolesnik na 200 obolelih.

Kretanje zarazne žutice u prethodnom petogodišnjem periodu pokazuje da je ona po broju obolelih na drugom mestu na listi akutnih zaraza, neposredno iza malih boginja, a po broju umrlih na trećem mestu, neposredno iza tetanusa i malih boginja. Zbog ovih karakteristika, kao i zbog stalne tendencije porasta, masovnosti i teških posledica koje ostavlja, zarazna žutica spada u red najznačajnijih problema zdravstvene službe u zemlji.

IZVOR: Podaci Statističkog godišnjaka Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu za 1960/61. i za 1962; za 1963. podaci iz istog Godišnjaka, koji se nalazi u štampi.

Dr P. D.

⁵ Vidi: »Suzbijanje malarije«, »Jug. pregled«, 1963, februar, str. 77—78 (5—6).

FINANSIRANJE ŠKOLSTVA 1961—1964.

U periodu 1961—1964. školstvo je finansirano na osnovu Osnovnog zakona o finansiranju školstva. Do donošenja tog zakona škole i druge ustanove za obrazovanje finansirane su uglavnom iz budžeta društveno-političkih zajednica. Takav, budžetski sistem finansiranja školstva, imao je niz nedostataka: trošenje sredstava samo za određenu namenu, odobravanje godišnjih predračuna, nemogućnost prenošenja neutrošenih sredstava u narednu godinu, i dr. Donošenjem Osnovnog zakona o finansiranju školstva, koji se počeo primenjivati u 1961, nastojalo se da se ti nedostaci otklone i sistem finansiranja školstva uskladi sa ekonomskim i društvenim razvitkom u zemlji.

Osnovnim zakonom o finansiranju školstva uvedene su neke bitne novine u odnosu na dotadašnji sistem finansiranja: promjenjen je odnos društveno-političkih zajednica prema školi i sredstva za njihov rad dodeljuju se na bazi sve objektivnijih merila; osnovani su društveni fondovi za školstvo kao osnovni nosioci novog sistema finansiranja školstva; naglašena je uloga privrednih organizacija i samostalnih ustanova u sistemu finansiranja školstva; škole i druge ustanove za obrazovanje samostalnije su u raspolaganju i korišćenju sredstava i u organizovanju obrazovnog procesa; uvedena je institucija zajedničkog finansiranja škola.¹

Međutim, iako je ovaj, u to vreme nov, sistem finansiranja predstavljao krupan korak na putu osamostaljenja škola i ograničavanja administrativnog budžetskog sistema, ipak je i on zadržao neke elemente ranijeg sistema, koji će tek kasnije, sa uvođenjem dohotka, biti u većoj meri potiskivani. Taj proces, koji se i sada odvija, dobiće nov podsticaj donošenjem Zakona o ustanovama i formiranjem fondova odnosno materijalne osnove za razvoj školstva na bazi cene koštanja.

IZDACI ZA ŠKOLSTVO 1961—1964.

UKUPNI IZDACI. Osnovni zakon o finansiranju školstva iz 1960. imao je intenciju da obezbedi više sredstava i njihovo efikasnije korišćenje, kako bi rad ustanova za obrazovanje postao normalniji i savremeniji. Ova intencija je u znatnoj meri i ostvarena, jer su od 1961, kada se počeo primenjivati Osnovni zakon o finansiranju školstva, sredstva koja su izdvajana za potrebe škola stalno rasla (tabela 1).

U poređenju sa 1960, kao poslednjom godinom u kojoj je primenjivan budžetski sistem finansiranja, sredstva za finansiranje škola povećana su u 1961. za 46,6%. Taj porast je u 1962. u poređenju sa 1961. takođe bio znatan (42,7%), ali je u 1963. bio usporeniji (vidi lančane indekse u tabeli 1).

Uporedo sa porastom ukupnih prihoda za osnovnu delatnost škola rasli su i rashodi po 1 učeniku u svim vrstama škola. Tako su u 1963. u poređenju sa 1960. ovi rashodi bili veći: u osnovnim školama za 95,9 %, u školama II stupnja za 138,3 %, i u školama III stupnja (fakulteti, visoke škole, umetničke akademije i više škole) za 95,7 % (tabela 2).

¹ Iscrpnije o sistemu finansiranja školstva pre i posle donošenja Osnovnog zakona vidi: »Jug. pregled«, 1961, januar, str. 31—33 (1—3).

TABELA 1 — IZDACI ZA ŠKOLSTVO 1960—1964.

(U milionima din., po tekućim cenama)

Godina	Izdaci za školstvo			Osnovna delatnost			Investicije		
	indeksi			indeksi			indeksi		
	ukupno	bazni	lančani	ukupno	bazni	lančani	ukupno	bazni	lančani
1960	91.470	100,0	—	68.859	100,0	—	22.611	100,0	—
1961	134.061	146,6	146,6	101.878	147,9	147,9	32.183	142,3	142,3
1962	191.305	209,1	142,7	148.682	215,9	145,9	42.623	188,5	132,4
1963	216.485	236,7	113,2	172.037	249,8	115,7	44.448	196,6	104,3
1964	112.420	—	—	97.019	—	—	15.401	—	—

(I polu-gode)

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ 1963; materijali Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu i bilteni Službe društvenog knjigovodstva: »Investicioni fondovi« (bilten za 1960. i 1961), »Investicije u 1962. godini«, »Investicije u 1963. godini«, »Investicije januar—jun 1964. godine«.

TABELA 2 — RASHODI PO 1 UČENIKU PO VRSTAMA ŠKOLA 1960—1963*

(U hiljadama din.)

Godina	Osnovne škole		Škole II stupnja		Škole III stupnja**	
	rashodi	indeks	rashodi	indeks	rashodi	indeks
1960	16.231	100,0	41.683	100,0	138.202	100,0
1961	21.743	133,9	66.263	159,0	160.690	116,3
1962	28.923	178,2	89.750	215,3	240.662	174,1
1963	31.798	195,9	99.344	238,3	270.521	195,7

* Podaci su dobiveni deljenjem ukupnih rashoda pojedinih vrsta škola sa brojem učenika u tim školama. Pošto se rashodi odnose na kalendarsku godinu, a broj učenika na školsku, to su rashodi, na primer za 1960, deljeni sa brojem učenika u školskoj 1959/60; analogno je izračunato i za druge godine.

** Rashodi po 1 redovnom studentu.

Na porast sredstava izdvojenih za školstvo uticao je niz faktora: otvaranje novih škola; povećanje broja učenika, studenata i nastavnika (tabela 3); opšti porast cena; i dr. (Tabela 3).

TABELA 3 — BROJ ŠKOLA, UČENIKA I NASTAVNIKA 1959/60—1963/64.

Školska godina	Škole		Učenici i studenti		Nastavnici**	
	ukupno	indeks	ukupno	indeks	ukupno	indeks
1959/60	17.132	100,0	3.111.349	100,0	94.845	100,0
1960/61	17.553	102,5	3.365.156	108,2	110.713	116,7
1961/62	17.878	104,4	3.562.402	114,5	115.951	122,3
1962/63	17.669	103,1	3.663.497	117,7	121.434	128,0
1963/64*	17.573	102,6	3.737.156	120,1	125.766	132,6

* Prethodni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

** Stalni i stalni honorarni nastavnici.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ za odnosne godine.

SREDSTVA DRUŠTVENIH FONDOVA ZA ŠKOLSTVO. Osnovni nosioci novog sistema finansiranja školstva su društveni fondovi za školstvo. Međutim, kriterijumi za dodeljivanje sredstava tih fondova ustanovama za obrazovanje nisu bili ujednačeni već su zavisili od ekonomske snage društveno-političke zajednice i vrsta škola koje se su nalazile na njenom području. Najčešće se način dodeljivanja sredstava nije bitno razlikovao od onog budžetskog.

Najveći broj škola — sve osnovne i veći deo škola II stupnja — finansira se preko opštinskih društvenih fondova. Fondovi viših društveno-političkih zajednica finansiraju samo određene vrste škola. Republički fondovi, na primer, finansiraju uglavnom visokoškolske ustanove na svom području i jednim delom učestvuju u izgradnji i opremanju škola koje inače finansiraju niže društveno-političke zajednice. Savezni društveni fond za školstvo koristio je svoja

sredstva isključivo za finansiranje investicija za izgradnju raznih vrsta škola, pretežno u nedovoljno razvijenim područjima. (Tabela 4.)

TABELA 4 — RASHODI DRUŠTVENIH FONDOVA ZA ŠKOLSTVO 1961—1963.

(U milionima din.)

Fondovi za školstvo	1961		1962		1963	
	iznos	%	iznos	%	iznos	%
Ukupno	118.736	100,0	180.449	100,0	194.715	100,0
Savezni	950	0,8	1.580	0,9	577	0,3
Republički	25.312	21,3	36.146	20,0	28.195	14,5
Pokrajinski	—	—	2.447	1,4	1.902	1,0
Sreski	2.255	1,9	4.503	2,5	10.998	5,6
Opštinski	90.219	76,0	135.773	75,2	153.043	78,6

Podaci: »Društveni fondovi«, bilten Službe društvenog knjigovodstva za 1961, 1962. i 1963.

Među prihodima društvenih fondova za školstvo jedino je doprinos za društvene fondove za školstvo određen saveznim propisima, dok visina prihoda iz ostalih izvora zavisi od mogućnosti i odluka društveno-političkih zajednica. Doprinos za društvene fondove za školstvo iznosi 10% od doprinosa budžetima iz ličnih dohodaka pre njegove raspodele na društveno-političke zajednice. Učešće ovog doprinosa u ukupnim prihodima fondova za školstvo iznosilo je: u 1961. godini 16,8%, u 1962 — 15,3%, a u 1963 — 17,0%.

RASHODI ZA OSNOVNU DELATNOST ŠKOLA. Najveći deo rashoda za osnovnu delatnost škola čine lični rashodi za nastavno i drugo osoblje, dok manji deo služi za podmirivanje materijalnih rashoda i za fondove škola. (Tabela 5.)

TABELA 5 — RASHODI ZA OSNOVNU DELATNOST PO VRSTAMA ŠKOLA 1960—1964.

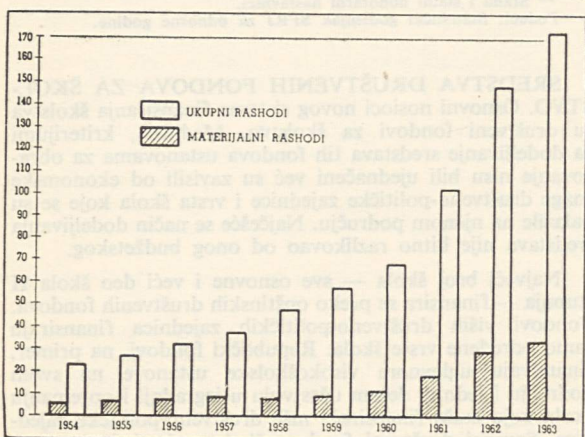
(U milionima din.)

Godina	Osnovne škole		Škole II stupnja		Škole III stupnja	
	ukupni rashodi	materijalni rashodi	ukupni rashodi	materijalni rashodi	ukupni rashodi	materijalni rashodi
1960	42.032	4.945	13.905	2.464	11.605	3.985
1961	60.106	6.828	24.023	6.046	15.227	5.106
1962	83.751	10.334	36.198	9.617	24.851	7.680
1963	94.129	11.642	44.523	11.579	28.794	8.423
1964	43.380	5.648	30.892	6.727	17.085	5.063

Podaci: za 1960 — Statistički godišnjak SFRJ; za ostale godine podaci Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu.

GRAFIKON 1 — UKUPNI I MATERIJALNI RASHODI ZA OSNOVNU DELATNOST ŠKOLA 1954—1963.

(U milionima din.)

Učešće materijalnih rashoda u ukupnim rashodima iznosi 19% (bez amortizacije taj se procent smanjuje na 17%), pri čemu su materijalni rashodi manjih škola u nedovoljno razvijenim područjima ponekad manji od 10% od ukupnih rashoda za osnovnu delatnost. (Tabela 6.)

TABELA 6 — UČEŠĆE MATERIJALNIH RASHODA* U UKUPNIM RASHODIMA ŠKOLA 1960—1964. PO REPUBLIKAMA

(U %)

Republika	1960	1961	1962	1963	1964 (I polugode)
Jugoslavija	16,9	18,2	19,6	19,4	19,3
Bosna i Hercegovina	17,7	16,6	18,7	19,7	18,4
Crna Gora	13,8	14,9	17,7	12,6	11,1
Hrvatska	17,7	19,7	21,5	21,1	20,5
Makedonija	12,3	14,8	12,8	14,7	14,5
Slovenija	18,7	23,2	24,5	25,9	26,6
Srbija	16,6	16,5	18,3	17,0	17,2

* Uključena i amortizacija.

Podaci: Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu.

Od sredstava koja se izdvajaju za materijalne rashode u velikoj meri zavisi kvalitet rada obrazovnih ustanova. Učešće materijalnih rashoda u ukupnim rashodima gotovo uvek pokazuje i nivo opremljenosti škola, pa prema tome i nivo savremenosti nastave. Najmanje sredstava za materijalne rashode izdvaja se u osnovnim školama (oko 11% od ukupnih rashoda), znatno više u školama II stupnja (oko 25%), a najviše u školama III stupnja (oko 30%).

Iako su povećana sredstva za školstvo većim delom utrošena na povećanje ličnih dohodaka nastavnog osoblja, ipak dohodi nastavnog osoblja znatno zaostaju za dohocima u privredi i ostalim društvenim delatnostima. (Tabela 7.)

TABELA 7 — NOMINALNA PRIMANJA U NEPRIVREDNIM DELATNOSTIMA U 1964 (JANUAR—SEPTEMBAR) PO REPUBLIKAMA

(U hiljadama din.)

Vrste delatnosti	Jugoslavija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija
Neprivredne delatnosti — ukupno	40,4	37,7	36,8	41,7	35,4	51,3	38,4
Školstvo	39,0	37,0	34,6	41,9	33,4	50,2	36,6
Naučna delatnost	49,4	46,6	35,4	46,6	37,1	58,6	47,9
Kultura i prosveta	35,6	32,6	34,1	37,4	32,7	46,2	33,1
Umetnost i zabava	42,3	41,9	39,7	45,0	34,9	46,8	41,2
Zdravstvo	40,2	36,4	37,3	40,1	36,5	53,7	37,6
Socijalna zaštita	32,0	31,5	31,3	31,1	27,9	38,0	29,6
Komore i savezi	54,0	53,7	49,9	58,1	47,2	67,0	50,8
Finansije i osiguranje	46,1	42,8	41,2	45,2	43,2	52,1	46,6
Socijalno osiguranje	43,1	39,9	41,5	45,5	38,8	56,1	39,8
Organi vlasti i uprave	39,3	38,0	38,2	43,2	35,9	51,1	36,7

Podaci: »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku SFRJ, br. 12/1964.

Na nepovoljan materijalni položaj prosvetnih radnika ukazuje i podatak da od ukupnog broja zaposlenog osoblja u školstvu sa srednjom, višom i visokom spremom ima 74,2%, dok je ta kategorija zaposlenih zastupljena, na primer, u zdravstvu sa svega 35,9%, u organima uprave sa 37,1%, a u socijalnom osiguranju sa 46,9% (prema prethodnim podacima Saveznog zavoda za statistiku o kvalifikacionoj strukturi zaposlenog osoblja u pojedinim delatnostima).

INVESTICIJE U ŠKOLSTVO

Iako sredstva za investicije u školstvo u apsolutnom iznosu beleže porast, one su u poređenju sa ukupnim i neprivrednim investicijama relativno manje. (Tabela 8. i 9.)

TABELA 8 — INVESTICIJE U ŠKOLSTVO 1961—1963. PO IZVORIMA

Izvor	(U milionima din., po tekućim cenama)					
	1961		1962		1963	
	iznos	%	iznos	%	iznos	%
Ukupno	32.183	100,0	42.623	100,0	44.448	100,0
Društveni investicioni fondovi	1.404	4,4	799	1,9	388	0,9
Budžeti društveno-političkih zajednica	8.439	26,2	2.803	6,6	1.950	4,4
Fondovi za školstvo	18.403	57,2	25.294	59,3	22.972	51,7
Fondovi za stambenu izgradnju	1.753	5,4	60	0,1	—	—
Investicioni fondovi ustanova i društvenih organizacija	1.722	5,4	10.138	23,8	13.889	31,2
Privredne organizacije	236	0,7	1.334	3,1	1.005	2,3
Ostali izvori	226	0,7	2.195	5,2	4.244	9,5

Podaci: »Investicioni fondovi« i »Investicije« — dokumentacija Službe društvenog knjigovodstva za odgovarajuće godine.

TABELA 9 — UČEŠĆE INVESTICIJA U ŠKOLSTVO U UKUPNIM I NEPRIVREDNIM INVESTICIJAMA 1960—1964.

Godina	Učešće u	
	ukupnim investicijama	neprivrednim investicijama
1960	2,35	10,25
1961	2,15	10,86
1962	3,46	11,51
1963	3,03	9,48
1964 (I polugode)	2,12	7,17

Podaci: bilten Službe društvenog knjigovodstva »Investicioni fondovi«, 1960. i 1961. i »Investicije«, 1962, 1963. i januar—jun 1964.

Najveći deo investicionih sredstava upotrebljen je za rekonstrukciju postojećih i izgradnju novih školskih objekata, a manji deo za nabavku opreme u postojećim školskim objektima.

UČEŠĆE PRIVREDE U FINANSIRANJU ŠKOLSTVA

Osnovnim zakonom o finansiranju školstva stvorena je mogućnost da se i sredstva privrednih organizacija uključe u sistem finansiranja školstva.

Privredna organizacija može biti osnivač ili saosnivač, ili može svojim sredstvima pomagati rad bilo koje škole za koju je zainteresovana.

Sredstva za finansiranje škola i drugih vidova obrazovanja privredna organizacija može izdvojiti na teret troškova poslovanja (do visine 1% do 1964, odnosno do 2,5% od isplaćenih bruto ličnih dohodaka od 1964) ili na teret fonda zajedničke potrošnje i fonda ličnih dohodaka. Pored toga, privredna organizacija može i svoja osnovna sredstva prenositi na škole.

U praksi su, međutim, te odredbe Zakona različito primenjivane. Veće privredne organizacije su, u nastojanju da problem nedostatka stručnih kadrova što pre i što bolje reše, koristile sve mogućnosti Zakona i izdvajale potrebna sredstva za organizovanje sopstvenih centara, škola, kursova i seminara. Manje privredne organizacije, kod kojih je problem nedostatka kadra još izrazitiji, nisu, međutim, dovoljno udruživale svoja sredstva radi osnivanja zajedni-

kih obrazovnih ustanova, tako da su njihove mogućnosti za izdvajanje sredstava za finansiranje školstva ostale gotovo neiskorišćene.

To pokazuju i podaci o izdvajanju sredstava za finansiranje školstva i drugih vidova obrazovanja na teret troškova poslovanja. (Tabela 10.)

TABELA 10 — PROCENTI ISKORIŠĆENIH SREDSTAVA ZA FINANSIRANJE ŠKOLA NA TERET TROŠKOVA POSLOVANJA PO DELATNOSTIMA 1962—1964.

Delatnosti	1962	1963	1964
			(januar—septembar)
Ukupno	50,5	54,3	33,1
Industrija i rudarstvo	59,8	68,1	44,8
Poljoprivreda i ribarstvo	38,9	37,5	22,3
Šumarstvo	44,9	48,7	26,7
Građevinarstvo	45,2	44,1	20,7
Saobraćaj	56,4	53,2	38,2
Trgovina i ugostiteljstvo	39,1	39,9	24,1
Zanatstvo	20,4	24,3	13,4
Stambeno-komunalna delatnost	20,8	24,0	13,9
Kulturno-socijalna delatnost	59,6	72,1	31,6
Društveno-državne službe	15,6	39,0	12,9

Podaci: Izračunato na bazi podataka iz biltena Službe društvenog knjigovodstva »Podaci iz završnih računa privrednih organizacija za 1963. godinu« i »Podaci iz periodičnih obračuna privrednih organizacija za januar—septembar 1964«.

Do smanjenja procenta iskorišćavanja sredstava privrednih organizacija u 1964. u poređenju sa prethodnim godinama došlo je zbog promene visine procenta koji privredne organizacije mogu izdvajati na teret troškova poslovanja.

Apsolutni iznos sredstava izdvojenih za finansiranje školstva na teret troškova poslovanja porastao je u periodu januar—septembar 1964, u poređenju sa istim periodom prethodne godine, za preko dva puta (indeks 234).

Drugi značajan izvor iz kojeg privredne organizacije mogu koristiti sredstva za finansiranje školstva i drugih vidova obrazovanja, čine *fondovi zajedničke potrošnje*. Zakon o sredstvima privrednih organizacija dao je mogućnost da se iz tih fondova izdvajaju sredstva za stipendije učenika i studenata, kao i za stručno osposobljavanje unutar radne organizacije. Osnovni zakon o finansiranju školstva (čl. 59) proširio je mogućnost trošenja tih sredstava i za izgradnju i opremanje škola, radionica i domova učenika, kao i za druge slične svrhe.

Sredstva koja privredne organizacije dobijaju izdvajanjem na teret troškova poslovanja veća su po obimu i namenjena su isključivo za finansiranje škola i drugih vidova obrazovanja, dok fond zajedničke potrošnje služi za podmirivanje i drugih zajedničkih potreba radne organizacije (izgradnja i održavanje stanova, odmarališta, restorana, jaslaca i dr.). Zato privredne organizacije nastoje da većinu izdataka za školstvo podmiru prvenstveno na teret troškova poslovanja, a znatno manje iz fonda zajedničke potrošnje. (Tabela 11.)

TABELA 11 — IZDACI PRIVREDNIH ORGANIZACIJA ZA FINANSIRANJE ŠKOLA PREMA IZVORIMA U 1962. I 1963.

	1962		1963	
	iznos	%	iznos	%
Ukupno	13.109,9	100,0	14.637,9	100,0
Na teret troškova poslovanja	7.137,2	54,4	9.611,9	65,7
Iz sredstava fonda zajedničke potrošnje	5.972,7	45,6	5.026,0	34,3

Podaci: bilten Službe društvenog knjigovodstva »Podaci iz završnih računa privrednih organizacija za 1963. godinu«.

Privredne organizacije mogu za finansiranje škola izdvajati i sredstva svog *poslovnog fonda*. Međutim, ta odredba Zakona u praksi se gotovo nije ni primenjavala, jer su privredne organizacije pomagale samo one škole koje su same osnovala.

Nedovoljno uključivanje privrede u finansiranje školstva delimično je posledica nepoznavanja potreba u stručnim kadrovima. Naime, većina privrednih organizacija nema dugoročne planove tih potreba, pa se zato najčešće i ne uključuje u finansiranje pojedinih škola.

ZAJEDNIČKO FINANSIRANJE

Osnovni zakon o finansiranju školstva istakao je potrebu zajedničkog finansiranja škola od strane više društveno-političkih zajednica i privrednih organizacija, koje je ranije bilo vrlo slabo razvijeno. Većina škola osnovana je u centrima društveno-političkih zajednica (srezova, republika), a finansiranje tih škola najvećim delom padalo je na teret one društveno-političke zajednice na čijem su se području te škole nalazile. Međutim, činjenica je da značaj gotovo svake škole II stupnja prelazi granicu jedne društveno-političke zajednice. Zato je Zakon dao poseban značaj zajedničkom finansiranju škola od strane više zainteresovanih faktora.

U slučaju zajedničkog osnivanja i finansiranja škole od strane više društveno-političkih zajednica ili privrednih organizacija, kao nosilac prava i obaveza prema školi

pojavljuje se samo jedan od osnivača, dok su ostali u obavezi prema nosiocu prava i obaveza.

U slučaju neispunjavanja obaveza od strane učesnika zajedničkog finansiranja, predviđeno je da škola ne može ograničavati upis učenika u tu školu, jer je upis učenika u sve škole u zemlji slobodan (čl. 33. Osnovnog zakona o finansiranju školstva).

Institucija zajedničkog finansiranja nije u praksi dovoljno razvijena, jer većina zajednica odnosno privrednih organizacija nije za to dovoljno zainteresovana. Pored toga, osnivači prilikom sklapanja ugovora o zajedničkom finansiranju najčešće žele da izbegnu obavezu glavnog nosioca obaveza i dužnosti prema školi, tako da se ona u slučajevima neredovnog priticanja sredstava ne može obratiti nosiocu obaveze finansiranja.

Posebne teškoće postoje i oko prikupljanja sredstava za one obrazovne ustanove u kojima se školuju učenici sa područja više društveno-političkih zajednica ili za više privrednih organizacija, jer je teško utvrditi deo sredstava koji otpada na svakog učenika i obavezu koju pojedina društveno-politička zajednica odnosno privredna organizacija ima prema školi u kojoj se školuju učenici sa njenog područja. Sporovi koji su oko toga nastajali imali su ponekad za posledicu čak i ograničenje upisa učenika.

IZVOR: Osnovni zakon o finansiranju školstva, »Službeni list FNR«, 53/60; podaci Službe društvenog knjigovodstva, Saveznog zavoda za statistiku i Saveznog sekretarijata za prosvetu i kulturu.

K. M.

JUGOSLAVIJA I SAVEZNA REPUBLIKA NEMAČKA

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i Savezna Republika Nemačka ne održavaju diplomatske odnose.¹ Primenjujući »Halštajnovu doktrinu«, njih je prekinula SR Nemačka 19. oktobra 1957, neposredno pošto je Jugoslavija uspostavila diplomatske odnose sa Nemačkom Demokratskom Republikom.² Po »Halštajnovoj doktrini«, SR Nemačka predstavlja jedinog pravnog naslednika Trećeg rajha i jedinog legitimnog predstavnika nemačkog naroda, pa vlada SR Nemačke ne održava diplomatske odnose sa zemljama koje takve odnose imaju i sa drugom nemačkom državom. Izuzetak čini održavanje diplomatskih odnosa sa SSSR, koji istovremeno priznaje i Nemačku Demokratsku Republiku. Taj izuzetak vlada SR Nemačke obrazlaže posebnom ulogom koju SSSR, kao jedna od bivše četiri okupacione sile, ima u rešavanju nemačkog pitanja.

Posle prekida diplomatskih odnosa, zadržani su konzularni i ekonomski odnosi između dve zemlje.

U odnosima sa SR Nemačkom Jugoslavija je polazila od uverenja da je, i pored nepostojanja diplomatskih odnosa, mogućan razvoj međusobne saradnje u obostranom interesu, naročito na privrednom planu. Jugoslavija je redovno isticala da »Halštajnova doktrina« — koju inače smatra anahronizmom i krajnje negativnom koncepcijom — ne treba da bude prepreka za rešavanje niza problema u odnosima između dve zemlje. Vlada Jugoslavije je posebno isticala da »Halštajnova doktrina« ne može služiti kao opravdanje za neispunjavanje obaveza SR Nemačke prema Jugoslaviji.

Stav SR Nemačke posebno je moralno neodrživ s obzirom na teška stradanja i gubitke Jugoslavije usled nacističke agresije i okupacije, kao i zbog stava koji je Jugoslavija odmah posle rata zauzela prema Nemačkoj i Nemcima uopšte, a posebno prema SR Nemačkoj.

Jugoslavija je među prvim zemljama pustila nemačke ratne zarobljenike, od kojih su mnogi trebalo da odgovaraju pred jugoslovenskim sudovima zbog svojih postupaka u ratu.³ Ona je takođe među prvim zemljama priznala SR

Nemačku i uspostavila s njom diplomatske odnose. Jugoslavija je prihvatila Londonski sporazum o nemačkim spoljnim dugovima, kojim se jugoslovenska privatnopravna potraživanja svode na manje od desetine njihove vrednosti. Ukupan iznos kojeg se na taj način jugoslovenska privreda odrekla u korist nemačke privrede veći je za više od dva puta od iznosa koji je SR Nemačka, sporazumima od 10. marta 1956, platila Jugoslaviji na ime nekih nereparacionih potraživanja iz vremena rata.

* * *

U izjavama pojedinih predstavnika SR Nemačke poslednjih godina takođe je izražavana želja za poboljšanjem saradnje i atmosfere u odnosima između dve zemlje. Poboljšanje odnosa, međutim, kretalo se veoma sporo i uz znatna kolebanja.

U nizu problema u odnosima između dve zemlje poslednjih godina naročito se ističu: problemi robne razmene i ekonomske saradnje, problemi antijugoslovenske aktivnosti jednog dela jugoslovenske emigracije, i problem obeštećenja jugoslovenskih žrtava nacističkih progona.

Tolerisanje antijugoslovenske aktivnosti u SR Nemačkoj i negativan stav vlade SR Nemačke prema jugoslovenskom zahtevu za obeštećenje žrtava nacističkih progona, veoma su pogoršali ionako nezadovoljavajuće međusobne odnose i izazvali veoma negativno raspoloženje u jugoslovenskoj javnosti prema SR Nemačkoj. Takvu politiku SR Nemačke prema Jugoslaviji osudila je i međunarodna javnost. Stoga stavovi SR Nemačke prema rešavanju ova dva problema — bez obzira na odnos prema ostalim pitanjima — predstavljaju merilo stvarne spremnosti SR Nemačke da bitnije doprinese poboljšanju međusobnog razumevanja i saradnje.

ROBNA RAZMENA I EKONOMSKA SARADNJA

Posle uspostavljanja diplomatskih odnosa između Jugoslavije i SR Nemačke regulisan je niz međusobnih ekonomskih pitanja, koje je Jugoslavija počela da rešava još sa administracijom zapadnih okupacionih sila. Među najvažnije aranžmane iz te oblasti spadaju, pored ranije zaključenog Investicionog sporazuma iz 1950 (180 miliona DM):

— Dodatni investicioni sporazum iz 1953 (16 miliona dolara);

(»vlasovaca«) 26.611, Austrijanaca 25.126, Poljaka 9.425, Mađara 4.461, Francuza 3.868, Čehoslovaka 3.849, Rumuna 3.139, Belgijanaca 378, Holandana 294, Luksemburžana 90, Danaca 49, Engleza 35, Švajcaraca 29, Amerikanaca 26, Norvežana 9, Švedana 3, Španaca 7, Brazilaca 2, Kanadana 2 — ukupno 209.499, dok je sklopilo ugovore o radu s pojedinim jugoslovenskim preduzećima i ostalo u Jugoslaviji: Nemaca 3.969, Austrijanaca 259.

Za vreme dok su bili u zarobljeništvu umrlo je 6.215 od ukupno 221.287 ratnih zarobljenika.

Za počinjena krivična dela protiv jugoslovenskih naroda u vreme okupacije bile su tada podignute optužnice protiv 372, dok se pod istragom nalazilo 976 ratnih zločinaca.

U izvršenju svoje odluke da do kraja 1948. repatriira sve ratne zarobljenike koji se nalaze u Jugoslaviji, a na osnovu principijelne odluke Saveta ministara inostranih poslova SSSR, Velike Britanije, SAD i Francuske — donete u Moskvi aprila 1947 — vlada FNRJ je do 18. januara 1949. izvršila repatrijaciju svih ratnih zarobljenika koji su se nalazili u Jugoslaviji osim navedenih 1.348 ratnih zarobljenika koji su zbog svojih ratnih zločina trebali da odgovaraju pred jugoslovenskim sudovima. Među repatriiranim zarobljenicima nalazila su se i 74.354 Nemci.

U kazneno-popravnim domovima na početku 1950. bilo je 923 osuđenih nemačkih državljana — bivših ratnih zarobljenika — koji su odgovarali i za krivična dela ratnog zločina. Od njih je u toku 1950. i 1951. godine 14 umrlo, a ostali su pušteni na slobodu do 1955. i to: 1950. godine 310, 1951 — 451, 1952 — 131, 1953 — 15, i 1955 — 2 ratna zarobljenika. Prema tome od 1955. u kazneno-popravnim domovima nije više bilo osuđenih nemačkih državljana — bivših ratnih zarobljenika — koji su odgovarali za krivična dela ratnog zločina.

¹ Jugoslavija je formalno prekinula ratno stanje sa SR Nemačkom 21. jula 1951. Mesec dana ranije privredne delegacije u Bonu i Beogradu prerasle su u političke misije, a 8. decembra 1951. u ambasade.

² Jugoslaviju u SR Nemačkoj zastupa Kraljevina Švedska, a SR Nemačku u Jugoslaviji — Francuska.

³ Jedinice NOV su već 1941. u Užicu pustile na slobodu 600 zarobljenih Nemaca. Ovo je učinjeno iako je to sa vojnog stanovišta bilo necelishodno, jer su se otpušteni zarobljenici priključili jedinicama Vermahta i odmah stupili u borbu protiv NOV.

Prilikom protjerivanja nemačke okupacione sile i oslobođenja zemlje, 1945, jugoslovenska armija zarobila je 221.287 neprijateljskih vojnika, podoficira, oficira i generala. Od toga je, prema vlastitom opredeljenju, bilo: Nemaca 84.453, Italijana 57.150, Austrijanaca 27.398, Rusa (»vlasovaca«) 26.611, Poljaka 9.425, Mađara 4.461, Francuza 3.868, Čehoslovaka 3.849, Rumuna 3.139, Belgijanaca 387, Holandana 294, Luksemburžana 90, Danaca 49, Engleza 35, Švajcaraca 29, Amerikanaca 26, Norvežana 9, Švedana 3, Španaca 7, Brazilaca 2, Kanadana 2.

Od maja 1945. do 18. januara 1949. repatriirano je ukupno 209.499 ratnih zarobljenika, od toga: Nemaca 74.354, Italijana 56.733, Rusa

— Trgovinski i platni sporazum od 11. juna 1952, sa četiri kasnija dodatna protokola (Drugim dodatnim protokolom, od 26. juna 1954, SR Nemačka je priznala Jugoslaviji status zemlje OECD u tretmanu uvoza jugoslovenske robe u SR Nemačku);

— Sporazum o privrednoj saradnji od 10. marta 1956, kojim su regulisana ranija jugoslovenska potraživanja iz oblasti socijalnog osiguranja, zatim restitucija predratnog kliringa, izvesna potraživanja prema nemačkim bankama kao i poštanski i železnički obračuni. Ovim sporazumom Jugoslavija je od SR Nemačke dobila beskamatni zajam od 240 miliona DM na 99 godina,⁴ dok su na osnovu njega razne ustanove SR Nemačke, regulišući svoje obaveze u tim pitanjima, isplatile Jugoslaviji daljih 60 miliona DM;

— Sporazum o konverziji kredita iz 1950, zaključen 10. marta 1956, kojim su produženi rokovi otplata tog kredita do 1968.

Raznim manje značajnim sporazumima bio je regulisan niz pitanja međusobne privredne, kulturne i saradnja u drugim oblastima (sporazumi o vazdušnom i drumskom saobraćaju, o privremenom regulisanju plovidbe Dunavom, o saradnji na području filma, Veterinarska konvencija, i sl.).

Posle prekida diplomatskih odnosa, SR Nemačka je nastojala da međusobni ekonomski odnosi ostanu u okvirima dotadašnjih sporazuma. Stoga između dve zemlje godinama nije zaključivan nikakav novi ekonomski sporazum. Time je Jugoslavija praktično bila pogođena, jer su se struktura jugoslovenske privrede i njene izvozne mogućnosti brzo menjale i prevazilazile okvire ranije zaključenih sporazuma.

Posle prekida diplomatskih odnosa SR Nemačka je, između ostalog, ukinula i tzv. »Hermes-garantije« za Jugoslaviju, kojima država pruža određene garantije privredi SR Nemačke za njene poslove za inostranstvom. Međutim, na pritisak same privrede SR Nemačke, koja je praktično zainteresovana za dalje unapređenje saradnje sa privredom Jugoslavije, vlada je oktobra 1959. ponovno uvela »Hermes-garantije« za Jugoslaviju.⁵ Polazeći od sopstvenog interesa, pojedina nemačka preduzeća su u međuvremenu odobravala jugoslovenskim partnerima komercijalne kredite za nabavku investicione opreme i bez »Hermes-garantija«.

U uslovima brze industrijalizacije, Jugoslavija je iz SR Nemačke uvozila velike količine investicione opreme. Međutim, izvoz u SR Nemačku nije bio dovoljan da pokrije visoke potrebe za uvozom, tako da je trgovinski deficit Jugoslavije prema SR Nemačkoj stalno rastao. Na SR Nemačku otpadalo je i do 25% ukupnog godišnjeg deficita jugoslovenskog platnog bilansa. Do kraja 1960. deo deficita izravnavao je kvotama kredita koji je Jugoslavija ranije dobila u SR Nemačkoj (Sporazum o privrednoj saradnji iz 1956), a ostatak je pokrivan ostalim konvertibilnim valutama i komercijalnim kreditima, što je predstavljalo veliko opterećenje za trgovinske i platne odnose Jugoslavije sa drugim zapadnim zemljama.

Povećanje izvoza u SR Nemačku posle 1961. dovelo je do postepenog smanjivanja trgovinskog deficita sa SR Nemačkom (tabela 1).

Međutim, i pored određenog porasta, izvoz u SR Nemačku nije dostigao stepen koji odgovara mogućnostima jugoslovenske privrede i apsorpcionoj moći nemačkog tržišta. Uz to, ni struktura izvoza — u kojoj najveći deo čine poljoprivredno-prehrambeni proizvodi i sirovine, a manji deo polufabrikati i gotovi industrijski proizvodi — nije bila zadovoljavajuća.

⁴ Ovo je tada bila najprikkladnija forma da SR Nemačka reguliše svoje obaveze prema Jugoslaviji u ovim pitanjima.

⁵ SR Nemačka je 1961. učestvovala u finansiranju devizne reforme u Jugoslaviji sa 35 miliona dolara (25 miliona finansijskog i 10 miliona robnog kredita). Finansijski kredit dao je Narodnoj banci Jugoslavije Konzorcij privatnih banaka uz određenu saglasnost vlade SR Nemačke. Ostalih 10 miliona dolara predstavljale su garantije preko »Hermesak«.

TABELA 1 — ROBNA RAZMENA IZMEĐU JUGOSLAVIJE I SR NEMAČKE 1960—1964.

(U milionima dolara)

Godina	Izvoz	Uvoz	Deficit
1960	50,8	123,2	72,4
1961	57,9	142,7	84,8
1962	71,4	99,9	28,5
1963	81,7	98,2	16,5
1964	66,6	94,1	27,5

(za 10 meseci)

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine.

Robnu razmenu između dve zemlje otežavala je i administracija SR Nemačke, koja je neblagovremeno dodeljivala raspise za kontingentiranu robu i izdavala raspise sa kratkim rokovima. Pored toga SR Nemačka je sa liste liberalizacije skinula oko 40 artikala, čime je jugoslovenski izvoz bio znatno pogođen, a u 1959. ukinula je Jugoslaviji klauzulu automatskog dodeljivanja liberalizacije za artikle koje liberalizuje članicama Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD).

Jugoslavija je zbog toga ukazivala na potrebu pokretanja pregovora radi zaključenja novog trgovinskog sporazuma, koji bi odgovarao interesima i mogućnostima privreda obeju zemalja. SR Nemačka je, međutim, prihvatila razgovore samo o pojedinim problemima trgovinske razmene (u 1959. o tekstilu i u 1960. o tekstilu i korparskim proizvodima), odbijajući pregovore čiji bi cilj bio zaključenje novog trgovinskog sporazuma.

Vlada SR Nemačke je notom od aprila 1962. predložila produženje važnosti postojećeg Trgovinskog sporazuma za period od 1. jula 1962. do 30. juna 1963. godine.⁶ Jugoslovenska vlada je notom od 5. juna 1962. prihvatila taj predlog i istovremeno, smatrajući da su instrumenti koji regulišu robnu razmenu između dve zemlje postali preuski, predložila vladi SR Nemačke pokretanje i trgovinskih pregovora. Ministarstvo inostranih poslova SR Nemačke, međutim, izjavilo je preko svog zvaničnog predstavnika da vlada SR Nemačke »ne vidi mogućnosti bitnije izmene u privrednim odnosima između dve zemlje«.

Ranijim notama Jugoslavija je predlagala trgovinske pregovore, zahtevala da se radikalno i trajno zabrani anti-jugoslovenska aktivnost u SR Nemačkoj i tražila da se povedu pregovori o obeštećenju jugoslovenskih žrtava nacističkih progona. Svojom notom od 8. marta 1963. vlada SR Nemačke prihvatila je predlog da se povedu ekonomski pregovori. Istovremeno sa strane SR Nemačke bila je nagoveštena mogućnost i spremnost da se na tim pregovorima u potpunosti ili delimično razmotri i reši i pitanje obeštećenja jugoslovenskih žrtava nacističkih progona.⁷ Želeći da pitanje obeštećenja, kao naročito važno i hitno, reši što pre, Jugoslavija je spomenutu mogućnost smatrala prihvatljivom i predložila da pre ekonomskih pregovora merodavni predstavnici dveju vlada održe preliminarni sastanak, razmotre pitanja koja treba da budu predmet pregovora i utvrde dnevni red.

Preliminarni razgovori održani su u Beču 16. i 17. maja 1963. U razgovorima, u kojima su učestvovali kasniji šefovi vladinih delegacija na ekonomskim pregovorima sa ekspertima, utvrđen je dnevni red, koji je uključivao i pregovore o uzajamnim finansijskim potraživanjima.

Ekonomsko-finansijski pregovori vođeni su od 18. do 24. juna 1963. u Beogradu, a nastavljani 28. juna u Minhenu.

⁶ Vlade su svake godine, naizmenično, notom predlagale produženje Sporazuma za narednu godinu, što je druga strana takođe notom prihvatila.

⁷ Opširnije o tome vidi u posebnom odeljku, na str. 488—490.

Pošto vlada SR Nemačke nije pokazivala potrebnu spremnost za rešavanje osnovnih pitanja o kojima se pregovaralo, jugoslovenska delegacija prekinula je pregovore 13. jula 1963.

Međutim, posle prekida pregovora nastavljani su kontakti⁸ predstavnika dveju vlada, kojima je izvršeno približavanje gledišta o nizu pitanja robne razmene i ekonomske saradnje, pa su pregovori o ovim pitanjima obnovljeni 26. juna i završeni 16. jula 1964. u Bonu. U Protokolu o tim pregovorima ističe se da će dve vlade preduzeti mere u okviru njihovih mogućnosti koje će doprineti poboljšanju odnosa između njihovih naroda, i da su u tu svrhu dve vlade zaključile: Dodatni sporazum (peti po redu) uz Sporazum od 11. juna 1952. o robnom prometu između SFRJ i SR Nemačke.⁹ Sporazum o prekograničnom drumskom saobraćaju putnika i robe,¹⁰ Dodatni sporazum Sporazumu od 10. marta 1956. o regulisanju jugoslovenskih posleratnih trgovačkih dugova i Sporazum o odobravanju saveznih garantija i jemstva. Pored toga, ističe se da su dve vlade izmenile pisma o privrednoj, tehničkoj i naučnoj saradnji, kao i pisma koja se odnose na saradnju preduzeća za dunavsku plovidbu dveju zemalja.

Ukupan efekat zaključenih sporazuma — koji obuhvataju finansijski kredit, zatim odgađanje plaćanja nekih jugoslovenskih dugovanja, kao i mogućnosti novih nabavki na kredit — iznosi oko 550 miliona DM.

Petim dodatnim protokolom uz Sporazum o robnoj razmeni od 11. juna 1952. predviđeno je obrazovanje mešovitog odbora vlada, sa zadatkom da prati razvoj robnog i platnog prometa i da postigne sporazume za poboljšanje obostranih privrednih odnosa. Odbor će se sastajati jednom godišnje, na traženje jedne od ugovornih strana, i to najkasnije mesec dana po podnošenju zahteva.

Sporazumi su stupili na snagu 23. septembra 1964.

Protokolom o pregovorima između vlade SFR Jugoslavije i vlade SR Nemačke, vlada SR Nemačke obavezuje se da će »dati svoju saglasnost za privremeno članstvo SFR Jugoslavije u GATT-u. Ona će izjavu o privremenom pristupanju SFR Jugoslavije GATT-u od 13. novembra 1962. potpisati pod rezervom ustavnopravno potrebne ratifikacije.«

Pored toga, Protokolom je predviđeno da će obe vlade neodložno stupiti u pregovore o pitanjima koja proizilaze iz zapošljavanja jugoslovenskih radnika u SR Nemačkoj,¹¹

⁸ Pored ostalih kontakata i razgovora stručnjaka i diplomatskih službenika, održani su sledeći razgovori: razgovor Ljube Drndića, načelnika uprave u DSIP-u i šefa jugoslovenske vladine delegacije na ekonomsko-finansijskim pregovorima sa SR Nemačkom, sa državnim sekretarom u borskom Ministarstvu inostranih poslova Lar Rolfom, u Bonu, 20. septembra 1963; razgovor Oskara Šlitera, ambasadora u borskom Ministarstvu inostranih poslova i šefa delegacije vlade SR Nemačke na ekonomsko-finansijskim pregovorima, sa Ljubom Drndićem i drugim funkcionerima DSIP, u Beogradu, 19. i 20. februara 1964; razgovor Ljube Drndića i dr Petra Tomića, načelnika u Saveznom sekretarijatu za spoljnu trgovinu, sa O. Šliterom i H. Štadjleom, načelnicima u borskom Ministarstvu privrede, u Zenevi, 27. i 28. aprila 1964.

⁹ Ovim sporazumom Jugoslaviji je obezbeđena liberalizacija GATT. Istovremeno utvrđeni su i kontingenti za neke neliberalizovane artikle.

¹⁰ Ovim sporazumom fiksirani su pojmovi, prava i obaveze transportnih preduzeća, kao i postupak izdavanja i korišćenja transportnih dozvola. Sporazum predviđa izvesno povećanje broja dozvola, kao i održavanje sastanaka između predstavnika Saveznog sekretarijata za saobraćaj i veze SFRJ i Saveznog ministarstva za saobraćaj SR Nemačke.

¹¹ Pregovori su vođeni od 22. do 27. jula 1964. u Beogradu i biće uskoro nastavljani.

ispitati mogućnosti za proširenje i produbljivanje kulturne i naučne razmene; preporučiti nadležnim organima dveju zemalja kontaktiranje i saradnju radi unapređenja turizma; i povremeno, na osnovu međusobnog dogovora (na sastancima koji će se održati naizmenično u Jugoslaviji i SR Nemačkoj), razmenjivati mišljenja o jugoslovensko-nemačkim odnosima i o mogućnostima za njihovo dalje poboljšanje na privrednom polju.

Posle potpisivanja sporazuma, 16. jula 1964, šef jugoslovenske delegacije izjavio je u intervjuu Tanjugu da zaključeni sporazumi »predstavljaju pozitivan korak u otklanjanju zapreka uspešnjoj i obostrano korisnoj saradnji između privreda dveju zemalja«, ali da time nisu rešena sva ekonomska pitanja i da će biti potrebni dodatni napori da bi se našla odgovarajuća rešenja »problema koji su ostali otvoreni«, naročito u pravcu daljeg poboljšanja uslova za jugoslovenski izvoz na zapadnonemačko tržište i što skorijeg obezbeđenja i pune liberalizacije OECD kakvu Jugoslavija već ima u trgovinskoj razmeni sa drugim evropskim zemljama.

ANTIUGOSLOVENSKA AKTIVNOST U SR NEMAČKOJ

Jugoslovenska vlada je već u prvim kontaktima sa vladom SR Nemačke isticala činjenicu da su u SR Nemačkoj našli utočište razni kvislinški elementi iz Jugoslavije, od kojih su mnogi u toku drugog svetskog rata počinili mnogobrojne zločine nad jugoslovenskim narodima zbog kojih bi trebalo da odgovaraju pred jugoslovenskim sudovima. Istovremeno je jugoslovenska vlada upozoravala vladu SR Nemačke da se ti kvislinški elementi, potpomognuti raznim reakcionarnim snagama, bave aktivnošću protiv suvereniteta i integriteta Jugoslavije i da stvaraju organizacije i pokreću listove kojima je takva aktivnost osnovna svrha. Jugoslovenska vlada je tražila da se ta aktivnost onemogući.

Tražeci od vlade SR Nemačke da onemogući antijugoslovensku aktivnost raznih emigrantskih elemenata, jugoslovenska vlada je ukazivala između ostalog i na odredbe Konvencije Ujedinjenih nacija o izbeglicama, koju je potpisala i SR Nemačka, i u kojoj se pored ostalog kaže da se njene odredbe neće primenjivati na lica za koja postoje ozbiljne sumnje: da su počinila zločin protiv mira, ratni zločin ili zločin protiv čovečnosti; da su počinila težak zločin prema međunarodnom pravu izvan zemlje koja ih je prihvatila pre nego što su u nju primljeni kao izbeglice; i da su kriva za postupke koji su u suprotnosti sa ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

U vreme postojanja diplomatskih odnosa nadležni organi u SR Nemačkoj sprečavali su takvu aktivnost. Tako je, na primer, Ministarstvo unutrašnjih poslova Bavarke, smatrajući da bi politička delatnost »Hrvatskog narodnog odbora« (jedne od ustaških organizacija u SR Nemačkoj) mogla štetiti korektnim i prijateljskim odnosima između Jugoslavije i SR Nemačke i da stoga nije u skladu sa Ustavom SR Nemačke, uputilo je spomenutom odboru 8. februara 1955. pismo u kojem traži da se Odbor uzdrži od svake političke delatnosti. Odboru je istovremeno skrenuta pažnja da će se zabraniti i po potrebi policijski sprečiti sve političke manifestacije koje bi uprkos ovom zahtevu ipak bile organizovane.

U noti koju je tim povodom uputila tadašnjoj jugoslovenskoj ambasadi u Bonu vlada SR Nemačke je istakla »da vlasti u Saveznoj Republici Nemačkoj neće ni u kom slučaju trpeti nastojanja koja su usmerena protiv integriteta jugoslovenske države.« Sve dok su se nadležni organi

SR Nemačke pridržavali ovakvog stava, antijugoslovenska aktivnost, bar javna, bila je onemogućena.

Posle prekida diplomatskih odnosa i negativnog stava vlade SR Nemačke prema poboljšanju saradnje s Jugoslavijom, razni kvislinški elementi su oživilo provokacije i terorističke ispade protiv Jugoslavije i njenih predstavništava i građana u SR Nemačkoj. Pored ostalih, izvršene su i sledeće provokacije: 10. aprila 1961. ubačene su, radi izazivanja eksplozije, zapaljive patrone u podrum zgrade Službe za zaštitu jugoslovenskih interesa u Bad Godesbergu; 25. novembra 1961. u Štutgartu su kvislinški elementi nasilno provalili u prostoriju u kojoj se održavala priredba u čast Dana Republike, s namerom da priredbu onemoguće; 24. februara 1962. pocepana je jugoslovenska zastava, istaknuta povodom stonoteniskog turnira u Sankt Inkbertu; 8. aprila 1962. u nekoliko mesta u SR Nemačkoj održane su antijugoslovenske provokatorske demonstracije ustaških kvislinških elemenata povodom dana osnivanja tzv. »Nezavisne Države Hrvatske«; 27. maja i 2. juna 1962. skinuta je jugoslovenska zastava koja je bila istaknuta na Internacionalnom sajmu u Fridrihshafenu; 10. juna 1962. u Diseldorfu pocepana je jugoslovenska zastava istaknuta za vreme međunarodne fudbalske utakmice između »Partizana« iz Beograda i domaće ekipe »Lecco«; 27. oktobra 1962. skinuta je jugoslovenska zastava na Gastronomskoj izložbi u Štutgartu, itd.

Najteži zločin izvršili su članovi terorističke organizacije »Hrvatsko križarsko bratstvo«, na čijem čelu je stajao sveštenik Rafael Medić. Oni su 29. novembra 1962. organizovali i izvršili diverzantski napad na zgradu Odeljenja za zaštitu jugoslovenskih interesa pri Ambasadi Kraljevine Švedske u Bad Godesbergu, kojom prilikom je smrtno ranjen službenik jugoslovenskog predstavništva Momčilo Popović, a lakše su povređeni službenik Albert Dovgan i njegov desetogodišnji sin Bert. Pored teškog oštećenja eksplozivom, u zgradu je podmetnut i požar s namerom da izгоре ostali službenici koji su se u njoj nalazili.

Vlada SR Nemačke izrazila je žaljenje zbog ovog zločina, a ozbiljna nemačka štampa i javnost osudili su taj teroristički akt i antijugoslovensku kvislinšku aktivnost uopšte. Vlada SR Nemačke je izrazila odlučnost da protiv lica odgovornih za zločin preduzme oštre mere. Nadležni organi SR Nemačke uhapsili su 23 učesnika diverzije, kao i njenog glavnog organizatora Rafaela Medića.

U noti od 5. decembra 1962, koju je jugoslovenska vlada uputila vladi SR Nemačke u vezi sa zločinom u Bad Godesbergu, rečeno je između ostalog da su učestale provokacije protiv suvereniteta i integriteta FNRJ i bezbednosti njenih građana i imovine u SR Nemačkoj i da zločin počinjen u Bad Godesbergu nije prvi napad na to jugoslovensko predstavništvo; istaknuto da iza antijugoslovenskih provokacija u SR Nemačkoj »stoje ustaški elementi koji su za vreme drugog svetskog rata pripadali fašističkim vojnim formacijama i kao takvi počinili brojne zločine, zbog čega su od strane jugoslovenskih sudova proglašeni ratnim zločincima«; da su poslednjih godina ustaški kvislinški elementi u SR Nemačkoj obnovili svoju antijugoslovensku delatnost i da aktivirane »njihove stare organizacije i osnovane nove, koje su po pravilu registrovane kao verske, kulturne ili socijalne, dok im je u stvari osnovni zadatak organizovanje i podstrekivanje borbe protiv integriteta FNR Jugoslavije, bezbednosti njenih građana i imovine, pa čak i organizovanje kursova na kojima se osposobljavaju učesnici diverzantskih akcija protiv Jugoslavije«; i da je jugoslovenska vlada u više navrata tražila od vlade SR Nemačke da onemogući rad tih organizacija, kao i izdavanje njihovih listova i publikacija kojima je cilj podsticanje i sprovođenje subverzije protiv Jugoslavije, ali da vlada SR Nemačke nije izašla u susret tim traženjima i da ustaške organizacije, grupe i društva imaju dozvole za rad od strane nadležnih vlasti SR Nemačke i da se njihove priredbe, pa čak i povodom tzv. »Nezavisne Države Hrvatske«, održavaju sa znanjem i odobrenjem nadležnih vlasti uprkos garantiji datoj od

strane vlade SR Nemačke u njenoj noti od 4. aprila 1955. da takve priredbe »moraju biti zabranjene i po potrebi policijski sprečene«.

U noti se zatim kaže da jugoslovenska vlada uzima na znanje izjave kojima vlada SR Nemačke osuđuje zločin u Bad Godesbergu i u kojima izražava žaljenje i spremnost da nadoknadi počinjenju štetu i najavljuje oštre mere protiv počinitelja zločina, i ističe da su i prilikom drugih antijugoslovenskih ispada poslednjih godina davane slične izjave, ali da nakon njih nije došlo do smanjenja, već, naprotiv, do pojačanja antijugoslovenske aktivnosti kvislinških elemenata i da su stoga neophodne efikasnije garancije da će antijugoslovenska aktivnost u SR Nemačkoj biti radikalno i trajno onemogućena.

Predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na redovnoj konferenciji za štampu 21. decembra 1962, odgovarajući na pitanje o hapšenju Rafaela Medića i učesnika napada u Bad Godesbergu, rekao: »Razume se da na to gledamo pozitivno. Želeo bih ponovo naglasiti da energična akcija ne samo protiv neposrednih izvršilaca već i protiv kvislinških organizatora i podstrekača antijugoslovenske aktivnosti, predstavlja osnovni preduslov za rešavanje nastalog problema.«

Mesec dana posle zločina u Bad Godesbergu »Hrvatski narodni odbor« — kome je prema napred citiranoj noti od 4. aprila 1955. bila zabranjena politička delatnost — organizovao je u Minhenu 29. decembra 1962. skupštinu kojoj su prisustvovali razni ustaški elementi iz SR Nemačke i nekih drugih zemalja. Na ovoj skupštini veličan je zločin u Bad Godesbergu i pružena puna moralna podrška njegovim organizatorima i počinioćima. Tim povodom zvanični predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izjavio je: »Poslednji slučaj održavanja skupštine pokazuje da nadležne vlasti Savezne Republike Nemačke ne samo da nisu preduzele mere da se onemogući antijugoslovenska aktivnost spomenutih terorističkih grupa već su omogućile ustaškim elementima iz drugih evropskih zemalja da na teritoriji SR Nemačke učestvuju na sastanku čiji je cilj podsticanje takve aktivnosti. Suočeni smo, dakle, sa činjenicom da, i posle ubistva Momčila Popovića, kao i posle opravdanih zahteva koje je u vezi s tim postavila jugoslovenska vlada, nadležne vlasti SR Nemačke tolerišu kvislinške aktivnosti uperene protiv integriteta i suvereniteta jugoslovenske države, što je u flagrantnoj suprotnosti sa postojećim međunarodnim konvencijama i zvanično prihvaćenim obavezama vlade SRN. Ukoliko vlada SR Nemačke nastavi sa ovakvim neprijateljskim držanjem i praksom, razume se da će ona snositi isključivu odgovornost za sve posledice koje mogu iz toga proizići.«

Na notu jugoslovenske vlade od 5. decembra 1962. vlada SR Nemačke odgovorila je 8. marta 1963. Tim povodom predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izjavio je na redovnoj konferenciji za štampu da nota »sadrži određene pozitivne elemente, ali i niz stavova koji nas ne mogu zadovoljiti«. »S obzirom na izjave zvaničnih predstavnika SR Nemačke, između ostalog i na izjavu kancelara Adenauera od 7. marta o.g., očekujemo energičnu akciju na radikalnom i trajnom onemogućavanju antijugoslovenske aktivnosti. Neke početne mere preduzete u ovom pravcu smatramo pozitivnim.«

Predstavnik vlade pokrajine Severna Rajna-Vestfalija (Nordrhein-Westfalen), na predlog ministra unutrašnjih poslova, zabranio je 12. marta 1963. »Hrvatsko križarsko bratstvo« i stvaranje organizacija koje bi ga nasledile ili zamenile. U Biltenu vlade SR Nemačke (br. 46 od 13. marta 1963), u kojem je objavljeno saopštenje Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova SR Nemačke o ovoj zabrani, kaže se da država koja daje azil mora progoniti svaku propagandu koja je usmerena na nasilje, a da je aktivnost kojom se bavilo »Hrvatsko križarsko bratstvo« suprotna idejama međunarodnog sporazumevanja.

Komentarišući zabranu »Hrvatskog križarskog bratstva« predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na konferenciji za štampu od 15. marta 1963. izjavio: »Očigledno je da je istraga koju su sproveli nadležni organi SR Nemačke potvrdila da se iza antijugoslovenske aktivnosti nalaze kvislinške organizacije koje se pod verskim kulturnim i karitativnim imenima bave diverzijom i terorističkom aktivnošću protiv Jugoslavije. Stoga bi trebalo očekivati da će se zabrana proširiti i na druge slične organizacije. Pozitivno ocenjujemo inicijativu koju je u tom pravcu dao ministar unutrašnjih poslova Severnorajnske-Vestfalske Oblasti g. Vejer.«

Međutim posle zabrane »Hrvatskog križarskog bratstva« nisu usledile nove zabrane sličnih organizacija u SR Nemačkoj niti efikasne mere koje bi onemogućile antijugoslovensku aktivnost kvislinga. Ohrabrene time, pojedine kvislinške grupacije organizovale su i nekoliko diverzantskih kursova na kojima su obučavani diverzanti, od kojih je nekolicina ilegalno ubačena u Jugoslaviju sa zadatkom da sprovedu diverzantske i terorističke akcije. Diverzanti su, međutim, ubrzo nakon ubacivanja u zemlju, bili hvatani.

Od 25. do 27. juna 1963. održano je u Slavonskoj Požezi suđenje dvojici takvih diverzanata — članova kvislinške organizacije »Savez ujedinjenih Hrvata« iz Minhena. Posle ovog suđenja, na kojem su detaljno osvetljeni teroristički karakter i aktivnost ove organizacije i lica koja se nalaze na njenom čelu, jugoslovenska vlada je uputila vladi SR Nemačke 16. septembra 1963. godine notu u kojoj je ukazano na teroristički karakter i aktivnost »Saveza ujedinjenih Hrvata« i njegovih pojedinih organa. U noti se između ostalog kaže da je na suđenju u Slavonskoj Požezi dokazano da su se »Savez ujedinjenih Hrvata«, njegova rukovodstva i članovi bavili obučavanjem diverzanata, nabavkom oružja i ubacivanjem diverzanata u Jugoslaviju, što pokazuje da se, i pored zabrane organizacije »Hrvatsko križarsko bratstvo«, na teritoriji SR Nemačke i dalje, i čak u pojačanoj meri, vrši diverzantsko-teroristička aktivnost protiv suverenosti Jugoslavije i bezbednosti njenih građana i imovine. U noti se zatim kaže da se više ničim ne može opravdati dalje dozvoljavanje rada »Saveza ujedinjenih Hrvata« u Minhenu i traži njegova zabrana, kao i da se pozovu na odgovornost i kazne njegovi članovi koji su, na čelu sa Milom Rukavinom i Nahidom Kulenovićem, pripremali diverzantske akcije protiv Jugoslavije i da im se ubuduće onemogućiti takva aktivnost.

U međuvremenu kvislinška organizacija »Hrvatski demokratski odbor« ubacila je u Jugoslaviju 9 diverzanata. Ovim diverzantima suđeno je na Rijeci od 13. do 18. aprila 1964.

Aktivnost raznih emigrantskih elemenata protiv Jugoslavije naišla je na punu podršku nekih listova i lica u SR Nemačkoj, koji otvoreno zastupaju nacističke koncepcije ili predstavljaju neposredne ostatke nacističkog aparata Trećeg rajha. Time su pokazani pravi karakter, smisao i pozadina antijugoslovenske aktivnosti u SR Nemačkoj. Ova lica i listovi pružili su punu podršku i naporima da se pomognu organizatori i učesnici zločina počinjenog u Bad Godesbergu, u prvom redu da se oslobodi glavni organizator Rafael Medić. U tu svrhu su sistematski vršeni pokušaji klevetanja Jugoslavije, njenih rukovodilaca i narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda, kako bi se skrenula pažnja sa zločina počinjenog u Bad Godesbergu i nedela koja su njegovi inspiratori i organizatori počinili u Jugoslaviji za vreme drugog svetskog rata.

Povodom pisanja lista »National Zeitung und Soldaten Zeitung« o navodnim zločinima pojedinih jugoslovenskih rukovodilaca nad zarobljenim Nemcima i folksdojčerima za vreme rata i neposredno posle njega, predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na redovnoj konferenciji za štampu 7. juna 1963. izjavio: »Ovakve i slične neistine koje se objavljuju u tom listu, kao i u nekim drugim

publikacijama, spadaju u okvir nastojanja fašističkih elemenata da klevetanjem narodnooslobodilačke borbe skrenu pažnju sa zločina koje su oni počinili nad jugoslovenskim narodima, kao i sa nedavnog fašističkog napada u Bad Godesbergu, kao i sa aktivnosti koju vode protiv suvereniteta i integriteta Jugoslavije.«

Jugoslovenska vlada uložila je niz demarša povodom kampanje koju su izvesne nacističke snage u SR Nemačkoj vodile u tom duhu protiv Aleksandra Rankovića, Koče Popovića, prof. dr Alberta Vajsa, Dušana Kvedera i drugih jugoslovenskih ličnosti.¹²

Povodom obnovljenih kleveta protiv Aleksandra Rankovića i Koče Popovića, predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove izjavio je na konferenciji za štampu 19. decembra 1963: »Publicitet koji je dat u zapadnonemačkoj štampi takvim izmišljotinama, kao i raniji slični slučajevi, naročito u vezi sa profesorom Vajsom, ukazuju na činjenicu da u SR Nemačkoj još uvek deluju uticajni faktori koji falsifikatima i klevetama uporno pokušavaju da prikriju zločine i tešku odgovornost Trećeg rajha za zločine protiv čovečanstva. Suština i karakter oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije protiv nacizma dovoljno je u svetu poznata i afirmisana da bi ovakve infamije izvučene iz arsenala nacističkih metoda uništavanja miliona ljudi mogle u tom pravcu nešto postići. Međutim, činjenica da se odgovorni faktori u Bonu nisu ni jednom rečju od svega toga ogradili, ukazuje na to da oni, verovatno, drugim očima gledaju na nedavnu prošlost nego zemlje koje su bile žrtve nacizma, a to u svakom slučaju ukazuje na odsustvo stvarne spremnosti za poboljšanje odnosa sa Jugoslavijom.«

Sa jugoslovenske strane ukazivano je i na pokušaj određenih snaga u SR Nemačkoj da na ovaj način rehabilituju nacizam, Vermaht i njegove generale, da metode koje su primenjivali nacisti pripišu drugima i da time, između ostalog, skrenu pažnju međunarodne javnosti sa svoje obaveze obeštećenja jugoslovenskih žrtava nacističkih progona.

U takvoj atmosferi u SR Nemačkoj došlo je i do odlaganja suđenja organizatorima i učesnicima zločina u Bad Godesbergu. Predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je tim povodom, na konferenciji za štampu 5. decembra 1963, istakao činjenicu da ni posle više od godinu dana nije počelo suđenje teroristima čiji je zločin duboko potresao međunarodnu javnost, i napomenuo da su posle zločina u Bad Godesbergu ustaške terorističke organizacije, koje predstavljaju sastavni deo nacizma, nastavile da organizovano deluju na teritoriji SR Nemačke i da na specijalno organizovanim kursovima obučavaju diverzantske grupe koje se ilegalno ubacuju u Jugoslaviju radi vršenja atentata i sabotaže.

Proces organizatorima i izvršiocima atentata u Bad Godesbergu počeo je 12. marta, a završen je 25. juna 1964. Ubica Momčila Popovića, Franjo Perčić, osuđen je na 15, a glavni organizator, Rafael Medić, na 4 godine robije. Ostali učesnici osuđeni su na razne vremenske kazne.

Vlada SR Nemačke — odbijajući pri tom svaku pravnu obavezu — isplatila je supruzi Momčila Popovića 40.000 DM, kao znak saosećanja, a vladi SFR Jugoslavije 200.000 DM na ime otklanjanja materijalne štete nastale usled diverzije.

U nizu sastanaka koji su u 1964. održavani između predstavnika Državnog sekretarijata za inostrane poslove i bonskog Ministarstva inostranih poslova, sa strane SR Nemačke pružena su uveravanja da su već preduzete i da će dalje biti preduzimane efikasne mere radi onemogućavanja antijugoslovenske subverzivne aktivnosti. Takođe

¹² O slučaju jugoslovenskog građanina Lazara Vračarića, koga su policijski organi SR Nemačke uhapsili 1961. u Minhenu na osnovu Hitlerove poternice iz 1941, zbog Vračarićevog učešća u borbi protiv nacističkog okupatora, vidi: »Jug. pregled«, 1961, decembar, str. 531 — 532 (77 — 78).

su date izjave da se u SR Nemačkoj vodi više procesa protiv pojedinih lica zbog njihovog angažovanja u terorističkoj aktivnosti protiv SFR Jugoslavije.

OBEŠTEĆENJE JUGOSLOVENSKIH ŽRTAVA NACISTIČKIH PROGONA

Vlada SR Nemačke sklopila je sa većim brojem zemalja sporazume kojima je na bazi plaćenja globalnih iznosa rešeno pitanje obeštećenja onih državljana tih zemalja¹³ koji su bili žrtve nacističkih progona za vreme rata.¹⁴ S obzirom na naročito velike štete koje je Jugoslavija pretrpela za vreme rata, a za koje još uvek nije primila ni izdaleka odgovarajuću odštetu, jugoslovenska vlada smatrala je da je neophodno što pre rešiti i pitanje obeštećenja jugoslovenskih žrtava nacističkih progona, pa je notom SR Nemačkoj od 1. juna 1962. predložila da se u tu svrhu povedu razgovori.

U svom odgovoru vlada SR Nemačke nije porekla obavezu Nemačke da obešteti žrtve nacističkih progona, ali je odbila da pregovara o obeštećenju jugoslovenskih građana. Vlada SR Nemačke motivisala je svoj stav time da obeštećenje smatra »dobrovoljnim doprinosom ublažavanju štete koju su pretrpeli progonjeni«, doprinosom koji daje u ime čitavog nemačkog naroda i da stoga prema unutrašnjem zakonodavstvu ne može da obešteti zemlju s kojom nema diplomatske odnose, tj. koja SR Nemačku ne smatra jedinom legitimom nemačkom državom odnosno isključivim naslednikom Trećeg rajha.

Vlada SR Nemačke istovremeno je istakla spremnost da razmotri zahtev jugoslovenske vlade za revidiranje Sporazuma o obeštećenju jugoslovenskih građana-žrtava nacističkih pseudomedicinskih opita nad živim ljudima (vivoeksperimenti).

U vezi s ovim odgovorom predstavnik Državnog sekretarijata za inostrane poslove je na konferenciji za štampu izjavio: »Želeo bih ponovo ukazati da jugoslovenska vlada pitanju obeštećenja žrtava nacističkih progona pridaje najveću pažnju. Stoga, bez obzira što bonska vlada priznaje određene obaveze i spremnost da reši neka posebna pitanja, kao pitanje vivoeksperimenta, smatramo da se obeštećenje više ne može odlagati. Problem je po svom karakteru takav da se ne može vezivati za »Halštajnovu doktrinu«. Stoga nema osnova da se ona navodi kao prepreka za iznalaženje pozitivnog rešenja.«

I pored stava iznetog u noti od 8. marta 1963, sa strane SR Nemačke bila je nagoveštena spremnost da se pitanje obeštećenja razmatra na ekonomskim pregovorima koji su bili zakazani za 1963. i da se u svetlu obostranih finansijskih potraživanja nađe, delimično ili potpuno, praktično rešenje. Ovo je bilo dogovoreno i na preliminarnim razgovorima u Beču 16. i 17. maja 1963. Međutim, na ekonomsko-finansijskim pregovorima u Minhenu delegacija vlade SR Nemačke odbila je da pregovara o pitanju obeštećenja.

Notom od 5. februara 1964. jugoslovenska vlada je iznela svoj stav u vezi sa situacijom stvorenom oko obeštećenja i, uz detaljniju argumentaciju, ponovo zatražila od vlade SR Nemačke da pristupi rešavanju ovog pitanja.

Jugoslovenska vlada stoji na stanovištu da obeštećenje jugoslovenskih žrtava nacističkih progona predstavlja ne samo moralnu, već i pravnu obavezu SR Nemačke, i da je ta obaveza dospela. Pri tom se polazi od sledećih činjenica:

¹³ Takve sporazume SR Nemačka sklopila je sa Izraelom, Francuskom, Holandijom, Grčkom, Belgijom, Luksemburgom, Norveškom, Danskom, Italijom, Austrijom i Švajcarskom.

¹⁴ Nije reč o licima koja su poginula kao vojnici, u borbi, već o palim i preživelim licima koja su nacisti progonili iz raznih verskih, nacionalnih i ideoloških razloga.

1. Progoni zbog rasnih, političkih i nacionalnih razloga protiv stanovništva okupiranih zemalja predstavljaju još po Haškim konvencijama kršenje ratnog prava i međunarodni delikt, pa prema tome i pravni osnov za traženje obeštećenja. Na suđenju nemačkim ratnim zločincima u Nirnbergu utvrđeno je da su nemački upravljači i njihov okupacioni aparat masovno vršili takve progone, čime je nemačka država, Treći rajh, počinila najtežu vrstu međunarodnih delikata. Dužnost obeštećenja za takve delikte predstavlja jednu od osnovnih postavki međunarodnog prava. SR Nemačka je i sama priznala ovu obavezu Sporazumom o uređenju pitanja nastalih iz rata i okupacije (Bon, 26. maja 1952, i Pariz, 23. oktobra 1954) i kasnijim sporazumima sa pojedinim zemljama.

2. Odluke Konferencije u Jalti (11. februara 1945) sadrže izjavu saveznika da je »pravično da Nemačka u najvećoj meri dađe obeštećenje za gubitke i patnje koje je prouzrokovala ujedinjenim nacijama, a za koje nemački narod ne može izbeći odgovornost«. Ova izjava je ponovljena u IV delu Potsdamske deklaracije.

3. Obeštećenje žrtava nacističkih progona predstavlja deo reparacione obaveze Nemačke. U Potsdamskom sporazumu nemačke reparacije su definisane kao »naknada za gubitke i patnje« koje su Nemci prouzrokovali ujedinjenim nacijama. U Pariskom sporazumu o nemačkim reparacijama od 21. marta 1945. kaže se da se reparacijama pokrivaju i tražbine i potraživanja državljana savezničkih država prema Nemačkoj, a koji proističu iz rata. Spomenute odredbe savezničkih deklaracija i sporazuma takođe potvrđuju da je obaveza na obeštećenje žrtava nacizma deo opšte reparacione obaveze Nemačke.

4. Deo IV Potsdamske deklaracije sadrži sporazumnu odluku saveznika o reparacijama, čiji je sadržaj uglavnom sledeći:

— potraživanja s naslova reparacija SSSR i Poljske namiriće se oduzimanjem (prélèvements) — uglavnom demontiranih industrijskih postrojenja u zoni Nemačke koja je pod okupacijom SSSR, kao i iz nemačkih potraživanja u Bugarskoj, Mađarskoj, Rumuniji i Istočnoj Nemačkoj;

— potraživanja iz naslova reparacija svih drugih država¹⁵ namiriće se oduzimanjem u zapadnim okupacionim zonama i iz nemačkih potraživanja u ostalim zemljama.

Prema tome, po principu postavljenom u Potsdamu, Jugoslavija je, zajedno sa još 17 drugih država, sa svojim zahtevima za reparaciju upućena na zapadni deo Nemačke.

Ovih 18 država zaključilo je 24. januara 1946. u Parizu Sporazum o nemačkim reparacijama, kojim je osnovana Međusaveznička reparaciona agencija (IARA).

Sporazumom su nemačka dobra koja dolaze u obzir za reparacije podeljena u dve kategorije: kategorija B obuhvata industrijsku i drugu opremu koja će se dobiti demontiranjem nemačkih preduzeća i brodova, a kategorija A obuhvata sva druga dobra koja dolaze u obzir za reparacije, u prvom redu nemačka potraživanja u inostranstvu. Utvrđeni su procenti, posebno u svakoj kategoriji, prema kojima svaka država treba da učestvuje u raspodeli dobara namenjenih za reparacije. Jugoslaviji je određeno u kategoriji A — 6,60%, a u kategoriji B — 9,60%. Podelu dobara koja su savezničke vlasti stavljale na raspolaganje za reparacije vršila je IARA.

Prema konačnom izveštaju IARA, od zapadnog dela Nemačke je na taj način naplaćeno ukupno 520,376.787 dolara (po vrednosti iz 1938). Jugoslavija je od toga dobila 35,786.418 dolara.

¹⁵ Albanija, Australija, Belgija, Danska, Egipat, Francuska, ČSSR, Grčka, Kanada, Indija, Luksemburg, Norveška, Novi Zeland, Holandija, SAD, Južna Afrika, Velika Britanija, i Jugoslavija.

Ovaj iznos predstavlja jedan promil štete od preko 35 milijardi dolara koju je, prema proceni Reparacione komisije vlade FNRJ, Nemačka direktno pričinila Jugoslaviji. Zbog toga je jugoslovenski delegat na sednici IARA od 17. novembra 1959, na kojoj se odlučivalo o likvidaciji ove agencije, izjavio da je Jugoslavija razočarana rezultatima politike reparacija, jer je prema predviđanjima sa Krimske, Potsdamske i Pariske konferencije ukupan iznos reparacija od zapadnog dela Nemačke trebalo da bude oko 10 milijardi dolara (vrednost iz 1938), od čega bi Jugoslavija trebalo da primi oko 800 miliona dolara; pošto je Jugoslavija primila manje od 36 miliona dolara, jugoslovenska vlada ne smatra da je regulisano plaćanje reparacija koje Nemačka duguje Jugoslaviji.

Iz stanja ratnih klirinških računa i nekih drugih podataka može se zaključiti da samo vrednost robā i usluga koje je nemačka ekonomija za vreme rata na formalno »legalan« način bez plaćanja izvukla u svoju korist iz jugoslovenske ekonomije, iznosi najmanje milijardu dolara iz 1938, ili oko 2 milijarde današnjih dolara.

5. SSSR je naplatio reparacije sa teritorije svoje okupacione zone. Iz Staljinovog pisma od 17. maja 1950. i iz Protokola od 22. avgusta 1953, vidi se da je SSSR na reparacioni račun priznao Nemačkoj Demokratskoj Republici kao plaćeno ukupno 4.292 miliona dolara (vrednost iz 1938; oko 8,5 milijardi današnjih dolara). (Bonska vlada je u jednoj zvaničnoj publikaciji iz 1951. tvrdila da je iz NDR već dotad na ime reparacija uzeto 10,7 milijardi današnjih dolara, a u jednoj publikaciji Socijaldemokratske partije Nemačke tvrdi se da je do 1952. NDR platila na ime reparacija 28 milijardi dolara.) Protokolom od 22. avgusta 1953. sovjetska vlada se, u sporazumu sa vladom NR Poljske, odrekla daljih reparacija od NDR.

Prema tome, Nemačka Demokratska Republika — bivša sovjetska okupaciona zona — praktično je isplatila najveći deo onoga dela reparacionog duga Nemačke koji bi, uzimajući u obzir odnos ekonomskog potencijala njene teritorije prema potencijalu teritorije Savezne Republike, na nju otpao od ukupnog iznosa reparacionog dela cele Nemačke o kojem se raspravljalo na Krimskoj konferenciji (20 milijardi dolara — vrednost 1938). Ovo čini još neopravdanijim i neosnovanijim odbijanje Savezne Republike Nemačke da plati obeštećenje žrtvama nacizma iz zemalja koje su u Potsdamu sa svojim reparacionim zahtevima upućene na njenu teritoriju, pod izgovorom da je reč o dugu cele Nemačke.

Činjenica da je na području tri zapadne okupacione zone došlo do promena u vezi sa stvaranjem Savezne Republike Nemačke, nije predstavljala prepreku da sovjetska okupaciona zona izvrši reparacione obaveze koje su joj bile određene, kao što ni činjenica da je na području bivše sovjetske okupacione zone stvorena Nemačka Demokratska Republika kao suverena država nije predstavljala smetnju da tri zapadne okupacione zone, odnosno SR Nemačka, koja je stvorena na njihovom području, izvrši deo svoje reparacione obaveze. Stoga postojanje Nemačke Demokratske Republike i njeno priznavanje od strane SFR Jugoslavije ni u kom slučaju ne može predstavljati prepreku da SR Nemačka obešteti jugoslovenske žrtve nacističkih progona i izvrši druge reparacione obaveze koje je već trebalo da ispune tri zapadne okupacione zone na čijem je području SR Nemačka nastala.

6. Činjenica da su tri zapadne okupacione zone otplatile samo simboličan deo reparacione obaveze koja im je određena, obrazlagana je potrebom da se pokaže »razumevanje za posleratne privredne teškoće SR Nemačke«, a ne postojanjem Nemačke Demokratske Republike. SR Nemačka je danas dovoljno ekonomski ojačala da bez opasnosti za sopstvenu privredu može pristupiti izvršenju obaveza.

Sa strane SR Nemačke često se poziva na odredbe člana 5 (2) Londonskog sporazuma o nemačkim spoljnim

dugovima, kojem je pristupila i Jugoslavija, kao osnov za odlaganje plaćanja obeštećenja jugoslovenskim žrtvama nacizma. Ta odredba glasi: »Razmatranja iz drugog svetskog rata nastalih potraživanja država koje su bile u ratu s Nemačkom ili su bile pod njenom okupacijom za vreme toga rata, kao i potraživanja državljana tih država protiv Rajha i organa Rajha, uključivši troškove nemačke okupacije, klirinška potraživanja Rajhskreditkase, odlažu se do konačnog regulisanja problema reparacija«.

Jasno je da ova odredba ne isključuje delimično rešavanje pitanja samih reparacija, niti postoji kakvo pravilo međunarodnog prava da se pojedina pitanja koja su delovi mirovnog rešenja ne rešavaju posebno. U Sporazumu između SR Nemačke i zapadnih saveznika o uređenju pitanja poteklih iz rata i okupacije (glava VI član 1) kaže se da će se problem reparacija rešiti mirovnim ugovorom između Nemačke i njenih bivših neprijatelja ili ranijim sporazumima o ovom pitanju.

SR Nemačka je i sama odustala od čekanja »konačnog regulisanja problema reparacija« time što je sa nizom zemalja zaključila sporazume o obeštećenju žrtava nacističkih progona. S obzirom na to što je osnovni princip Londonskog sporazuma zabrana diskriminacije među verovnicima (to izlazi već iz njegovog prvog člana), on, upravo protivno od onoga što se tvrdi sa strane SR Nemačke, takođe obavezuje Saveznu Republiku da ne vrši diskriminaciju prema jugoslovenskim žrtvama.

7. Pozivanje SR Nemačke na princip svog unutrašnjeg zakonodavstva prema kome se obeštećenje za nacističke progone ne može isplatiti licima nastanjenim u zemlji s kojom SR Nemačka ne održava diplomatske odnose, u suprotnosti je sa principom međunarodnog prava. Države se ne mogu pozivati na svoje unutrašnje propise da bi izbegle izvršavanje jedne međunarodne obaveze.

8. Neprihvatanje zahteva da obešteti jugoslovenske žrtve nacističkih progona SR Nemačka pretvara jednu svoju obavezu, zasnovanu na međunarodnim odredbama, u instrument svoje spoljne politike i time krši međunarodne odredbe iz kojih ova obaveza proizilazi. Tako stav SR Nemačke prema obeštećenju jugoslovenskih žrtava nacističkih progona dobija širi, međunarodni značaj, čime se u velikoj meri i može protumačiti široka međunarodna podrška koju je dobio jugoslovenski zahtev.

* * *

Sa jugoslovenske strane očekuje se da će ekonomsko-finansijski pregovori vođeni u junu i julu 1964. i sporazumi zaključeni tom prilikom imati pozitivno dejstvo na poboljšanje opštih odnosa između dve zemlje. U intervjuu listu »Privredni pregled« od 25. jula 1964. šef jugoslovenske delegacije na ekonomsko-finansijskim pregovorima sa SR Nemačkom rekao je o odnosima SR Nemačke i Jugoslavije:

»Sama činjenica da je posle sedam godina prvi put došlo do zaključenja sporazuma i ugovora između Jugoslavije i SR Nemačke ima svoj određeni značaj i smisao. Budući da se radi o ekonomskim aranžmanima koji su potpisani na nivou vlada i budući da su prihvaćene određene obaveze sa jedne i sa druge strane, može se očekivati da će ovi ugovori i ono što je u Bonu dogovoreno imati pozitivno dejstvo na poboljšanje obostrano korisne saradnje između naših zemalja...«

Ako se uzme u obzir da je u Opštem protokolu istaknuta želja obe vlade da se u granicama mogućnosti preduzmu mere za poboljšanje opštih odnosa između njihovih naroda i uloze napori za poboljšanje odnosa između dve zemlje, kako bi se u budućnosti izbegli politički poremećaji, i ako se uzme u obzir da je u tom protokolu istaknuto da će dolaziti i do povremenih sastanaka između političkih ličnosti jedne i druge zemlje u cilju razmene mišljenja o celovitosti odnosa, — onda je uočljiva činjenica da ovi potpisani aranžmani, pored ekonomskog, imaju i određeni politički značaj...

Smatramo da ovi sporazumi mogu, uz dalje napore s jedne i druge strane, u znatnoj meri da doprinesu poboljšanju opšte atmosfere u sadašnjim odnosima između SR Nemačke i Jugoslavije koji su duže vremena bili nezadovoljavajući i opterećeni mnogim problemima i teškoćama. S jugoslovenske strane se izražava nada da prvi potpisani sporazumi na nivou vlada, posle tako dugog niza godina, mogu i treba da otvore put pozitivnom rešavanju i ostalih bilateralnih otvorenih problema, posebno onih pitanja koja su zaostala iz drugog svetskog rata, kao što je, na primer, obeštećenje žrtava nacističkih progona. To pitanje je takvog karaktera da se ne može posle gotovo dvadeset posleratnih godina odlagati niti više dugo mimoilaziti. To ne bi bilo ni u interesu SR Nemačke. Obeštećenje žrtava nacizma je čisto moralnopravna obaveza i kategorija i može se ugasiti samo njenom humanom i adekvatnom realizacijom.

Upravo u što skorijem otpočinjanju rešavanja pomenutih problema treba tražiti put ka bitnijem i sadržajnijem poboljšanju odnosa između dve zemlje.»

IZVOR: Izveštaji Saveznog izvršnog veća za 1960, 1961, 1962. i 1963. godinu; »Borba« od 21. jula 1962; 5, 7, 8, 9, 11. i 12—29. decembra 1962; 13. i 16. marta 1963; 8, 25, 27. juna 1963; 13, 14, 26. i 27. jula 1963; 27. septembra 1963; 5, 6, 19. i 20. decembra 1963; 20. i 22. februara 1964; 25, 26. i 28. juna 1964; 17 i 25. jula 1964; 19. septembra 1964; »Privredni pregled« od 25. jula 1964; »Međunarodni ugovori« — dodatak »Službenom listu SFRJ«, sveska 7 od 14. jula 1960. i sveska 14 od 15. decembra 1964; Bilten vlade SR Nemačke od 13. marta 1963; »Obeštećenje jugoslovenskih žrtava nacističkih progona — pravna i moralna obaveza SR Nemačke«, Nikola Dž. Kosovac, Beograd, 1964.

Dr Š. F.

SADRŽAJ 1964.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo Jugoslavije po polu i starosti	51—58 (1—8)
Pismenost i školska sprema stanovništva	101—108 (9—16)
Porast gradskog stanovništva	191—194 (17—20)

OPŠTA POLITIKA

Porodica u Jugoslaviji	405—418 (7—20)
Rezolucija Savezne skupštine o smernicama za izradu Društvenog plana Jugoslavije za period 1964—1970.	419—424 (21—26)
Društveni plan Jugoslavije za 1964. i mere za njegovo izvršenje	1—6 (1—6)

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Organizacija i metodi rada Savezne skupštine (referat Edvarda Kardelja)	59—76 (1—18)
Rad Savezne skupštine (od 29. juna 1963. do 10. jula 1964)	277—282 (65—70)
Aktuelna pitanja rada Saveznog izvršnog veća (Izveštaj predsednika SIV-a Petra Stambolića Saveznoj skupštini)	283—289 (71—77)
Predsednik Republike	363—364 (87—88)
Autonomne pokrajine	425—428 (89—92)
Statuti opština	323—328 (81—86)
Ustavno sudstvo	149—154 (43—48)
Sudstvo u 1963.	290—292 (78—80)
Kriminalitet i neke druge društveno štetne pojave	195—204 (53—62)
Preporuka Savezne skupštine o daljem radu na suzbijanju kriminala i nekih drugih društveno štetnih pojava	205—206 (63—64)
Izbor organa upravljanja u radnim organizacijama	155—158 (49—52)
Funkcioneri političko-izvršnih, upravnih i pravosudnih organa federacije, republika i pokrajina	77—100 (19—42)
SFR Jugoslavija	77—81 (19—23)
SR Bosna i Hercegovina	81—83 (23—25)
SR Crna Gora	84—86 (26—28)
SR Hrvatska	86—88 (28—30)
SR Makedonija	89—91 (31—33)
SR Slovenija	91—94 (33—36)
SP Srbija	94—97 (36—39)
AP Kosovo i Metohija	97—98 (39—40)
AP Vojvodina	98—100 (40—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Aktivnost i razvoj Saveza komunista Jugoslavije između VII i VIII kongresa	429—434 (43—48)
Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije ..	447—462 (49—64)
Rad Kongresa	447—449 (49—51)
Sastav najviših rukovodećih organa SKJ	450 (52)
Rezolucija Osmog kongresa o narednim zadacima Saveza komunista Jugoslavije ..	451—457 (53—59)
Statut Saveza komunista Jugoslavije	457—462 (59—64)
Članstvo SKJ	293—295 (33—35)
VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	109—116 (1—8)
SSRN u opštini (Teze Saveznog odbora SSRNJ — Organizaciono-politička isklustva i zadaci SSRN u opštini)	233—240 (25—32)
Aktuelna pitanja kadrovske politike i pripreme za skupštinske izbore (Teze VI plenuma Saveznog odbora SSRNJ)	329—332 (39—42)
Članstvo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1959—1963.	159—161 (17—19)
Saradnja SSRNJ sa partijama i organizacijama u Evropi	296—298 (36—38)
Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije	162—166 (20—24)
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije	117—121 (9—13)
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata	121—124 (13—16)

PRIVREDA

Rezolucija Savezne skupštine o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema ..	167—169 (31—33)
Lična potrošnja i društveni standard	241—246 (49—54)

Ukupan prihod i njegova raspodela u 1963.	207—216 (39—48)
Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača	125—129 (17—21)
Oporezivanje samostalnih zanatlija	170—174 (34—38)
Osiguranje imovine i lica	255—260 (63—68)
Industrija u 1963.	299—305 (69—75)
Razvoj elektroenergetike	365—370 (103—108)
Bazna hemijska industrija	463—466 (125—128)
Proizvodnja i potrošnja električnih aparata za domaćinstvo	467—468 (129—130)
Proizvodnja i potrošnja cementa	136—138 (28—30)
Industrija piva	20—22 (14—16)
Rezolucija Savezne skupštine o razvoju poljoprivrede	341—342 (95—96)
Poljoprivreda u 1963.	306—312 (76—82)
Stočarstvo 1957—1963.	371—380 (109—118)
Poljoprivredne organizacije u proizvodnji i na tržištu	247—254 (55—62)
Proširenje površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava	7—13 (1—7)
Proizvodnja i potrošnja belih žita	130—135 (22—27)
Govedarstvo	14—29 (8—13)
Mlekarstvo	343—348 (97—102)
Proizvodnja i potrošnja jabuka	435—440 (119—124)
Unutrašnja trgovina u 1963.	313—316 (83—86)
Investiciona saradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju	333—340 (89—94)

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Penzijsko osiguranje	469—474 (11—16)
Socijalno osiguranje u 1963.	261—266 (5—10)
Zdravstveno stanje i zaštita odojčadi i male dece ..	175—178 (1—4)
Akutne zarazne bolesti	475—478 (17—20)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Preporuka Savezne skupštine u vezi sa stanjem i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja ..	179—181 (1—3)
Finansiranje školstva 1961—1964.	479—482 (23—26)
Nastavni kadar u osnovnoj školi	182—184 (4—6)
Izdavačka delatnost 1956—1963.	217—227 (7—17)
Pregled izdavačkih preduzeća i drugih značajnijih izdavača u 1963.	228—229 (18—19)
Preporuka Savezne skupštine o unapređenju izdavačke delatnosti	230—232 (20—22)

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Organizacija fizičke kulture	381—384 (1—4)
------------------------------------	---------------

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1963.	185—190 (37—42)
Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	23—32 (1—10)
Govor predsednika Tita na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	33—35 (11—13)
Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju ..	139—144 (31—36)
Učešće Jugoslavije u radu Konferencije UN o trgovini i razvoju	267—276 (43—52)
Jugoslavija na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja	385—390 (73—78)
Govor predsednika Tita na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja	391—394 (79—82)
Program za mir i međunarodnu saradnju (Deklaracija Druge konferencije neangažovanih zemalja)	395—402 (83—90)
Državne posete	317—322 (53—58); 357—359 (67—69)
Jugoslavija i Burma	441—443 (93—95)
Jugoslavija i Čehoslovačka	349—356 (59—66)
Jugoslavija i Kipar	444—446 (96—98)
Jugoslavija i Mali	403—404 (91—92)
Jugoslavija i Rumunija	36—40 (14—20)
Jugoslavija i Savezna Republika Nemačka	483—490 (99—106)
Međunarodni ugovori	41—44 (21—24); 360—362 (70—72)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	45—50 (25—30)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 8.000 dinara / Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611, pošt. fah 677.
Žiro račun br. 101-14-637-195, Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.